

ความขัดแย้งระหว่างรัฐกับประชาชนในการจัดการป่า

การดำเนินงานของรัฐต่อการเพิ่มขึ้นที่ป่ามีแนวทางปฏิบัติที่สำคัญอยู่ 2 ประการ คือ ประการแรก การกำหนดและขยายพื้นที่ป่าไม้ถาวร อันได้แก่ ป่าสงวนแห่งชาติ ป่าอุทยานแห่งชาติ เขตต้นน้ำลำธาร ฯลฯ อีกประการหนึ่งคือ การปลูกป่าทดแทน ซึ่งมีแนวทางปฏิบัติทั้งรูปแบบการปลูกป่าโดยกรมป่าไม้ บริษัทเอกชนขนาดใหญ่และชาวบ้านตั้งที่ปรากฏในรูปแบบของหมู่บ้านป่าไม้¹ ผลของนโยบายดังกล่าวนี้ได้อาจให้เกิดความขัดแย้งระหว่างประชาชนกับธุรกิจเอกชนและเจ้าหน้าที่ของรัฐที่พยายามเข้าไปผลักดันประชาชนให้ออกไปจากพื้นที่เขตป่าเสื่อมโทรมที่จะดำเนินการปลูกป่า และถ้าเราพิจารณาจากตัวเลขจำนวนหมู่บ้านที่อยู่ในเขตป่าเสื่อมโทรมที่หมดสภาพแล้วในเขตภาคอีสาน คือ จำนวน 5,137 หมู่บ้าน อาจกล่าวได้ว่า ไม่มีป่าเสื่อมโทรมแห่งใดที่ไม่มีชาวบ้านเข้าไปอาศัยอยู่เลย

ดังนั้น งานท่ามกลางกระแสการส่งเสริมการปลูกป่าภาคเอกชนของทางราชการนี้เอง กระแสการคัดค้านจากกลุ่มต่างๆ ก็เริ่มขึ้นตั้งแต่ ปี 2528 เป็นต้นมา โดยเริ่มจากประเด็นเรื่องการปลูกป่าว่าไม่ควรจะเป็นการปลูกยูคาลิปตัส ซึ่งส่งผลเสียต่อสภาพนิเวศวิทยาอย่างรุนแรง กระแสการคัดค้านดังกล่าวได้จุดชนวนความขัดแย้งในสังคมขึ้นอย่างกว้างขวางในกลุ่มนักวิชาการทั้งในและนอกกรมป่าไม้ รวมทั้งระหว่างหน่วยราชการด้วยกันเอง²

¹ "ภาพรวมปัญหาป่าไม้และที่กินของประชาชน". วารสารสังคมพัฒนา ฉบับที่ 1-2 ปี 2532, หน้า 38.

² อรรวรรณ คูเจริญ. "ปัญหาป่าไม้กับประชาชนในเขตป่าสงวนแห่งชาติ". รัฐสภาสาร ปีที่ 37 (เดือน กรกฎาคม 2532) : หน้า 4.

แต่ขณะที่ข้อโต้แย้งทางทฤษฎียังจำกัดวงอยู่ในระดับนักวิชาการและระดับปัญญาชนในสังคม งานทางปฏิบัติโครงการปลูกป่ายุคอาณานิคมที่จัดโดยภาครัฐและเอกชนก็ยังคงดำเนินต่อไป โดยปราศจากภาวการณ์คัดค้านจากประชาชนในพื้นที่เท่าใดนัก ทรายจนราวกลางปี 2528 ซึ่งกระแสคัดค้านในระดับบน เริ่ม เจียบ ลงไปนั้น กระแสคัดค้านในระดับล่างๆ คือ ประชาชนในท้องถิ่นก็ เริ่มต้นขึ้นอย่างต่อเนื่อง และบางครั้งก็ เกิดความรุนแรงขึ้นอย่างไม่มีผู้ใดคาดฝันมาก่อน จนกระทั่งในบางกรณีฝ่ายรัฐต้องยอมผ่อนปรนหรือประนีประนอมกับฝ่ายประชาชน แต่ในบางพื้นที่ความขัดแย้งที่ปรากฏออกมากลับยืดเยื้อ และไม่มีทีท่าว่าจะสิ้นสุดลงอย่างง่ายดาย ทำให้ผู้นำของรัฐบาลต้องให้ความสำคัญในการแก้ปัญหาดังกล่าวให้ยุติลงโดยเร็วที่สุด เพราะมีฉะนั้น ปัญหา เรื่องการจัดการป่าไม้ที่ดู เหมือนจะ เป็นหน้าที่การจัดการ เฉพาะของกรมป่าไม้เท่านั้นอาจนำไปสู่ความขัดแย้งทางการ เมืองในประเทศได้

เมื่อ เป็น เช่นนี้ งานงานวิจัย เราจึงจะให้ความสำคัญกับประเด็นความขัดแย้ง 2 ประเด็น กล่าวคือ

ประเด็นแรก ได้แก่ ประเด็นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสถานการณ์ป่าไม้ไทยนับตั้งแต่ ปี 2528 ถึง ปี 2538 ซึ่งมีนัยสำคัญอยู่ที่สมมติฐานที่ว่าความขัดแย้งระหว่างรัฐกับประชาชนในเรื่องการเข้าทำนุบำรุงป่า เกิดจากสาเหตุสำคัญ 3 ประการ คือ

1) เนื่องจากรัฐไม่ตระหนักในปัญหาเรื่องป่า ทำให้รัฐปล่อยปละละเลยในการกิจด้านนี้

2) นโยบายของรัฐทำให้เกิดปัญหา

3) ประชาชนขาดความรับผิดชอบในการใช้ประโยชน์จากป่า

และประเด็นที่สอง ก็คือ ผลของความขัดแย้งดังกล่าวอาจนำไปสู่ความขัดแย้งทางการเมืองไทยในอนาคตต่อไปได้ เพื่อให้ เกิดความ เข้าใจอย่างถ่องแท้ เราจะได้ทำการศึกษาวิเคราะห์ประเด็นหลังนี้ในบทถัดไป

แต่ในขณะนี้ จะทำการศึกษาประเด็นแรกที่เกี่ยวข้องกับสาเหตุของความขัดแย้งดังกล่าว โดยจะแบ่งการวิเคราะห์ออกเป็น 2 ส่วน ตามสมมติฐาน กล่าวคือ สาเหตุข้อแรก เรื่องการปล่อยปลาละเลของรัฐบาล และสาเหตุข้อที่สอง เรื่องปัญหาการกำหนดนโยบายของรัฐบาล เป็นส่วนที่มีความเหลื่อมล้ำกันอยู่อย่างซับซ้อนจนไม่อาจจะแยกออกจากกันอย่างเด็ดขาดให้เห็นอย่างชัดเจนได้ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงจะนำเสนอหัวข้อดังกล่าวในรูปของการพูดถึงปัญหาการจัดการของรัฐที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากรป่าร่วมกับประชาชน และส่วนที่สองจะเป็นการพูดถึงปัญหาความรับผิดชอบของประชาชนโดยตรงที่ก่อให้เกิดการบุกรุกทำลายป่า และเป็นแรงกดดันทางอ้อมที่ทำให้เกิดการขัดแย้งกับกฎหมายหรือข้อบังคับของรัฐในการจัดการทรัพยากรป่า ซึ่งส่งผลกระทบต่อให้มีการคัดค้านนโยบายและการดำเนินงานต่างๆ ของรัฐบาลในช่วงที่ผ่านมาตลอดจนถึงปัจจุบัน ดังนี้

ส่วนที่ 1 สาเหตุของความขัดแย้งอันเนื่องมาจากการจัดการป่าของรัฐ

ในส่วนการวิจัยนี้ จะศึกษาครอบคลุมถึง เรื่องการปล่อยปลาละเลของรัฐบาล และปัญหาการกำหนดนโยบายของรัฐบาลควบคู่กันไปพร้อมๆ กัน เนื่องจากตัวนโยบายของรัฐบาลเอง แม้ว่าจะมีปัญหา แต่ก็ยังพอแก้ไขได้ แต่เมื่อประกอบกับการปล่อยปลาละเลของรัฐบาลใหม่ เข้าไปดูแลการจัดการป่าตามนโยบายอย่างจริงจังด้วยแล้ว จึงยิ่งทำให้มีปัญหาเพิ่มมากขึ้น เท่าที่ศึกษามา พบว่าแรกเริ่ม เดิมทีนั้นประชาชนกับรัฐยังไม่มีความขัดแย้งกัน เนื่องจากรัฐมิได้ให้ความสนใจกับการใช้ทรัพยากรป่ามากนัก และประชาชนก็อาศัยอยู่กับป่ามานานโดยแทบจะมีความสัมพันธ์กับรัฐน้อยมาก แต่เมื่อมาถึงยุคเปิดป่าที่รัฐมีนโยบายส่งเสริมการส่งออกพืชพาณิชย์ เพิ่มมากขึ้น ประกอบกับปัญหาความมั่นคงที่รัฐจะต้องขจัดอิทธิพลของฝ่ายคอมมิวนิสต์ให้ออกไปพ้นจากเขตแดนประเทศชาติ ทำให้รัฐต้องเข้าไปจัดการพื้นที่ป่ามากขึ้น เนื่องจากมีประชาชนอาศัยอยู่มาก รัฐเกรงว่าจะเกิดปัญหาความมั่นคงต่อประเทศชาติใน เวลาต่อมาได้ จึงมีนโยบายและกฎหมายออกมาจัดการพื้นที่ป่าเพิ่มมากขึ้น แต่เท่าที่ผ่านมารัฐยังไม่เคยเข้าไปรับรู้ความเป็นไปของประชาชนในพื้นที่ป่าอย่างแท้จริง จึงทำให้เห็นนโยบายของรัฐเกิดปัญหากับประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งมี

การประกาศทับที่ทากินอยู่ เดิมของประชาชน นอกจากนั้นบริษัท เอกชนที่ เข้ามาจัดการป่าตาม
นโยบายของรัฐก็กลับ เป็นฝ่ายทำลายป่ามากขึ้น โดยที่รัฐไม่อาจควบคุมได้ เพราะบางรายก็
ลักลอบตัดไม้โดยมีเจ้าหน้าที่ราชการรู้เห็น เป็นใจด้วย และในยุคนั้นรัฐก็ยังไม่มีความสนใจในการ
ปฏิบัติอย่าง เข้มงวดด้วย จึงทำให้ เกิดการปล่อยปละละ เลยของรัฐ ส่งผลให้ เกิดความขัดแย้ง
ระหว่างรัฐกับประชาชนขึ้นอยู่ตลอดเวลา

เมื่อพิจารณาแล้ว จึง เห็นได้ว่าในตอนแรกนั้นรัฐก็ปล่อยปละละ เลยการจัดการ
ทรัพยากรป่ามานานแล้ว แต่ครั้งนั้นยังไม่ เกิดปัญหาขัดแย้งกับประชาชน เพราะต่างฝ่าย
ต่างอยู่ ไม่ค่อยได้ยุ่ง เกี่ยวกันมากนัก แต่เมื่อมีนโยบายจัดการป่าของรัฐออกมา ก็กลับก่อให้เกิด
เกิดความขัดแย้งกับประชาชน เพราะตัวนโยบาย เองก็มีปัญหา เนื่องจากไม่สอดคล้องกับสภาพ
ความเป็นจริง และ เมื่อประกอบกับ เจ้าหน้าที่ของรัฐปล่อยปละละ เลย ไม่ดูแลป่าอย่างจริงจัง
ตามนโยบายด้วยแล้ว ความขัดแย้ง จึงยังทวีความรุนแรงขึ้น

ดังนั้นในสา เหตุข้อที่สองกล่าวคือ นโยบายก็ เป็นสา เหตุสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้ เกิด
ความขัดแย้ง และนอกจากนี้ยังสามารถ เกิดควบคู่ไปกับสา เหตุข้อแรก คือ เรื่องการปล่อยปละ
ละ เลยของรัฐได้ด้วย เราจึงไม่อาจแยกวิเคราะห์ที่ละสา เหตุได้ ฉะนั้น จึงต้องใช้วิธีกล่าว
รวมกันไปใน เรื่องการจัดการป่าของฝ่ายรัฐที่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง แต่ถ้าสภาพการณ์ความ
ขัดแย้งใดสามารถแยกวิเคราะห์สา เหตุโดยละเอียดได้ว่า เกิดจากสา เหตุหนึ่งสา เหตุใดในสอง
ข้อนี้โดย เฉพาะ ผู้วิจัยก็จะได้มีการ เน้น เฉพาะจุดนั้นให้เห็นเด่นชัดด้วย เช่นกัน

ในส่วนต่อไปนี้จะได้นำเสนอข้อเท็จจริงที่ได้รับทราบมา โดยแบ่ง เนื้อหาความขัด
แย้งในการแย่งชิงทรัพยากรป่าอันเนื่องมาจากการจัดการป่าของฝ่ายรัฐ โดยเฉพาะนโยบายที่
เกี่ยวข้องกับกรมป่าไม้ เป็นหลัก โดยดูจากผลกระทบของนโยบายหลักที่สำคัญของกรมป่าไม้ และ
ผลกระทบดังกล่าวที่นำมาซึ่งความขัดแย้งกับประชาชนในพื้นที่อย่างกว้างขึ้นเรื่อยๆ 3 ประการ
ดังต่อไปนี้

1. การประกาศพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติและการประกาศพื้นที่อุทยาน เพิ่มใน เวลา
เกี่ยวกับการอนุญาตสัมปทานทำไม้
2. โครงการปลูกป่า (สวนป่า)
3. โครงการ คจก.

(1) การประกาศพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติและการประกาศพื้นที่อุทยาน เพิ่ม
ใน เวลาเกี่ยวกับการอนุญาตสัมปทานทำไม้

ที่ผ่านมา ในการศึกษาป่าชุมชน พบว่า ชาวบ้านได้ครอบครองสิทธิในที่ดินก่อนที่
ทางราชการจะประกาศ เป็น เขตป่าสงวนแห่งชาติ ซึ่ง เมื่อประกาศแล้วจึงได้ทับที่ดินทำกินของ
ชาวบ้าน ทั้งนี้ เนื่องจากข้อบกพร่องของบทบัญญัติและการกำหนด เขตป่าสงวน จึงทำให้ชาวบ้าน
เป็นผู้ถูกกล่าวหาว่าทำผิดกฎหมายในข้อหาบุกรุก เขตป่าสงวน

ในการสุ่มตัวอย่างในพื้นที่ห้าจังหวัดทางภาคอีสานตอนใต้พบว่า เขตป่าสงวนดงมะเข
จังหวัดยโสธรประกาศเป็นป่าสงวนเมื่อ ปี 2516 ทับที่ทำกินของชาวบ้านประมาณ 2,000
ครอบครัว เขตป่าสงวนดงหินลับแปลงที่ 1 จังหวัดสุรินทร์ทับที่ทำกินของชาวบ้านประมาณ
1,000 ครอบครัว เขตป่าสงวนโนนลาน จังหวัดศรีสะเกษ ทับที่ทำกินของชาวบ้านประมาณ
1,300 ครอบครัว เขตป่าสงวนดงขุนดา จังหวัดอุบลราชธานีทับที่ทำกินประมาณ 1,800
ครอบครัว และเขตป่าสงวนในจังหวัดบุรีรัมย์อีกประมาณ 1,000 ครอบครัว รวมแล้วห้าแห่ง
ทับที่ทำกินของชาวบ้านกว่า 7,000 ครอบครัว กินพื้นที่กว่า 200,000 ไร่³

³ "การประกาศเขตป่าสงวนแห่งชาติ 5 แห่ง ปรากฏว่าทับที่ดินทำกินของราษฎร
กว่า 7,000 ครอบครัว พื้นที่กว่า 200,000 ไร่". วารสารสารสนเทศ ปีที่ 3 ฉบับที่ 5
(เดือนพฤษภาคม 2532) : หน้า 200/566.

และเมื่อเร็วๆ นี้ ก็พบว่ามี การเข้าจับกุมชาวบ้านที่บุกรุกป่าสงวนแห่งชาติ เป็นจำนวนมาก ดังเช่น กรณีของหมู่บ้านทุ่งกระติง บริเวณที่เจ้าหน้าที่ 100 คน เข้าดำเนินการจับกุม คือ หมู่บ้านทุ่งกระติง ต.คลองตะเภา อ.สนามชัยเขต จ.ฉะเชิงเทรา ซึ่งมีชาวบ้านอาศัยอยู่ 63 หลังคาเรือน จำนวนคน 300 คน สาเหตุที่ต้องจับกุมและให้ชาวบ้านออกจากพื้นที่ เนื่องจากก่อนหน้านี้ทางราชการได้ผ่อนผัน เมื่อปี 2530 ให้อาศัยอยู่ต่อไป แต่มีข้อแม้ว่าจะต้องไม่มีการขยายจำนวนคนหรือบ้านเรือน ซึ่งขณะนั้นมี 38 หลังคาเรือน แต่หลังจากนั้นในเดือนมีนาคม ปี 2531 ปรากฏว่ามีคนมาอาศัยเพิ่มขึ้นเป็น 63 หลังคาเรือน และมีการแผ้วถางป่าที่อุดมสมบูรณ์ เพิ่มขึ้นอีกหลายจุดนับพันไร่ ทางกรมป่าไม้ เกรงว่าจะมีการทำลายป่าเพิ่มขึ้น จึงให้อพยพออกจากพื้นที่กลับไปถิ่นเดิมที่มาจากระยอง ปราจีนบุรี หรือภาคอีสาน ภายในเดือนสิงหาคม ปี 2531 แต่ราษฎรไม่ยอมออก ดังนั้น กรมป่าไม้จึงให้ทางจังหวัดออกประกาศให้เรือธงปลุกสร้างออกไปภายในวันที่ 25 มกราคม 2532 แต่ไม่เป็นผลอีก วันที่ 9 กุมภาพันธ์ จึงได้ เข้าทำการจับกุมดังกล่าว⁴

ความผิดพลาดจากกรณีอุทยานแห่งชาติดอยหลวงก็เป็นอีกตัวอย่างหนึ่ง ที่แสดงถึงความขัดแย้งระหว่างรัฐกับประชาชนที่กระทรวง เกษตรและสหกรณ์ใช้ประกาศพระราชกฤษฎีกา กำหนด เขตอุทยานแห่งชาติดอยหลวง ครอบคลุมพื้นที่ทั้ง 8 หมู่บ้านของบ้านแม่ล้าน-ผาแดง รวมกันนี้ได้ เตรียมการอพยพชาวเขาออกจากพื้นที่ ทั้งที่กฎหมายนั้นตราขึ้นภายหลังการก่อตั้งชุมชน การยึดเยียดข้อหาบุกรุกทำลายป่า เพื่อขู่บังคับให้ชาวเขาลงจากพื้นที่ ย้ายมาอยู่ที่บ้านแม่ฮ้อ-ผาฮ้อ ซึ่งก่อนที่จะมีการอพยพลงมา เจ้าหน้าที่ได้ให้หลักประกันมากมายถึงความสะดวกสบายที่จะได้รับทดแทน เมื่อย้ายลงมาอยู่ที่ราบ และหากชาวบ้านไม่ยอมลงมา ยุทธวิธีต่างๆ

* 4 "จับกุมราษฎรบุกรุกป่าสงวนแห่งชาติ". วารสารสารสนเทศ ปีที่ 3 ฉบับที่ 4

ถูกนำมาใช้เพื่อบีบบังคับ การจำกัดงบประมาณโดยสภาตำบล ปิดกั้นการขนส่งพืชผล การขนย้าย อุปกรณ์ปลูกสร้างบ้าน สุดท้ายชาวบ้านจึงพร้อมใจกันลงมาอยู่ยังพื้นที่ที่ได้รับการจัดสรร แต่เมื่อลงมาแล้ว คุณภาพชีวิตทุกอย่างกลับ เลงร้ายลงอย่างสิ้นเชิง ชาวบ้านในเขตที่ถูกประกาศ เป็นเขตอนุรักษ์จึงพร้อมใจกันคัดค้านการประกาศอุทยานแห่งชาติดังกล่าว

นอกจากนี้ยังมีกรณีความขัดแย้งที่รุนแรงยิ่งกว่าถึงขั้นที่ชาวบ้านประกาศขอลาออกจากความเป็นคนไทยกันเลยทีเดียว ปัญหาดังกล่าวคือ เรื่องการถือครองที่ดินในเขตป่าระหว่างชาวบ้าน อ.แม่ริม จ. เชียงใหม่กับทหารกรมรบพิเศษที่ 5 โดยเมื่อกลางปี 2533 ทางกรมรบพิเศษที่ 5 ได้แจ้งผู้ใหญ่บ้านว่าจะย้ายเอาชาวบ้าน 63 ครอบครัวจากบ้านทุ่งห้าจากบ้านแม่ใน และ 17 ครอบครัวจากบ้านทุ่งห้าเข้ามาอยู่และทำกินในบ้านป่าม่วง ทาให้มีการร้องเรียนถึงแม่ทัพภาคที่ 3 แต่ไม่ได้ผล ช่วงวันที่ 7-10 ธันวาคม ปี 2533 ทหารก็บอกให้ไปรับค่าชดเชยและจับฉลากที่ดินกันใหม่ ทาให้มีการต่อสู้เกิดขึ้น ชาวบ้านเอาบัตรประจำตัวประชาชน ทะเบียนบ้านไปและประกาศลาออกจากความเป็นคนไทย เพราะได้ยื่นหนังสือร้องเรียนทั้งอำเภอ จังหวัด และรัฐบาลแล้ว (ครั้งไปกรม. สัจจรถที่จังหวัด เชียงใหม่) และในที่สุดก็กลายเป็นชาวใหม่ทางหน้าหนังสือพิมพ์ เมื่อมีการชื้อมกันเกิดขึ้น ซึ่งในปัจจุบันชาวบ้านเริ่มได้รับการผ่อนผันให้ชะลอการย้ายออกไปก่อน แต่ยังไม่แน่นอนว่าเมื่อใด

จากการรายงานของหนังสือพิมพ์ผู้จัดการรายสัปดาห์ ด้วยการสัมภาษณ์ผู้นำชาวบ้านรุ่นอาวุโสในท้องถิ่นนั้น พบว่า ความจริงแล้ว ฝ่ายเจ้าหน้าที่ของรัฐได้ปล่อยปละละเลยพื้นที่ดังกล่าวมาเป็นเวลานาน นับตั้งแต่ ปี 2483 ซึ่งมีประกาศพระราชกฤษฎีกาเวนคืนที่ดินท้องที่ อ.แม่ริม กำหนดให้ที่ดินจำนวน 23,787 ไร่ให้ไปอยู่ในความควบคุมดูแลของกองทัพบก แต่ช่วงนั้นยังไม่มีการกำหนด เอกสารสิทธิถือครองที่ดินและทหารเองก็ยังไม่ได้ชำระหนี้จากป่า จึงให้ชาวบ้านทำมาหากินกันมาก่อนโดยมีการคิดค่าเช่าเป็นข้าวสาร และต่อมาเปลี่ยนเป็นเงินเมื่อถึงปี 2524 การเก็บค่าเช่าสิ้นสุดลง และมีการชำระหนี้จากที่ดินป่าเพิ่มขึ้น โดยมี การสร้างแพลตฟอร์มอาหารชั้นผู้น้อยขึ้น ทาให้ฝ่ายรัฐ เริ่ม เรียกที่ดินบางส่วนคืนแล้วคืนแล้ว จนกระทั่ง เมื่อปี 2533 ก็ได้มีการจัดการกับชาวบ้านอย่างรุนแรงถึงขั้นต่อสู้ศาลถึงขั้นที่สุด

เมื่อได้มีการนำเสนอข่าวผ่านทางหนังสือพิมพ์ดังกล่าว ทำให้มีตัวแทนจากหลายฝ่าย
 ให้ความสนใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หอการค้า จ. เชียงใหม่ ได้ เสนอทางออกสำหรับปัญหาการ
 บุกรุกป่าสงวนกรณี อ. แม่ริมนี้ว่า ให้นำ เลิกนโยบาย เพิกถอน เอกสารสิทธิ และควรจัดส่ง
 เจ้าหน้าที่ออกสำรวจพื้นที่โดยละเอียดและปักหลักทำแนว เขตให้ถูกต้องชัดเจน ให้มีการ
 เน้นการตามกฎหมายโดย เต็ดขาดและยุติธรรมต่อผู้บุกรุกที่ทำ ความเสียหาย และหากรัฐบาล
 เห็นว่าการดำเนินการชี้ที่ดินของราษฎรและนักลงทุนทำ ความเสียหายต่อประเทศชาติและส่วน
 รวม ขอให้คณะรัฐมนตรี เสนอสภาออกกฎหมาย เว้นคืน และโยกย้ายอพยพหากทำกินใหม่ให้
 ราษฎรอย่างถูกต้องตามกฎหมาย

การที่ราษฎรหมดสิทธิในที่ดินทำกินตามนโยบายของรัฐดังกล่าวปรากฏให้เห็นเด่นชัด
 ออกจากกรณีอุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวง ณ บ้านทุ่งสมอ ในจังหวัด เพชรบูรณ์และพิษณุโลก ทำ
 ให้ประชาชนในหมู่บ้านทุ่งสมอ เตือดร้อน เป็นห่วงว่าพวกเขาจะถูกบังคับ เข้าโครงการหมู่บ้าน
 ป่าไม้หรือที่ดินอาจถูกนำไปใช้ เพื่อธุรกิจท่องเที่ยว และบริษัทหลายแห่งก็พยายามกว้านซื้อที่ดิน
 จากราษฎรอยู่ เมื่อ 5 ปีที่แล้ว ชาวบ้านในพื้นที่ใกล้เคียงได้ย้ายออกไปหลังจากที่ได้ยินข่าวว่า
 พื้นที่ดังกล่าวจะถูกประกาศให้เป็นอุทยานแห่งชาติ แต่ปัจจุบันชาวบ้านดั้งเดิมที่อาศัยอยู่ใน
 บริเวณดังกล่าวได้ เรียกร้องให้มีการคืนที่ดินแก่พวกเขา

ความพยายามของรัฐในการขยายพื้นที่ป่าสงวนให้ได้ 15% ของพื้นที่ทั้งหมด เมื่อ
 เร็วๆ นี้ก่อให้เกิดผลกระทบทั่วไปอย่างมาก ทำให้มีการผนวกหมู่บ้าน เข้าไว้ในอาณาเขตอุทยาน
 แห่งชาติ ตัวอย่าง เช่น กรณีบ้านบงตัม ในอำเภอวังหนาว จังหวัดลำปาง จะถูกรวมไว้ใน
 อุทยานแห่งชาติดอยหลวงในเดือน มีนาคม 2533 ซึ่งตามกฎหมายชาวบ้านมีสิทธิยื่นประท้วง
 ภายใน 90 วัน แต่ราษฎรกลับไม่ได้รับรู้ประกาศของทางการ จนกระทั่งพ้นวันกำหนด หมู่บ้าน
 5 หมู่บ้านที่ได้รับผลกระทบนี้รวมทั้งบ้านบงตัมด้วย ได้ทำการประท้วงอย่าง เป็นทางการในเดือน
 สิงหาคม โดยอ้างสิทธิเหนือป่าชุมชนขนาดกว่า 6,000 ไร่ ที่ชาวบ้านช่วยกันพิทักษ์ป่าจากการ
 ลักลอบตัดไม้ โดยไม่คำนึงถึงอิทธิพลภายนอก

ผู้หมู่บ้านและภานักกล่าวว่า "ป่านั้น เป็นป่าชุมชนของพวก เขาถูกจัด เข้าไปไว้ในอุทยานแห่งชาติที่หนึ่งจะตั้งขึ้น เราอยู่ที่มานานกว่า 150 ปี เราพิทักษ์ป่าแห่งนี้ก่อนหน้าที่จะมีถนนตัดผ่านเข้ามา เราทำการปิดถนนเพื่อหยุดการลักลอบตัดไม้ เราจับกุมตำรวจที่ลักลอบตัดไม้และเราเตือนไม้ให้กลับมาอีก เราสามารถที่จะพิทักษ์ป่าได้ แต่พวกเราต้องการความสนับสนุนจากรัฐ เราไม่สามารถจะปกป้องป่าไม้ได้หากรัฐไม่ช่วย เราเราต้องการเดินทางสายกลาง พวกเราต้องการความร่วมมือของรัฐบาลกับชาวบ้าน"⁵

นอกจากนี้ ยังมีกรณีอื่นๆ ที่กรมป่าไม้ขยายอาณาเขตป่าสงวนเข้าไปในพื้นที่ทำการเกษตรและป่าชุมชนของราษฎรอีก เช่น ที่อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย หรือนักลงทุนต้องการโอนป่าหมู่บ้านไปเป็นป่าสงวน เช่นในจังหวัดหนองคาย ที่หน่วยงานท้องถิ่นร่วมมืออนุญาตให้พื้นที่ดินอย่างไม่ถูกต้องตามกฎหมายแม้ว่าความพยายามดังกล่าวจะอยู่ในวงแคบ แต่ผลกระทบมักจะโยงไปถึงป่าไม้ทั้งภูมิภาค เช่น กรณีบ้านห้วยแก้ว ที่จะมีโครงการ "เมืองแฝด เชียงใหม่" หรือมีการสร้างทางหลวง และสถานที่พักผ่อนหย่อนใจตามเส้นทางดังกล่าว ทหารที่ราษฎรที่เคยอาศัยป่าชุมชนในการดำรงชีพ ต้องประท้วงเพื่อความอยู่รอดของตนเอง และมีการขอความช่วยเหลือจากนักศึกษามหาวิทยาลัย เชียงใหม่ นักศึกษาดังกล่าวได้ไปชักชวนมหาวิทยาลัย เกษตรศาสตร์มาทำการสำรวจว่า ป่าเหล่านี้เสื่อมโทรมตามที่นักลงทุนกล่าวอ้างหรือไม่ ซึ่งการศึกษาพบว่าป่าชุมชนที่มีไม้ป่าเสื่อมโทรมแต่อย่างใด นักศึกษาและราษฎรจึงไปยึดพื้นที่ในเดือนกรกฎาคม 2531 จนวันที่สุดประชาชนจำนวนกว่า 2,000 คนก็ทำการประท้วงที่สนามบิน เชียงใหม่ เพื่อเรียกร้องให้นายกรัฐมนตรีที่มาเยือนสนใจปัญหา และได้เรียกร้องให้มีการปล่อยตัวผู้ถูกจับกุม ในวันเดียวกันราษฎรผู้หนึ่งซึ่ง เป็นตัวตั้งตัวตีในการประท้วงก็ถูกลอบสังหาร เหตุการณ์นี้จุดชนวนให้เกิดการประท้วงใหญ่ขึ้นทั้งใน เชียงใหม่และที่กรุงเทพฯ จนที่สุดท้ายวันที่ 25 ธันวาคม 2532 อธิบดีกรมป่าไม้ก็ยินยอมประกาศให้ป่าห้วยแก้ว เป็นป่าชุมชนอย่างเป็นทางการ

⁵ Janis B. Alcorn, An economic analysis of Huastec forest management. (Boulder, Colorado : Westview, 1989) p. 182.

แต่หลังจากนั้นไม่นาน เหตุการณ์ได้เปลี่ยนแปลงทางคลุมเครือ เพราะเจ้าหน้าที่ของกรมป่าไม้ระดับท้องถิ่นปฏิเสธที่จะยอมรับป่าชุมชน จนทางตรงข้าม เจ้าหน้าที่ได้เสนอพื้นที่อีกแห่งหนึ่ง เป็นทาง เล็กแก่บ้านห้วยแก้ว แต่พื้นที่แห่งนี้ไม่ เป็นที่ยอมรับของชาวบ้าน เพราะอยู่ไกลและยากแก่การป้องกันการลักลอบตัดไม้ แม้ว่าจะได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการหลายฝ่าย เพื่อแก้ไขปัญหา แต่ก็ไม่มีความก้าวหน้าเกิดขึ้น คงมีแต่เพียงการฟื้นฟูป่าไม้และอนุญาตให้ราษฎรสามารถ เก็บเกี่ยวได้อีกครั้งหนึ่ง ปัญหาดังกล่าวจึงยัง เรื้อรังอยู่ทุกวันนี้ และรอ เวลาประทุ ความขัดแย้งขึ้นมาใหม่ ถ้า เมื่อใดก็ตาม รัฐบาลมีการ เปลี่ยนแปลงการดำเนินการจัดการป่า จนกระทั่งชาวบ้านถูกลดรอนสิทธิชุมชนที่มีมานานแล้วมาก เกินไป

เมื่อมีการศึกษาโดยละเอียด เราจะพบว่า จริงๆ แล้วกรณีบ้านห้วยแก้วนี้เป็นความขัดแย้งที่ได้รับผลกระทบจากนักการเมืองที่มีอิทธิพลอย่าง เห็นได้ค่อนข้างชัดเจน เพราะโครงการ "เมืองแปด เชียงใหม่" มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เป็นเจ้าของธุรกิจ ซึ่งได้กว้านซื้อที่ดินขนาด ๑๗๖๖ ไร่ เนื้อที่ถึง 10,000 ไร่ในบริเวณหมู่บ้านดังกล่าว และในเดือนกุมภาพันธ์ ปี 2531 ภรรยาของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร คือนางประเมิน ชินวัตร ภริยา ส.ส. จังหวัด เชียงใหม่ ก็ได้ เข้าป่า เลื่อมโทรมจำนวน 235 ไร่ ๑ งานป่าแม่ออน จากกรมป่าไม้ เพื่อโครงการฟื้นฟูสภาพป่าโดย เสียค่าเช่า 20 บาทต่อไร่ แต่ป่าที่เช่านี้อยู่ภายในเขตป่าชุมชนของบ้านห้วยแก้ว ราษฎรจึงทำการประท้วงและขอร้องให้ทางการยกเลิกสัญญาเช่าดังกล่าว แต่ทางการกลับโต้ว่าพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ.2507 ได้กำหนดอนุญาตให้บุคคลหรือ เอกชน เข้ามา เข้าป่า เลื่อมโทรมสำหรับปลูกต้นไม้ได้ ผลของการที่รัฐละเลยไม่ดำเนินการกับกรณีการประท้วงของราษฎรในกรณีนี้จึงทำให้ความขัดแย้งบานปลาย และลุกลามใหญ่ขึ้นจนมีผลต่อชีวิตของราษฎร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อมีการจับกุมชาวบ้าน โดยการฟ้องร้องจากภริยานักการเมืองคนดังกล่าว และยังมี การลอบสังหารผู้นำชาวบ้านคือครูใหญ่โรงเรียนบ้านห้วยแก้ว และยังส่งผลถึงการเมืองในระดับต่อมาด้วย เนื่องจากนายสุรพันธ์ ชินวัตร ส.ส. พรรคชาติไทย สามีนางประเมิน ชินวัตร ซึ่งมีท่าทีแข็งกร้าวมาโดยตลอดได้ขู่จะฟ้องกรมป่าไม้หากมีการ เพิกถอนสัมปทาน และยังได้ เข้าแจ้งตัวว่าจาท่อรัฐมนตรีกระทรวง เกษตรฯ เมื่อ เช้าวันที่ 19 ธันวาคม 2532 ว่า

จะขอ เฝือกอนสิทธิการ เขาพื้นที่ป่าสงวนดังกล่าว ก่อนที่จะมีการประชุมคณะรัฐมนตรี นั้นยอม เป็น การแสดงว่าความขัดแย้งดังกล่าวจะส่งผลกระทบต่อพนักงานทางลอบต่อนักการ เมืองผู้นี้ และทำให้การทาก งานของฝ่ายบริหารไม่ได้รับความไว้วางใจจากฝ่ายค้านและประชาชนทั่วไปได้

การปล่อยปละละ เลยของรัฐเห็นได้ชัดอีกงานกรณีที่ถูกคณภายนอก เข้ามาครอบครองป่า เช่นในหมู่บ้านอมลองในอำเภอฮอด ซึ่ง เจ้าหน้าที่ปฎิ เสธการ เก็บภาษีของราษฎรที่ทาไร่ เลื่อน ลอย เป็นครั้งแรก จึงทาให้ชาวบ้านตัดลินจากสันญาจ้าง เหมาะกับบริษัท เพื่อผลประยชน์ระยะสั้น แทนที่การใช้ระบบวน เกษตรแบบ เดิมที่มีผลต่อการอนุรักษ์ เช่นเดียวกับชาวไร่ชาวนาที่ทาสวน เมียงบ้านป่าแม่ ในเขตป่าสงวนของ เชียงใหม่ที่เกรงว่า รัฐบาลจะไม่ยอมรับการ เสียภาษี ของพวกเขา จึงทาการประท้วง เพื่อ เรียกร้องกรรมสิทธิที่ดิน เนื้อสวน เมียง

จะเห็นได้ว่า เท่าที่ผ่านมา ชาวบ้านมอง เห็นว่า การ เสียภาษีให้แกรัฐ เป็นการแสดง ว่ารัฐยินยอมอนุญาตให้ชาวบ้านอาศัยทากินใน เขตป่าสงวนต่อไปได้ แต่ถ้า เมื่อใดก็ตามรัฐไม่ยอม รับการ เสียภาษีจากราษฎรแล้ว พวกเขา ก็คิดว่ารัฐคงไม่ยอมมาให้พวกเขาอยู่ในพื้นที่ดังกล่าวต่อไป ได้ ทางออกที่ เหลืออยู่ก็คือ การหาประโยชน์ระยะสั้นจากทรัพยากรป่าโดยไม่คำนึงว่าจะ ต้องอนุรักษ์ป่าไว้ต่อไป เพราะถึงอย่างไรก็คงจะถูกไล่ที่ทากิน พวกเขาจึงไม่จำเป็นต้อง อนุรักษ์ป่า แต่ถ้าหากต้องการให้พวกเขาอยู่กับป่าต่อไปได้ก็ต้องทาการประท้วง เท่านั้น เพราะพวกเขาคิดว่าตนเองไม่มีทาง เลือกรื้อที่ตักกว่านี้อีกแล้ว

เมื่อพิจารณาแล้ว จึงพบว่า นรยบาย พ.ศ.2507 ซึ่งกำหนดให้พื้นที่ประมาณร้อยละ 50 ของประเทศ เป็นป่าสงวนนั้น เป็นการให้อำนาจรัฐในการควบคุมการดาเนินการ เนื้อป่าไม้ ในพื้นที่หลายแห่งนรยบายนี้ยังได้มอบอำนาจให้รัฐในการปฎิ เสธสิทธิการถือครองที่ดินและสิทธิ ของราษฎรผู้อาศัยอยู่ใน เขตป่าและผู้ใช้ประโยชน์จากป่า ดังนั้นสถานภาพของที่ดินใน เขตป่า สาธารณะนั้นไม่ เพียงแต่จะมีผลบังคับต่อธรรมชาติของป่า เท่านั้น แต่ยังมีผลบังคับต่อราษฎร จำนวนนับล้านคนที่อาศัยอยู่ใน เขตป่าและดูแลรักษา เขตเหล่านี้มา เป็นเวลานาน รัฐบาลดาเนิน

งานอย่างล่าช้า ปล่อยให้ราษฎรอาศัยอยู่และประกอบกิจกรรมบนที่ดินที่ราษฎรซื้ออยู่ แต่ในขณะเดียวกันรัฐบาลเองฯซึ่งนโยบายเดียวกันนี้ในการออกใบอนุญาตให้ตัดไม้ใน พ.ศ. 2511 การให้สัมปทานตัดไม้ทำให้มีการตัดไม้บนเนื้อที่ถึงครึ่งหนึ่งของพื้นที่ของประเทศ⁶ แต่การทาสัมปทานนั้นต้องมีการหมุนเวียน เพื่ออนุรักษ์ป่าต้นน้ำลำธารและต้องมีการปลูกป่าทดแทนด้วย แต่กฎเหล่านี้ก็มักถูกละเลยอย่างจริงจัง

โดยปกติการให้สัมปทานทางน้ำจะจำกัดอยู่ เฉพาะใน เขตป่าสงวนแห่งชาติ เท่านั้น และตามหลักการพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติทั่วประเทศถูกจัดวางโครงการ เพื่อให้สัมปทานทางน้ำไว้แล้ว ดังนั้น จึงมีอุทยานแห่งชาติและ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าหลายแห่งที่ประกาศทับป่าสัมปทาน⁷ ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจึงมีสาเหตุมาจากการประกาศป่าสงวนและอุทยานแห่งชาติ เพิ่มทางให้กับที่ทำการของชาวบ้าน ซึ่งเกิดขึ้นในเวลาเดียวกับที่รัฐประกาศสัมปทานทางน้ำพอดี ความขัดแย้งในสาเหตุนี้จึงหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องมี เรื่องการคัดค้านสัมปทาน เข้ามา เกี่ยวข้องด้วย

รัฐไม่สามารถควบคุมการให้สัมปทานตัดไม้ในป่ามาเป็นเวลานาน เนื่องจากสัมปทานก่อนอนุมัติโดยรัฐบาลส่วนใหญ่ เป็นความร่วมมือกันของนักการเมืองท้องถิ่นและกลุ่มทหาร โดยเราจะเห็นได้จากงานอดีต เมื่อ พ.ศ. 2490 ประเทศไทยได้จัดตั้งองค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ขึ้น เมื่อวิเคราะห์ดูคณะกรรมการดังกล่าว พบว่าประกอบด้วยผู้นำทางการเมือง และสัมปทานนั้นจะอนุมัติให้เพียงหน่วยงานของรัฐ การดำเนินไปเพื่อการกุศล องค์การทหารผ่านศึก และบริษัททางน้ำในระดับจังหวัด ดังนั้น การทาสัมปทานตัดไม้ที่ผ่านมาจึงถูกเลือกสรรให้

⁶ David E. Thomas and Komon Pragtong, *Evolving Management Systems in Thailand*. in Mark Poffenberge, ed., *Keepers of the forest* pp. 172.

⁷ สืบ นาคะเสถียร. "ปัญหาป่าไม้กับทางออกของชาวบ้าน". เอกสารประกอบการประชุมระดมความคิดเห็นแก้ไขปัญหาป่าไม้ ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร : โครงการฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติ. 2532, หน้า 51.

แก่พรรคพวกขององค์การและหน่วยงานเพียงไม่กี่หน่วย จากรายงานของ Pragtong และ Thomas ในปี 1990 พบว่าระบบการขี้อัฒนทานตัดไม้ในการหาทุนเพื่อฐานอำนาจของผู้นำทางการเมือง และทางทหารกลุ่มใหญ่ไม่มีปฏิสัมพันธ์กันทั่วทั้งประเทศ เซตร้อน โดยเฉพาะการกระจายความมั่งคั่งภายในกลุ่มการเมือง เพื่อรักษาอิทธิพลของกลุ่ม

การประกาศป่าสงวนเพิ่ม เต็มในปัจจุบันจึง เป็นความพยายามอีกประการหนึ่งของกลุ่มบุคคลดังกล่าว ในการกีดกันชาวบ้านจากการมีส่วนร่วมตัดสินใจในการจัดการป่า เพราะนักการเมืองอิทธิพลระดับท้องถิ่นซึ่งหลายคน เป็นนักธุรกิจท้องถิ่นด้วย และบางคนอาจ เป็นเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานราชการท้องถิ่น⁸ ได้ร่วมมือกันพยายามหาผลประโยชน์ ดังนั้น ผลกระทบของกลุ่มผลประโยชน์เหล่านี้จึงไม่อาจปฏิเสธได้

แต่ทว่ารัฐเองก็โต้แย้งว่า การเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรและการขยายตัวทางการเกษตรในช่วงปลายทศวรรษที่ 1960 และ 1970 ทำให้ป่าไม้ถูกตัดไปเป็นจำนวนมาก แต่ฝ่ายประชาชนเองก็ปฏิเสธและโทษว่าความจริงแล้ว พื้นที่สัมปทานป่าไม้และจำนวนไม้แปรรูปที่ส่งออกนอกประเทศนั้นมีผลโดยตรงต่อการตัดไม้ทำลายป่ามากกว่าการขยายตัวของประชากร ทำให้การต่อต้านการขี้อัฒนทานมีเพิ่มมากขึ้น จนกระทั่งรัฐต้องยอมยกเลิกสัมปทานไม้ใน พ.ศ. 2532 แต่อย่างไรก็ตาม เราก็ควรจะได้เรียนรู้บทเรียนเหล่านั้นว่าประชาชนกับรัฐมีปฏิสัมพันธ์กันอย่างไร ในการประนีประนอมความขัดแย้งในอดีตที่เหิงผ่านมานานนี้ได้สำเร็จ

⁸ James C. Scott, The moral economy of the peasant :

Rebellion and subsistence in Southeast Asia. (New Haven : Yale University Press, 1976), p. 135.

เพื่อ เป็นหนทางในการจัดความขัดแย้งที่ยังคงมีอยู่ในปัจจุบันอันเนื่องมาจากนโยบาย
อื่นๆ ของรัฐที่เราจะได้มีการทบทวนการศึกษาอีก 2 ประเด็น

ก่อนหน้าที่จะมีการยกเลิกสัมปทานป่าไม้ใน พ.ศ. 2532 การต่อต้านของชาวบ้านเริ่มมี
บทบาทมากขึ้น โดยที่ช่วยการประสานงานของชาวบ้านทั่วประเทศได้ทำงานร่วมกันในการ
พยายามยุติการตัดไม้ในเขตป่าชุมชนของพวกเขา ดังต่อไปนี้⁹

จังหวัด เชียงใหม่

การให้สัมปทานป่าไม้ในจังหวัด เชียงใหม่ถูกระงับโดยมติ ค.ร.ม. เมื่อปี 2522 ให้
ปิดป่า ต่อมาถูกบริษัททำไม้ยื่นฟ้องต่อศาลแห่ง เรียกว่าเสียหาย รัฐบาลจึงผ่อนคลายเป็นให้มีการทำ
ป่าไม้ในเขตสัมปทานทั่วประเทศ 48 แห่ง มีป่าไม้เชียงใหม่รายรวมด้วย 3 แห่ง ประกอบด้วยป่าไม้
สักและกระยาเลย ในพื้นที่ อ. สะเมิง อ. แม่แจ่ม และลุ่มน้ำแม่แจ่ม แม่ยวม แต่ถูกชาวบ้าน
หมู่บ้านใกล้เคียง นักศึกษามหาวิทยาลัย เชียงใหม่และคณะกรรมการอนุรักษ์ธรรมชาติของสภา
จังหวัดคัดค้าน เพราะ เป็นป่าต้นน้ำลำธาร สัมปทานทั้ง 3 แห่งจึงถูกระงับไปในปี 2531

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁹ เรียบเรียงจาก ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี. "เราเรียนรู้อะไรบ้างจากการปิด
สัมปทานป่า" รัฐสภาสาร. ปีที่ 37 ฉบับที่ 7 (เดือนกรกฎาคม 2532) : หน้า 71-75.

และ วารสารสารสนเทศ ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (เดือนมกราคม 2532) : หน้า 200/90-200/91.

จังหวัดพะเยา

อ. แม่ใจ

ราษฎร 4 ตำบล จาก ต.ศรีถ้อย ต.แม่ใจ ต.ป่าแฝก และ ต.บ้านเหล็ก จำนวน 2,000 คน ชุมนุมประท้วงที่หน้าศาลากลาง จังหวัดพะเยา ร่วมลงชื่อคัดค้านสัมปทานไม้ของบริษัท เชียงรายทากาไม้มั ตั้งแต่ปี 2530 จนกระทั่งถึง เดือนกันยายน 2531 ผู้ว่าฯ จึงได้สั่งระงับชั่วคราว เนื่องจากเกรงว่าจะมีการคืนบัตรประชาชนแก่ทางราชการ

อ. เมือง

ราษฎรจาก 6 หมู่บ้านขัดขวางการทากาไม้มของบริษัท เชียงรายทากาไม้มจำกัดใน เขตป่าต้นยาง ห้วยแลง ห้วยน้ำฤ และห้วยพริกแต่ ในเดือนสิงหาคม 2531

อ. เชียงคำ

สภาพตำบลทุ่งกล้วยและสภาพตำบลสบงคัดค้านสัมปทานโครงการน้ำเป็อย-น้ำห้วยวน ในเขตป่าห้วยขุนบง ในวันที่ 19 ตุลาคม 2531 ชาวบ้าน 500 คน ได้มาชุมนุมที่บริเวณอ่างเก็บน้ำบ้านลาเพื่อ เรียกร้องให้ผู้ว่าราชการ จ.พะเยา สั่งระงับการทากาไม้ม เนื่องจากผลกระทบจากการสัมปทานทากาไม้มอ่างเก็บน้ำบ้านห้วยนา แห่งขอ

อ. เชียงม่วน

14 พฤศจิกายน 2531 ชาวบ้านกว่า 3,000 คน จาก ต.บ้านนาง และ ต. เชียงม่วน ชุมนุมประท้วงและยึดเอื้อที่ว่าการอำเภอ เพื่อ เรียกร้องให้ระงับสัมปทานป่าห้วยแม่ยังฝั่งขวา ซึ่งเป็นป่าต้นน้ำจำนวนนับหมื่นไร่ของชาวบ้าน ซึ่งในวันที่ 18 พฤศจิกายน รัฐมนตรีกระทรวง เกษตรและสหกรณ์ได้ลงนามในคำสั่งด่วนระงับการทากาไม้มสัมปทานชั่วคราว

จังหวัดลพบุรี

อ. เสริมงาม ในเดือนกุมภาพันธ์ 2531 ชาวบ้านจากตำบล เสริมชัยได้เสนอให้เลิก
การทำไหม เพื่อการใช้สอยแบบ เอนกประสงค์ในพื้นที่จังหวัดลพบุรีทั้งหมด เนื่องจากราษฎรถูก
อ้างชื่อขอค่าไหม ประกอบกับ เป็นต้นน้ำลำธาร

จังหวัดน่าน

กิ่ง อ. นาน้อย ในเดือนกรกฎาคม 2531 ราษฎรคัดค้านสัมปทานไหมของบริษัทน่านท
ไหมในเขตป่าต้นน้ำลำธารลำน่าน

จังหวัดอุทัยธานี

กลุ่มอนุรักษ์ธรรมชาติ ของจังหวัดคัดค้านการทำสัมปทานป่าห้วยขาแข้ง โดยดา
เนินการคัดค้านมา เป็นเวลา 5 ปี เนื่องจากป่าห้วยขาแข้ง เป็นป่าสมบูรณ์ที่สุดแห่งหนึ่งของโลก
เช่นเดียวกับป่าทุ่งใหญ่นเรศวร

จังหวัดระยอง

อ. เมือง ราษฎรบ้านแก่ง ขอให้ระงับการทำไหมของบริษัทระยองทไหม และใน
วันที่ 17 พฤศจิกายน ชาวบ้าน หมู่ 1-7 ตำบลบ้านแก่ง จำนวน 1,500 คนได้บุกเข้ายับ
ยั้งการทำไหมของบริษัทระยองทไหม พร้อมทั้งยึดไหมไว้ เนื่องจาก เคยร้อง เรียนให้ระงับการทำ
สัมปทาน แต่ไม่ได้รับการดำเนินการใดๆ เลย ในวันที่ 21 พฤศจิกายน กระทรวง เกษตรฯ จึง
ได้สั่งระงับสัมปทานชั่วคราว และรัฐมนตรีได้ เดินทางไปพบราษฎรรับจะ เจรจากับบริษัททไหม

จังหวัดสุราษฎร์ธานี

กันยายน 2531 ราษฎร 6 อำเภอ ได้แก่ อ. นาสาร อ. เวียงสระ อ. เตียนซา อ.
พระแสง กิ่ง อ. ชัยบุรี กิ่ง อ. บ้านนาเดิม ได้เริ่มเรียกร้องให้ระงับสัมปทานป่าโครงการคลอง
น้ำเฒ่า

จังหวัด เลย

อ.นาแก้ว 27 สิงหาคม 2531 ชาวบ้าน 6 หมู่บ้านได้คัดค้านสัมปทานป่าและให้ยกเลิกโครงการ ไม้กระยาเลย บ้านนาท่อน-บ้านบุง ซึ่งเป็นเขตต้นน้ำของห้วย 4 สาย

จังหวัดสงขลา

อ.นาทวี ราษฎรชุมนุมคัดค้านสัมปทานป่าเทือกเขาน้ำค้าง ในเขต ต.นาทวี เกรงจะเกิดอุทกภัย ในเดือน พฤศจิกายน 2531

จากเหตุการณ์การคัดค้านในหลายกรณีที่ผ่านมา ทำให้เราเห็นได้ว่านโยบายสัมปทานของรัฐมีข้อบกพร่อง และสร้างความผิดพลาดให้กับการปฏิบัติงานจริงในพื้นที่อย่างมาก แม้ว่าจะมีร้องเรียนโดยสันติหลายครั้ง แต่รัฐก็ยังคง เนิก เจยและปล่อยปละละเลยปัญหาที่ประชาชนได้รับผลกระทบกับนโยบายดังกล่าวจะมีก็แต่เพียงการรับรู้สภาพปัญหา และชะลอความขัดแย้ง เอาไว้โดยการระงับสัมปทานชั่วคราว เท่านั้น นอกจากนี้ในระหว่างที่ชะลอความขัดแย้ง เอาไว้ รัฐก็ไม่ได้คิดหาทางช่วยแก้ไขอย่างเป็นทางการแต่อย่างใด จนกระทั่ง เมื่อวันที่ 22 พฤศจิกายน 2531 เกิดน้ำท่วมฉับพลันในพื้นที่ 9 จังหวัด ใน อ.นิปูน จ.นครศรีธรรมราช อ.นาสาร จ.สุราษฎร์ บ้านคีรีวงศ์ อ.ลานสะกา จ.นครศรีธรรมราช มีน้ำป่า โคลน และท่อนซุงถล่มใส่ประชาชน เสียชีวิตกว่า 500 คน ค่าเสียหายถึง 5 พันล้านบาท*

* สันนิษฐานว่าสาเหตุสำคัญของภัยพิบัติครั้งนี้ เป็นผลมาจากการตัดไม้ทำลายป่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งสัมปทานทวายไม้

หลังจากเกิดอุทกภัยใหญ่ที่ภาคใต้ ซึ่งสะท้อนให้เห็นความรุนแรงของภัยธรรมชาติ อันสืบเนื่องจากป่าไม้ได้ถูกทำลายจนเสียหายหมดทุกชนิดในเขตวิทยา การเคลื่อนแนวตัดค้ำล้มปทานป่าไม้ของชาวบ้าน ซึ่งเดิมเป็นการเคลื่อนแนวตัดค้ำการทำไม้ในเขตต้นน้ำลำธาร เป็นสำคัญ ได้เปลี่ยนมาเป็นขอหยักเล็กล้มปทานโดยสิ้นเชิง โดยผู้แทนประชาชนจาก 7 จังหวัด ได้แก่ เชียงใหม่ พะเยา น่าน แม่ฮ่องสอน เลย สุราษฎร์ธานี และอุทัยธานี ได้เข้ายื่นหนังสือถึงนายกรัฐมนตรีในวันที่ 7 ธันวาคม 2531 ในส่วนของกลุ่มอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมต่างๆ ได้มีการเคลื่อนแนวหลายด้าน เพื่อเรียกร้องหยักเล็กล้มปทานป่าไม้ทั่วประเทศ เพื่อฟื้นฟูป่าสมบูรณ์ขึ้นใหม่ โดยการจัดสัมมนา จัดนิทรรศการ ขอประชามติจากประชาชน เป็นต้น¹⁰

การเคลื่อนแนวของกลุ่มต่างๆ เป็นไปดังนี้ ในด้านของนักวิชาการ นายระพี สาคริก ประธานคณะกรรมการประสานงานเพื่อพิทักษ์ทรัพยากรป่าไม้ 52 กลุ่ม ได้มีการระดมความคิดจากนักวิชาการต่างๆ เริ่มตั้งแต่วันที่ 15 ธันวาคม 2532 เพื่อแก้ไขปัญหาวิกฤตการณ์ป่าไม้ ต่อมาเมื่อวันที่ 1 มกราคม ได้ยื่นหนังสือสนับสนุนเจตนารมณ์ของรัฐบาลที่จะเพิกถอนล้มปทานป่าไม้ทั่วประเทศ โดยมีสาระสำคัญเกี่ยวกับรายละเอียดในการรักษาป่าไม้

เมื่อวันที่ 29 ธันวาคม 2531 นายธีรยุทธ บุญมี นักวิชาการประจำสถาบันวิจัยสังคมได้ทำหนังสือเปิดผนึกถึงนายกรัฐมนตรี เสนอให้ปิดป่าเป็นเวลา 10 ปี และให้ทุกฝ่ายช่วยกันปลูกป่า

ทางด้านนักศึกษา หลังจากที่นายสมบูรณ์ เชาวนา ประธานศูนย์นักศึกษาประสานงานนำท่อมภาคใต้ มหาวิทยาลัยรามคำแหง กรีดเลือดประท้วงรัฐบาล ยืนยันให้รัฐบาลยกเลิกล้มปทานป่าไม้ โดยการสนับสนุนของสหพันธ์นิสิตนักศึกษาภาคใต้ที่เห็นพ้องด้วย ต่อมาองค์กรนักศึกษาต่าง ๆ เช่น สหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย คณะอนุกรรมการอนุรักษ์ธรรมชาติและสภาพแวดล้อม 16 สถาบัน ได้ร่วมกันจัดนิทรรศการที่สนามหลวง ขอให้ประชาชนร่วมลงนามคัดค้านการล้มปทานป่า ปรากฏว่าประชาชนมีมากมาย เห็นด้วยหยักเล็กล้มปทานป่า

¹⁰ วารสารสารสนเทศ ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (เดือนมกราคม 2532): หน้า 200/90.

สายการ เมือง ผู้ที่ต้องการให้รัฐบาลยกเลิกมติดังกล่าว ประกอบด้วย นายสมัคร
สุนทรเวช หัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์ และนายอุทัย นิคมไพจิตร หัวหน้าพรรคก้าวหน้า

แต่ถึงกระนั้นก็ตาม ก็มีความไม่เห็นด้วยของกลุ่มคนต่างๆ ซึ่งมีจุดร่วมอยู่ที่เห็นว่าการปิดป่าไม่ได้ช่วยให้รักษาป่า และเป็นห่วงว่าจะเกิดปัญหาเศรษฐกิจ เพราะวัตถุดิบหลายประเภทในวงการอุตสาหกรรมจะขึ้นราคาและขาดแคลน และนอกจากนี้ การให้สัมปทานป่าไม้ยังเป็นปัญหาที่ซับซ้อนและเกี่ยวข้องกับอำนาจอิทธิพลต่างๆ ที่หนุนหลังนักการเมือง ทาให้การเคลื่อนไหวต่างๆ ที่เกิดขึ้นเป็นไปอย่างลำบากยิ่งขึ้น

แต่จนถึงที่สุดการทำไม้ซึ่งมีประวัติศาสตร์ยาวนานกว่า 96 ปี ก็ได้สิ้นสุดลงอย่างน้อยก็ในช่วงเวลาหนึ่ง ภายใต้อำนาจพระราชกำหนดของรัฐบาลซึ่งมีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 14 มกราคม 2532 เป็นต้นไป การออกพระราชกำหนด 2 ฉบับคือ พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2532 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ร.บ. ป่าไม้ พ.ศ. 2484 และ พระราชกำหนดแก้ไขเพิ่มเติม พ.ร.บ. อุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 จน พ.ศ. 2532 ยังผลให้ป่าสัมปทานทั้งหมด 316 ป่าสัมปทาน แยกเป็นป่าไม้สัก 42 สัมปทาน ป่าไม้กระยาเลย 274 สัมปทาน ถูกบับลงและสัมปทานที่อยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติ และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า จำนวน 68 ป่า ถูกเพิกถอน และไม้ทั้งหมดที่อยู่ได้ตกเป็นของรัฐ เว้นแต่ผู้รับจะพิสูจน์ได้ว่าเป็นไม้ที่ได้มาโดยชอบด้วยกฎหมาย พร้อมกันนั้น รมต. กระทรวง เกษตรฯ เอง ได้แต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นหลายชุด เพื่อดำเนินการตรวจสอบและพิสูจน์ไม้ในเขตสัมปทานตลอดจนป้องกันและปราบปรามการลักลอบตัดและขนไม้ออกอย่างผิดกฎหมาย¹¹

¹¹ ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี. "เราเรียนรู้อะไรจากการปิดสัมปทานป่า". รัฐสภาสาร ปีที่ 37 ฉบับที่ 7 (เดือนกรกฎาคม 2532) : หน้า 75.

จากกรณีประท้วงปิดป่าสัมปทาน ข้อเท็จจริงประการหนึ่งจากการปิดป่า ก็คือ กว่าที่จะมีการพิจารณาให้ยกเลิกสัมปทานนั้นไม่ใช่ว่าเรื่องง่าย เพราะการทบทวนความผิดพลาดของนโยบายการให้สัมปทานของรัฐ เป็นสิ่งที่ไม่เคยถูกพิจารณาอย่างจริงจังจากรัฐบาล จนกระทั่งเกิดโศกนาฏกรรมอุทกภัยและซุงถล่มที่ภาคใต้ ผลกระทบจากการตัดไม้มากเกินไปของสัมปทานได้ส่งผลเสียหายอย่างรุนแรง จนยากที่รัฐจะเพิกเฉยต่อการแก้ปัญหาสัมปทานที่เรื้อรังมานานนี้อีกต่อไป และนอกจากนี้ความพยายามที่จะแก้ปัญหาอันเกิดจากสัมปทานของรัฐที่ผ่านมา ก็ไม่ใช่ว่าราบรื่นนัก เพราะต้องพบกับการต่อต้านจากกลุ่มผลประโยชน์มากมายทั้งภาคเอกชนและผู้บริหารของรัฐบาลเอง ตลอดจนกระทั่ง แม้ว่าจะมีการประกาศปิดป่าไปแล้ว การต่อต้านจากฝ่ายเอกชนผู้ทำสัมปทานก็ยังเป็นปัญหาที่ยังตกค้างและเป็นอีกประเด็นหนึ่งของความขัดแย้งของฝ่ายประชาชน (เพราะ เอกชนก็ถือว่าเป็นประชาชนกลุ่มหนึ่ง เช่นกันแม้ว่าจะดูเหมือนกับเป็นกลุ่มผลประโยชน์มากกว่า) ที่มีต่อรัฐบาล

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

(2) โครงการปลูกป่า (สวนป่า)

การคัดค้านของประชาชนในท้องถิ่นต่อโครงการปลูกป่าที่ดำเนินการโดยภาครัฐและเอกชนนั้น เริ่มขึ้นอย่าง เจียบๆ ในท้องถิ่นเมื่อปลายปี พ.ศ.2527 จากกรณีการปลูกป่าของบริษัทเจริญทรัพย์อุทุมพรบริการ ที่ ต. เสี้ยว อ.อุทุมพรพิสัย จ.ศรีสะเกษ โดยการโค่นทำลายป่าธรรมชาติที่ยังมีสภาพอุดมสมบูรณ์ (ซึ่งภายหลังพิสูจน์ได้จากการสำรวจของนิสิตคณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัย เกษตรศาสตร์) เพื่อปลูกไม้โตเร็ว เชิงพาณิชย์ คือ ยูคาลิปตัส ซึ่งทำให้ราษฎรกว่า 2,000 คนรวมตัวกัน เผาเรือนเผาซากกล้าไม้ของบริษัทนั้นที่สุด ซึ่งจากกรณีดังกล่าวนี้เอง ได้ปลุกกระแสการคัดค้านโครงการปลูกป่าโดยชาวบ้านในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือหลายพื้นที่ให้เกิดขึ้นโดยทั่วไป ซึ่งสาเหตุของการคัดค้านนั้น อาจจำแนกออกได้ดังนี้¹²

1) การปลูกป่าโดยโค่นทำลายป่าธรรมชาติที่มีอยู่เดิมออก ได้แก่

- กรณีการปลูกป่ายูคาลิปตัสและกระถินยักษ์ในบริเวณป่าโคกนลาน ซึ่งเป็นป่าที่ยังมีสภาพสมบูรณ์ ในพื้นที่ ต. เสี้ยว อ.อุทุมพรพิสัย จ.ศรีสะเกษ เป็นจำนวน 500 ไร่ ของบริษัทเจริญทรัพย์อุทุมพรบริการ

กันยายน 2528 ชาวบ้าน ต. เสี้ยว อ.อุทุมพรพิสัย จ.ศรีสะเกษ เดินขบวนกว่า 2,000 คน เข้าถอนต้นกล้ายูคาลิปตัส เผาทำลายสำนักงานเรือนเพาะชำ ร้องเรียนให้ถอนล้มปทานการปลูกป่าโคกนลาน (ได้ดำเนินการร้องเรียนต่อหน่วยงานต่างๆ จนถึงปี 2532)

¹² เรียบเรียงจาก อรรถรณ คูเจริญ. "ปัญหาป่าไม้กับประชาชนเขตป่าสงวนแห่งชาติ" รัฐสภาสาร ปีที่ 37 ฉบับที่ 7 (เดือนกรกฎาคม 2532) : หน้า 2-7.

และ มังกร เต็งประวัติ. ลำดับเหตุการณ์การรวมตัวเพื่อการดำเนินการคัดค้านต่อการปลูกป่าของรัฐและเอกชนรายใหญ่ของชาวบ้านในพื้นที่ต่างๆ ในเขตภาคอีสาน. หน้า 79-82.

- กรณีการโค่นป่าสาธารณะประโยชน์ของบ้านน้ำคำ อ.ปทุมรัตต์ จ.ร้อยเอ็ด เป็นพื้นที่ 50 ไร่จากจำนวนทั้งหมด 500 ไร่ (แต่ถูกชาวบ้านรวมตัวกันคัดค้านส่วนที่เหลือไว้ก่อน)

กุมภาพันธ์ 2530 ชาวบ้านน้ำคำ ต.โนนสวรรค์ อ.ปทุมรัตต์ จ.ร้อยเอ็ด ร่วมกับชาวบ้านข้างเคียง 7-8 หมู่บ้าน เข้าถอนกล้ายูคาลิปตัส ยึดรถไถ เรียกร้องให้งดเผาธรรมชาติ เพื่อปลูกยูคาลิปตัส (ปัจจุบันชาวบ้านปลูกป่าเองทดแทนที่ถูกเผาธรรมชาติทิ้งไปแล้วประมาณ 900 ไร่)

- การโค่นป่าธรรมชาติของบ้านโป่งน้อย ต.คอนสาย อ.ตระการพืชผล จ.อุบลราชธานี เป็นพื้นที่ 1,500 ไร่ เพื่อปลูกพืชยูคาลิปตัส

- การตัดป่าธรรมชาติเพื่อปลูกป่ายูคาลิปตัสที่ป่าดงกู่กันธนาม กิ่ง อ.พนมทราย จ.ร้อยเอ็ด เป็นพื้นที่ประมาณ 500 ไร่ โดยโครงการพัฒนาป่าไม้ทุ่งกุลาร้องไห้หน่วยที่ 4 ของกรมป่าไม้

2) การปลูกป่าทับที่ดินทำกินของราษฎรโดยอ้างว่าเป็นที่ป่าสงวนฯ

ในขณะที่โดยข้อเท็จจริงแล้ว การประกาศเขตป่าสงวนฯ กระทำขึ้นภายหลังการก่อตั้งชุมชน ในหลายพื้นที่ ราษฎรมีใบเอกสารสิทธิ์ เช่น ส.ค.1 อยู่ก่อนแล้ว ได้แก่

- โครงการปลูกยูคาลิปตัสโดยโครงการร่วมรัฐบาลไทย-เดนมาร์ก ทับที่ดินทำกินของชาวบ้านหนองบัว ต.หนองบัว อ.ท่าตูม จ.สุรินทร์ มีชาวบ้านไร้ที่ดินทำกิน 455 ครอบครัว

กุมภาพันธ์ 2530 ชาวบ้าน ต.หนองบัว อ.ท่าตูม จ.สุรินทร์ ประมาณ 15 หมู่บ้าน เดินขบวนร้องเรียนคัดค้านการปลูกยูคาลิปตัส และขอที่ดินทำกินของชาวบ้านคืนมา และให้งดปลูกยูคาลิปตัสในพื้นที่ทำกินของชาวบ้านส่วนอื่นฯ

- โครงการปลูกป่าของ เอกชนที่ทำกินของชาวบ้าน 3 หมู่บ้านในเขต ต.รัตนบุรี อ.รัตนบุรี จ.สุรินทร์ มีราษฎรต้องไร่ที่ทำกินถึง 500 ครอบครัวย

มิถุนายน 2530 ชาวบ้านหนองกา 3 หมู่บ้าน ในเขต อ.รัตนบุรี จ.สุรินทร์ เดินขบวนเข้า ถอนต้นกล้วยคาลิปัตสซึ่ง เอกชนรายใหญ่ได้รับสัมปทานให้เข้าไปปลูกในที่ทำกินของชาวบ้านทั้ง 3 หมู่บ้าน ที่ใช้เป็นที่ทำกินมาเป็นเวลาถึง 30-50 ปีแล้ว ชาวบ้านจึงเรียกร้องให้ถอนสัมปทานออกไป และพร้อมที่จะปลูกไม้ผลพื้นบ้านเองในที่ทำกิน เพื่อสนองตอบนโยบายปลูกป่าของรัฐ (ในปี 2532 เหตุการณ์ก็ยังคง ค่อยๆ ค่อยๆ)

- โครงการปลูกป่าของกรมป่าไม้ ที่ทำกินของชาวบ้าน 6 หมู่บ้าน ในเขตป่าสงวนแดงชุมตา และยังขยายไปอีก 3 หมู่บ้านในปี 2532

- โครงการปลูกป่าของกรมป่าไม้ เขตป่าสงวนดงนาซิดิแลน อ.ตระการพืชผล จ.อุบลราชธานี ทำให้ประชาชนไร่ที่ทำกิน 68 ครอบครัวย ใน 7 หมู่บ้าน และได้รับผลกระทบจากการปลูกป่า ในที่สาธารณะประโยชน์อีกนับร้อยครอบครัวย

เมษายน 2530 ชาวบ้าน ต.ขามเปี้ย อ.ตระการพืชผล จ.อุบลราชธานี ยื่นข้อเรียกร้องให้งดเว้นการทำลายป่าธรรมชาติ เพื่อปลูกยูคาลิปตัสและงดการปลูกป่า เพราะ เป็นการไล่ที่ชาวบ้านออกจากที่ทำกินในบริเวณป่า

- โครงการปลูกป่าในเขตป่าสงวนดงมะไฟ ที่บ้านโคกมนัส ต.ชั้นโตนใหญ่ อ.เมือง จ.ยโสธร ซึ่งทำให้ชาวบ้านกว่า 70% ในหมู่บ้านไร่ที่ดิน ต้องอพยพแรงงานเข้าสู่กรุงเทพฯ เหลือเพียงคนแก่ และ เด็กไว้ในหมู่บ้าน

- ตุลาคม 2530 ชาวบ้านประมาณ 8 หมู่บ้าน ในบริเวณป่าดงมะไฟ อ. เมือง จ.ยโสธร ร้องเรียนต่อป่าไม้อำเภอ ป่าไม้เขต และ ส.ส.พีระพันธ์ พาลุสุข ให้ ระวังการปลูกป่าในที่ทำกินของชาวบ้านซึ่งอาศัยทำกินมานานแล้ว ขออย่า ได้ไล่ชาวบ้านออกจากที่ทำกินเลย
- สภาตำบลหนองบัวลงมติคัดค้านการปลูกยูคาลิปตัส และยืนยันขอ ที่ทำกินให้ชาวบ้าน ชาวบ้านดำเนินการร้องเรียนไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ รวมทั้งกองทัพบก สำนักนายกฯ กระทรวง เกษตรฯ เป็นต้น
- มีนาคม 2531 ชาวบ้านชุมนุมรณรงค์ชี้แจงจากผู้ว่า และ เปิดโครงการประหลาดมีขอบของ เจ้าหน้าที่สวนป่าของกรมป่าไม้ แต่ชาวบ้านยังไม่ได้รับคำตอบแต่อย่างใด
- โครงการปลูกป่าที่ ต.โคกมะม่วง และ ต.หนองบัว อ.ปะคำ จ.บุรีรัมย์ ซึ่งมีการอพยพชาวบ้านออก โดยสัญญาว่าจะจัดสรรที่ดินทำกินให้ใหม่ แต่ยังมีผู้ที่ไม่ได้รับสิทธิใน ที่ดินทดแทนกว่า 2,000 ครอบครัว
- ธันวาคม 2528 ชาวบ้าน ต.หนองบัว ต.โคกมะม่วง อ.ปะคำ จ.บุรีรัมย์ เดินทาง คัดค้านการปลูกยูคาลิปตัส และขอยุ่ทำกินในพื้นที่ต่อไป แม้จะต้องเช่า พื้นที่จากรัฐ โดยจะปลูกยางพาราแทนยูคาลิปตัสด้วยตนเอง ได้ร้องเรียน ต่อนายอำเภอ
- เมษายน 2529 เดินทางร้องเรียนต่อผู้ว่าราชการจังหวัด
- กันยายน 2530 สภาตำบลโคกมะม่วงมีมติคัดค้านการปลูกยูคาลิปตัสอันอีกครั้ง โดยขอปลูกยาง พาราแทน และขอทำกินในพื้นที่ที่ได้อาศัยทำกินมานาน 20 ปีต่อไป

แต่เหตุการณ์ก็ไม่มีท่าทีว่าจะคลี่คลายลงได้ ทว่าให้ประชาชนที่เฝ้าเฝ้าเฝ้าจนกระทั่งขึ้น
ใช้ความรุนแรง เผา เรือนเพาะชากล้าไม้ของกรมป่าไม้ เมื่อกลางปี 2531 ทั้งๆ ที่ชาวบ้านกลุ่มนี้
ได้รับการชักชวนให้อพยพเข้ามาอยู่ในพื้นที่ เพื่อหนีป่า เตียนจากโครงการปราบคอมมิวนิสต์ เพื่อ
ความมั่นคงของกองทัพภาคที่ 2 เมื่อประมาณ ปี 2519-2522

และในวันที่ 9-10 มิถุนายน 2532 ความขัดแย้งก็ยังคงอยู่ เมื่อชาวบ้านจาก อ.
ปะคา จ.บุรีรัมย์เฝ้าเฝ้าเฝ้ากับบุกเผา เรือนเพาะชาและกล้าไม้ยูคาลิปตัส และตัดฟันต้นยูคา
ลิปตัสจำนวนกว่า 200 ไร่ และเรียกร้องขอที่ทำกินต่อไป

เมื่อพิจารณาแล้ว จากกรณี อ.ปะคา จ.บุรีรัมย์ จะสังเกตเห็นได้ว่า เริ่มมีการ
ใช้ความรุนแรงอย่างช้ำกร้าว เกิดขึ้น ทว่าให้มีกรณีอื่นของการปลุกป่ายูคาลิปตัสที่ใหม่ เพียงแต่ส่ง
ผลให้เกิดแต่การเดินประท้วง เรียกร้องโดยสันติ เท่านั้นแต่ยังมีกรณีที่ชาวบ้านถูกไล่ที่ทำกินทว่าให้
เกิดการใช้ความรุนแรง เกิดขึ้นเช่นเดียวกับกรณีของ อ.ปะคา เช่น

เมื่อวันที่ 16 มีนาคม 2531 ชาวบ้านจาก ต.โคกกวาง อ.บึงกาฬ จ.หนองคาย
ได้เดินขบวนและชุมนุมประท้วง เจ้าหน้าที่ ที่ทำการจับกุมชาวบ้านในข้อหาบุกรุกป่าสงวน และขอ
ให้รัฐจัดสรรที่ทำกินให้โดย เร็ว ในขณะที่ขออาศัยทำกินในพื้นที่เดิมต่อไปก่อน เนื่องจากไม่ได้
รับความสนใจจากเจ้าหน้าที่ชั้นผู้ใหญ่ จึงเกิดเหตุการณ์ความรุนแรงขึ้น โดยชาวบ้านได้บุกเข้า
ตัดต้นยูคาลิปตัส ทั้งๆไปถึง 400 ไร่ และเผาทำลาย เรือนเพาะชากล้ายูคาลิปตัส

ถัดมาอีกไม่นานในวันที่ 13 มิถุนายน 2531 ก็มีชาวบ้าน 3,000 คนจากหลายตำบล
ในเขต อ.วัฒนานคร จ.ปราจีนบุรี บุกเผาบ้านพักป่าไม้ เนื่องจากเจ้าหน้าที่ใช้รถเถื่อนที่
กินเพื่อปลุกยูคาลิปตัส

นอกจากนี้ยังปรากฏว่ามีการไล่ที่ชาวบ้านออกจากพื้นที่ทำกิน ที่ชาวบ้านอาศัยทำกินมานานในพื้นที่ป่าสงวนอีกหลายแห่งได้แก่ บริเวณป่าดงบัง ต.โพนเมือง อ.อาจสามารถ จ.ร้อยเอ็ด ป่าดงแม่เพล ต.โพธิ์ชัย อ.โพนทอง จ.ร้อยเอ็ด ป่าดงมูล ต.หนองใหญ่ อ.หนองกุงศรี จ.กาฬสินธุ์ และ ป่าสงวนที่กิ่ง อ.เต่างอย จ.สกลนคร เป็นต้น

3) การปลูกป่าในที่สาธารณประโยชน์และที่ทำเล เลี้ยงสัตว์ ได้แก่

- โครงการปลูกป่าในที่ทำเล เลี้ยงสัตว์และที่สาธารณประโยชน์ของชาวบ้านกิ่งอ.โพนทราย จังหวัดร้อยเอ็ด ในโครงการปลูกป่าของโครงการพัฒนาทุ่งกุลาร้องไห้ของไทย-ออสเตรเลีย และมีกรมล้อมรั้วไม่ให้ชาวบ้านเข้าใช้ประโยชน์ เช่น การเก็บของป่าและอาหารตามฤดูกาล เช่น เห็ด หน่อไม้ ฯลฯ และใช้เลี้ยงสัตว์ไม่ได้ตามปกติ

มิถุนายน 2530 ชาวบ้าน ต.โพนทราย จังหวัดร้อยเอ็ด เดินทางและร้องเรียนขอให้คืนที่ทำเล เลี้ยงสัตว์ให้แก่ชาวบ้านกลับมา และให้หยุดการปลูกยูคาลิปตัส

นอกจากนี้ ในเดือนกรกฎาคม 2530 ชาวบ้านเตย ต.ทุ่งกุลาร้องไห้ อ.สุวรรณภูมิ จ.ร้อยเอ็ด ยังได้เดินทาง และขอร้องให้มีการปลูกยูคาลิปตัสในที่ทำเล เลี้ยงสัตว์ที่เข้าร่วมกันของชาวบ้าน และสภาตำบลสามขา ลงมติยืนยันคัดค้านการปลูกป่ายูคาลิปตัส

- โครงการปลูกป่าของโครงการพัฒนาป่าไม้หน่วยที่ 4 ของกรมป่าไม้ในป่าชุมชนดงกู่กันธนาม ต.ยางคำ กิ่งอ.โพนทราย จ.ร้อยเอ็ด ที่ชาวบ้านใช้เป็นที่สาธารณประโยชน์ เช่น เก็บของป่า แหล่งอาหาร เป็นทำเล เลี้ยงสัตว์ และเป็นที่พักนอนพบน้ำท่วม เนื่องจากพื้นที่โดยรอบเป็นที่ลุ่มและอยู่ติดลำน้ำมูล เกิดอุทกภัยหลายครั้ง เช่น ในปี 2521 เมื่อเกิดอุทกภัยครั้งใหญ่ ชาวบ้านหลายตำบล เช่น ต.ยางคำ ต.หนองขาม ต.ศรีสว่าง ได้อาศัยดงกู่กันธนามหลบภัยในครั้งนั้นด้วย

พฤษภาคม 2530 ชาวบ้านเดินขบวนเรียกร้องให้จัดการเผาทำลายป่าธรรมชาติ และขอให้
ป่าดงบัง เป็นป่าธรรมชาติที่ชาวบ้านได้ใช้ประโยชน์ร่วมกันต่อไป

และเมื่อไม่นานมานี้ ก็ยังมีความขัดแย้งปรากฏให้เห็นอีก เมื่อนายณรงค์ วงศ์วรรณ
รมว. เกษตรคนใหม่ เสนอนโยบายส่งเสริม เอกชนปลูกป่า ทว่าก็มีกระแสคัดค้านจากหลายฝ่าย
โดยในวันที่ 7 กุมภาพันธ์ 2534 นายณรงค์ วงศ์วรรณ แถลงว่า พื้นที่ป่าถูกทำลายมากแล้ว
จึงจะส่งเสริมให้เอกชนทำรายใหญ่ รายย่อย เร่งเข้าไปปลูกป่าโดยเร็ว รวมทั้งสถาบันการ
ศึกษา-สถาบันศาสนาด้วย โดยชี้แจงว่า ต้องนำเรื่อง เข้าที่ประชุมคณะกรรมการนโยบายป่าไม้
แห่งชาติที่จะ เสนอคณะรัฐมนตรีแต่งตั้ง เสียก่อน และยืนยันว่าจะไม่มีการ เปิดอนุญาตทำไม้ในป่า
สัมปทานที่ได้ยก เลิกไปแล้วอย่าง เด็ดขาด

ต่อข้อ เสนอนี้ได้มีปฏิกิริยาอย่างมากจากหลายฝ่าย คัดค้านการให้เอกชนปลูกป่าโดย
เฉพาะรายใหญ่ทั้งจาก ส.ส. นักวิชาการ นักศึกษา เช่น นายชาญชัย ปทุมารักษ์ ส.ส.
นครปฐม พรรคชาติไทย พล.ต.สนั่น ชจรประศาสน์ ส.ส. พิจิตร พรรคประชาธิปัตย์ อดีต
รมว. เกษตรฯ ที่สั่งปิดป่า พล.ต.ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช หัวหน้าพรรคกิจสังคม น.ส.
เสาวณีย์ จิตรีน เลขาธิการสหพันธ์นักศึกษาแห่งประเทศไทยนายอัมมาร์สยามวาลา ประธาน
สถาบันวิจัย เพื่อการพัฒนาประเทศไทย (TDRI) พล.ต.ท. ประทีป สันติประภพ ผู้ช่วย อ.ตร.
ฝ่ายปราบปราม นายนิยม ติวตานนท์ อดีตผู้พิพากษาหัวหน้าคณะในศาลฎีกา ดร. เจิมศักดิ์
ปิ่นทอง อาจารย์คณะเศรษฐศาสตร์ ม.ธรรมศาสตร์ เป็นต้น คัดค้านการให้เอกชนเข้าไป
สงวนปลูกป่า เขิงพาณิชย์และคัดค้านนโยบายการปลูกยูคาลิปตัส

จากการสรุป เหตุการณ์การคัดค้านดังกล่าว จะเห็นได้ว่า ชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบ
จากการฟันป่าได้ทำการตอบโต้ไปแล้วบ้าง เช่น ในบ้านเทพพัฒนา จ.ร้อยเอ็ด ที่ชาว
บ้านมาตั้งถิ่นฐานนานถึง 30 ปี โดยการสนับสนุนจากทาง การที่ต้องการปราบปรามคอมมิวนิสต์
พื้นที่เกษตรถูกปลูกด้วยยูคาลิปตัส ซึ่งชาวบ้านไม่พอใจ เพราะอยากปลูกยางแทน จึงถอยยูคา
ลิปตัสทิ้ง

ที่บ้านน้ำคำ จ.ร้อยเอ็ด ประท้วงการทลายป่าเพื่อปลูกยูคาลิปตัส เช่นกัน ผู้นำหมู่บ้านกล่าวว่า พวกเขาช่วยกันพิทักษ์ป่ามานานแล้ว แต่อยู่มาวันหนึ่งก็มีบุคคลภายนอกมาทลายป่าตามใจชอบ ซึ่งยอมกันไม่ได้ เพราะบุคคลเหล่านั้นไม่เข้าใจวิถีชีวิตที่อดอยากขั้นขั้นคนยากปราศจากป่าของชาวบ้าน

การประท้วงของบ้านปะคา ได้ขยาย เป็นการประสานงานของหมู่บ้านต่างๆ เพื่ออนุรักษ์ป่าชุมชนที่ครอบคลุมพื้นที่ 8 จังหวัดในอีสาน และจัดการขึ้นรุนแรงกับผู้บุกรุกป่า แต่ทางการทหารก็ยืนยันว่าชาวบ้านต้องออกไปจากพื้นที่แห่งนี้ ความไม่ลงรอยกันของรัฐกับประชาชนในกรณีของปะคาจึงกลายเป็นความขัดแย้งในระดับประเทศ ซึ่งลุกลามใหญ่โตถึงขั้นกระทบกับการเมืองไทยในปัจจุบัน ดังนั้น จนกระทั่งเสียดินแดนจากความขัดแย้งอันเกิดจากการปลูกป่าของรัฐนี้ เราจึงจะได้ทำการศึกษารณีปะคาโดยละเอียดในตอนท้ายของบทนี้ เพราะ เป็นตัวอย่างของความขัดแย้งที่เห็นได้ชัดและเป็นปัญหาที่ยืดเยื้ออยู่ เป็นเวลานาน

นอกจากนี้ยังมีกรณีพิเศษที่เราไม่สามารถระบุได้อย่างแน่ชัดว่า เป็นความขัดแย้งระหว่างรัฐกับประชาชน เรื่องการให้ทรัพยากรป่าโดยตรง เสียทีเดียว แต่เมื่อฝ่ายประชาชนคือ องค์การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสื่อมวลชนทราบเรื่อง ก็ได้ออกมาให้ความเห็นและต่อต้านนโยบายปลูกป่าดังกล่าวของรัฐบาลด้วย แม้ว่า ณ ที่นี้ผู้กรณิจะไม่ใช่ประชาชนกับรัฐโดยตรง แต่กลับ เป็นพวกนายทุนอุตสาหกรรมที่บุกรุกป่าสงวน ทำให้เกิดความขัดแย้งกับรัฐ และมีผลต่อ เสถียรภาพทางการเมืองของรัฐบาลขณะนั้นได้แต่การที่นายทุนบุกรุกป่าสงวนนี้ก็มาจากนโยบายการปลูกสวนป่าของรัฐบาลนั่นเอง ประกอบกับการปล่อยปละละเลยของเจ้าหน้าที่ของรัฐมาเป็นระยะเวลานาน ทำให้ป่าสงวนถูกทลายไปเป็นจำนวนมากและ เมื่อเจ้าหน้าที่บ้านเมืองสำรวจพบความเสียหายดังกล่าว จึงก่อให้เกิดความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างพรรคการเมืองและรัฐบาลและความขัดแย้งระหว่างคณะรัฐบาลกับฝ่ายค้านในที่สุด เราจึงไม่น่าจะละเลยที่จะกล่าวถึงกรณีนี้ได้

กรณีดังกล่าว คือ *สวนป่ากิตติ* ซึ่งเป็นตัวอย่างหนึ่ง que แสดงถึงการบุกรุกป่าสงวนของ นายทุนอุตสาหกรรมที่ได้ล้มปทานการปลูกป่าจากรัฐ แต่ไม่ทำตามข้อตกลงที่กำหนดไว้ กล่าวคือ บริษัทสวนกิตติได้ทำการบุกรุกโดยไม่ได้รับอนุญาตอย่างชัดเจน โดยที่ อ.สนามชัย เขต บุกรุก ทั้งสิ้น 13,000 ไร่ ที่ อ.วังน้ำเย็น มีการบุกรุก เป็น 3 เท่าของพื้นที่ในอำเภอสนามชัย เขต

กรณีนี้ นับได้ว่าก่อให้เกิดความขัดแย้งทางการเมืองอย่างเห็นได้ชัด เมื่อปรากฏ ว่า นายกิตติ ดาเนินชาวนิชย์ ประธานกรรมการบริหารบริษัทสวนกิตติ เป็นที่ปรึกษา นายกรัฐมนตรีและยังเป็นวุฒิสมาชิกอีกด้วย ซึ่งส่งผลให้นายกิตติต้องลาออกจากตำแหน่งดังกล่าว และตัวนายกรัฐมนตรีในขณะนั้น คือ พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ต้องออกมาแก้ชื้อกล่าวหาว่า ที่ปรึกษาของตนนั้นมีไม่รู้กิลิบบคน เพราะพรรคต่างๆ ส่งชื้อเข้ามา และการที่ท้าวไม่กันอย่างใหญ่โต นั้นก็คาดว่าคงมีใบอนุญาต แต่อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่านายกรัฐมนตรีจะออกมาปฏิเสธตัวแทนจาก พรรคการเมืองอื่นก็กลับใช้ เป็นเกมการเมืองในซีกพอกรัฐบาล โดย เลขาธิการพรรค เอกภาพ านปี 2533 ขณะนั้น ได้กล่าวว่า "นายกิตติสนับสนุนทางการเงินแก่พรรคประชาธิปัตย์ในการหา เสียง เลือกตั้งปี 2529 และการบุกรุกทำลายป่า เกี่ยวโยงกันชัดเจน แม้แต่พล.ต.สนั่นก็ควรลา ออกจากตำแหน่ง" ขณะเดียวกันพรรค เอกภาพก็แถลงว่าจะรวบรวมปัญหาทั้งหมดปราศรัยใหญ่ นอกสภาที่ขอนแก่นและหากมีการ เปิดสภา เมื่อใดก็จะนำ เรื่องนี้ เป็นประ เติ่นขอ เปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐบาล" อีกด้วย ท้าให้รัฐบาล เกิดความแตกแยก เมื่อ ส.ส. เพชรบุรีท่านหนึ่งซึ่งเป็น รองหัวหน้าพรรคชาติไทยระบุว่า พรรคประชาธิปัตย์ เป็นพรรคร่วมรัฐบาลที่มีปัญหามากที่สุด ดังนั้น ควรลาออกจากรัฐบาลไปเลย

นอกจากนี้กรณีสวนป่ากิตติยังส่งผลให้ตัวแทนคณะกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อม 16 สถาบัน ออกมาแสดงความ เห็นว่าการให้ภาค เอกชน เข้าพื้นที่ เพื่อ สร้างสวนป่า เป็นธุรกิจนั้น เป็นการกระทำของผู้มี เจตนาบ่อนทำลายทรัพยากรธรรมชาติ และ ควรได้รับโทษทางกฎหมายอย่างรุนแรง

(3) โครงการ คจก.

วิกฤตการณ์ปัญหาที่ดินทำกินในเขตป่าครึ่งสาคัดณ ปราบกฏ เป็นชาวตั้งทางเสื่อมมวลชนมา ตั้งแต่ปี 2534-2536ซึ่งก่อให้ เกิดการวิพากษ์วิจารณ์อย่างกว้างขวาง เมื่อทหารได้ เข้าอพยพ ชาวบ้านผู้ เข้าทำกินในป่า เสื่อมทรามหลายจังหวัดในภาคอีสาน ให้เข้าไปอยู่ในพื้นที่รองรับ เพื่อ รวบรวมผู้ที่ทำกินบางแห่งอพยพไปแล้วก่อให้ เกิดปัญหาที่ชาวบ้านที่ทำกินอยู่ก่อน ต้องลดพื้นที่ ทำกินลง เป็นจำนวนมาก เหลือครอบครัวละไม่เกิน 15 ไร่ คุณภาพที่ดินเลวกว่าเดิม บาง แห่งชาวบ้านต้องรอคอยการจัดสรรจาก เจ้าหน้าที่รัฐโดยไม่รู้ว่าจะได้ที่ทำกินเมื่อไหร่ บางแห่ง ชาวบ้านไม่ยอมอพยพออก และกระทำการประท้วง เจ้าหน้าที่ต้องใช้กำลังบังคับให้อพยพ จน เกิด เหตุการณ์รุนแรงขึ้น ดัง เช่น กรณีการย้ายชาวบ้าน อ. เลิงสาบ เป็นต้น

การต่อสู้คัดค้านโครงการรัฐบาลของชาวบ้านลูกกลมและต่อ เนื่องยาวนาน กระทั่ง หลัง เหตุการณ์พฤษภาทมิฬ รัฐบาลนายอานันท์ ปันยารชุน (2) ได้ระงับ "โครงการจัดที่ทำกิน ให้ราษฎรผู้ยากไร้ในเขตป่าสงวนเสื่อมทราม" (คจก.) ไว้เมื่อ เดือนกรกฎาคม 2535 มี คำสั่งให้ชาวบ้านกลับที่ทำกิน เดิมได้ พร้อมกับจัดตั้ง "โครงการจัดการ เพื่ออนุรักษ์ทรัพยากร ธรรมชาติ" (คอกท.) โดยให้กระทรวง เกษตรและสหกรณ์รับผิดชอบ

แต่ปัญหาไม่ยุติลงดังที่คาดคิดเอาไว้ เพราะ เมื่อชาวบ้านกลับไปบ้านเก่า ก็พบว่า กรมป่าไม้ได้ เข้าไปครอบครองที่ดินนั้นหมดแล้ว อัน เป็น เหตุให้มี การรวมตัวกัน เรียกร้องอีกครั้ง หนึ่งในกลาง เดือนพฤศจิกายน 2535

ในระยะเริ่มแรกโครงการจัดที่ทำการให้แก่ราษฎรผู้ยากไร้ในพื้นที่ป่าสงวนเสื่อมโทรม (คจก.) ได้เริ่มปฏิบัติการอย่างรวดเร็ว ภายหลังจากการรัฐประหารของคณะ รสช. ในเดือนกุมภาพันธ์ ปี 2534 เป็นโครงการที่ถูกผลักดันมาจากกองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายใน (กอ.รมน.) กระทรวงกลาโหมร่วมมืออย่างใกล้ชิดกับกรมป่าไม้ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และกรมปกครอง กระทรวงมหาดไทย และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอีก 64 หน่วยงาน¹³

ข้อสังเกตุการดำเนินการจัดสรรที่ดินตามโครงการ คจก.

และผลกระทบต่อหมู่บ้าน¹⁴

จากการศึกษาหมู่บ้านที่ถูกจัดสรรที่ดินตามโครงการ คจก. ในเขตป่าดงลาน พบว่าการดำเนินงานจัดสรรที่ดินตามแนวทางนี้ก่อผลกระทบต่อหมู่บ้าน โดยเฉพาะการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจของชาวบ้าน อย่างไรก็ตาม เคยมีหมู่บ้านที่อยู่ในเขตความมั่นคง เช่น บ้านหนองไทร ต.ลาเพ็ญยก ถูกจัดสรรที่ดินโดย กอ.รมน. ภาค 2 ตามแนวทางนี้มาก่อนเช่นกัน และได้เกิดผลกระทบต่อชุมชน ซึ่งในเบื้องต้นนี้จะขอตั้งข้อสังเกตุอย่างน้อย 2-3 ประการ ดังต่อไปนี้

ศูนย์วิทยทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹³ นิทยา ว่องกุล (บรรณาธิการ). "โครงการจัดที่ทำการให้ราษฎรผู้ยากไร้ คดีพิพาทข้อแ้งระหว่างรัฐกับราษฎร". สถานการณ์สิ่งแวดล้อม 2537. กรุงเทพฯ : บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, 2537, หน้า 71-72.

¹⁴ ตูรายละเอียดยาน "การยึดที่ดินคืนของรัฐ: วิฤตการณ์ที่ดินเกษตรกรรมในเขตป่า" เอกสารประกอบการประชุม เวทีชาวบ้าน 34. หน้า 454-457.

1. การแย่งชิงทรัพยากรที่ดินในป่าเสื่อมโทรม

การจําแนกประเภทที่ดินของโครงการ คจก. เป็นชนวนให้เกิดปัญหามากที่สุด ๔.๕๓ มีการสงสัยพฤติกรรมของทหาร เจ้าหน้าที่กรมป่าไม้และกรมการปกครอง โดยประชาชนและสื่อมวลชนเห็นว่า พื้นที่ป่าสงวนเสื่อมโทรมนั้น ประชาชนเข้าไปทำกินอยู่หมดแล้ว การเข้ามาจัดสรรที่เหมือนเจตนาแย่งที่ดินจากคน เพื่อเอาไปให้นายทุนปลูกป่า เจตนาดูได้จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 กำหนดพื้นที่ปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตรไว้ประมาณ 10.26 ล้านไร่ ขณะที่จัดสรรให้นายทุนปลูกสวนป่า (ป่าเศรษฐกิจ) มากกว่าถึง 4 เท่าตัว คือ 46.68 ล้านไร่

ดัง เช่น กรณีชาวบ้านหนองไทร ต.ลาเพ็ญ อ.ครบุรี จ.นครราชสีมา ซึ่งกองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในภาค 2 เป็นผู้ดำเนินการจัดสรรที่ดินตามโครงการพัฒนาเพื่อความมั่นคง พื้นที่รอยต่ออ.เสิงสาง และครบุรี จ.นครราชสีมา ก่อนการจัดที่ทำกินชาวบ้านทั้งหมด 10,000 ไร่ แต่หลังจากการจัดสรรทำกินให้ทำกินของหมู่บ้านทั้งหมดลดลงเหลือเพียง 2,800 ไร่ เท่านั้น เพราะจัดสรรที่ดินให้แต่ละครอบครัวเพียง 14 ไร่ 2 งาน (แบ่ง เป็นที่ทำกิน 14 ไร่ และที่อยู่อาศัย 2 งาน) พื้นที่ที่เหลือของหมู่บ้านถูกกินไว้เพื่อปลูกป่าทดแทน

2. การจําแนกพื้นที่จัดสรร

สิ่งที่เป็นปัญหาโดยตลอดของการจําแนกพื้นที่ป่าก็คือ ยังไม่มีหน่วยงานใดบอกได้ชัดเจนว่า พื้นที่บริเวณใดที่ชาวบ้านอยู่มาก่อน หรือหลังประกาศเขตป่าสงวน แม้แต่กรมป่าไม้ซึ่งรับผิดชอบก็ยังไม่สามารถระบุแนวเขตได้อย่างชัดเจน วิธีการจําแนกที่มีอยู่มักจะใช้แผนที่ภาพถ่ายทางอากาศ ซึ่งเป็นการจําแนกที่หยาบมาก และไม่ตรงกับความเป็นจริง ดัง เช่น ในบ้านแม่สลับ อ.วังเหนือ จ.ลำปาง ใช้ถนนผ่านหมู่บ้าน เป็นแนวแบ่ง เขตป่าสงวนแห่งชาติขุนวัง แปลงที่ 1 ทําพื้นที่นาซึ่งชาวบ้านทำกินมากกว่า 100 ปี และมี นส.3 กลายเป็นป่าสงวนแห่งชาติด้วย

เมื่อโครงการ คจก. ๑ ชี้แนวเขตพื้นที่ป่าซึ่งจำแนกด้วยวิธีนี้มา เป็นแนวทางการดำเนินงานจึงก่อปัญหามากมาย เช่น การดำเนินงานในเขตป่าดงลาน จ. ชอนแก่น จะย้ายหมู่บ้านตาตฟ้า และบ้านคงสะคราน ซึ่งอาศัยในเขตป่ามากกว่า 100 ปี ออก ซึ่งปรากฏว่าชาวบ้านไม่ยินยอม จึงทำให้ยังไม่สามารถดำเนินการใดๆ ได้

3. ขนาดและลักษณะพื้นที่จัดสรร

จากรายงาน พบว่าในทางปฏิบัติจริงๆ แล้ว โครงการ คจก. มิได้แก้ปัญหาความเดือดร้อน เรื่องที่ดินเท่าที่ควรได้ และยังสร้างความไม่มั่นคงให้กับการถือครองที่ดินของชาวบ้านด้วย ดังเช่น การดำเนินการอพยพและจัดสรรที่ดินในหมู่บ้านชาวม้งนาม ในเขตป่าดงลาน จ. ชอนแก่น ซึ่งพบว่า หัวหน้าครอบครัวที่มีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้านเท่านั้น จึงจะได้รับสิทธิในที่ดินจัดสรร ดังนั้น ถ้าใครแต่งงานแล้ว แต่อาศัยอยู่ในครอบครัวเดิมโดยไม่ได้แยกทะเบียนบ้านหรือครอบครัวที่มีสมาชิกจำนวนมาก แต่ทำกินบนที่ดินผืนเดียวกันก็จะได้ที่เพียงแปลงเดียว ทำให้ผู้มีสิทธิได้รับที่ดินจัดสรรน้อยกว่าผู้แจ้งสิทธิการถือครอง เดิมถึงร้อยละ 50

นอกจากนี้ที่ดินที่จัดสรรให้ก็มีขนาดเล็กกว่าที่ระบุไว้ในโครงการ ที่กำหนดให้ไม่เกิน 15 ไร่ แต่ในทางปฏิบัติพบว่า จัดสรรให้ประมาณ 7 หรือ 10 ไร่ เช่น จัดสรรที่ป่าบ้านกรวด และป่าดงลาน จ. ชอนแก่น ในช่วงแรกให้เพียง 7 ไร่ เท่านั้น เมื่อชาวบ้านร้องเรียนกันจึงเพิ่มให้เป็น 14 ไร่ ซึ่งมีเงื่อนไขว่าต้องมีที่ดินเดิมเกิน 10 ไร่ จะเห็นได้ว่า รัฐไม่มีความจริงจังที่จะทำตามข้อตกลงที่ให้ไว้กับประชาชนอย่างแท้จริง เพราะในเมื่อนายทหารชั้นผู้ใหญ่ท่านหนึ่ง เคยให้สัมภาษณ์ว่าจะจัดสรรที่ดินให้ครอบครัวละ 15 ไร่ แต่กลับไม่ปฏิบัติตามสัญญา และเมื่อประชาชนร้องเรียนขอที่ดินเพิ่มตามข้อสัญญา ก็กลับบิดพลิ้ว โดยสร้างเงื่อนไขใหม่ขึ้นมาอีก ซึ่งจริงๆ แล้ว รัฐไม่จำเป็นต้องทำแบบนี้เลย เพราะในเมื่อกำหนดโครงการแล้วว่า จะให้ที่ดินจำนวนเท่าไรกับประชาชน ทำไมยังต้องสร้างเงื่อนไขด้วย การสร้างเงื่อนไขเพิ่มเติมขึ้นมาเช่นนี้ ก็เท่ากับว่าไม่ต้องการให้ราษฎรได้ที่ทำกินครบ 15 ไร่ ตามที่กำหนดไว้ เนื่องจากรัฐน่าจะทราบดีว่า ชาวบ้านมักแจ้งการถือครองโดยแยกครอบครัวตามความเป็นจริง

(ไม่ทำตามทะเบียนบ้าน) จึงให้ขนาดพื้นที่ที่ถือครอง เดิมส่วนหนึ่งจะไม่เกิน 10 ไร่ เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว ประชาชนจะเรียกร้องที่ดินเพิ่มขึ้นให้ครบตามที่รัฐสัญญาว่าจะให้ได้อย่างไร การร้องเรียนของฝ่ายประชาชนจึงไม่มีผลบังคับให้รัฐปฏิบัติตามข้อตกลงที่ให้ไว้แต่แรกได้ เพราะประชาชนเองก็ไม่ทัน เล่ห์เหลี่ยมของรัฐอยู่แล้ว ยิ่งเมื่อไม่มีอำนาจต่อรองด้วย การร้องเรียนของประชาชนจึงดูเหมือนจะไร้สิทธิและเสียง ท้ายที่สุดก็เกิดการประท้วง เกิดขึ้นมากมาย พร้อมกับมีสถานการณ์ของความรุนแรง เกิดขึ้นพร้อมๆ กันไปด้วย

ขณะเดียวกัน ปัญหาของฝ่ายรัฐก็มี เช่นเดียวกัน เนื่องจากมีความจำกัดของ เวลาในการซึ่งงบประมาณให้เสรีจลินภายในปีงบประมาณ มิฉะนั้น โครงการต้องคืนเงินเข้าคลัง จึงต้องเร่งรีบให้ทัน โดยถือเอาวันที่ 28 ธันวาคม เป็นวันสุดท้ายในการปิดแผนยุทธการ

แต่เนื่องจากหน่วยงานของรัฐที่รับแผนงานไปปฏิบัติต้องใช้เวลาอย่างเร่งรีบ จึงใช้มาตรการทุกวิถีทาง โดยไม่คำนึงถึงศีลธรรม เพื่อให้ปฏิบัติได้สำเร็จตามเป้าหมาย แรกเริ่มก็ใช้หลักจิตวิทยา เข้าไปประชาสัมพันธ์ ถ้าหากไม่บรรลุผลก็ใช้อุบายหลอกลวง รวมทั้งวิธีการแบ่งแยกแล้วปกครอง ใช้ชาวบ้านกลุ่มหนึ่งไปคัดค้านกลุ่มที่หัวแข็ง และเมื่อไม่ประสบความสำเร็จก็อาจจะดำเนินการข่มขู่ทำให้หวาดกลัว และยังมีการนำกำลังทหาร เข้าไปกดดันในพื้นที่ดังกล่าว รวมทั้งมีการกระทำที่เป็นการทุจริตด้วย

ในกรณีบางหมู่บ้าน เกิดความล้มเหลวที่จะหว่านล้อมให้ราษฎรยอมเซ็นชื่อ เพื่อเปิดทางให้เจ้าหน้าที่เข้าไปสำรวจพื้นที่ได้ ก็อาจจะมีวิธีการขู่ให้เกรงกลัว อาจมีการนำกองกำลังทหาร เข้าไปตั้งมั่นในหมู่บ้าน กลุ่มที่คัดค้านโครงการ คงจะถูกหนุ่ดจาข่มขู่ จนกระทั่งอาจถูกทำร้ายร่างกายในรูปแบบต่างๆ ได้ ในที่สุดจะมีการกำหนดวันสุดท้าย เพื่อขนย้ายประชาชนทั้งหมู่บ้าน ถึงขั้นนี้หากยังมีกลุ่มขัดขืนก็จะมีกำลังบังคับ ในหลายกรณีมีการรื้อถอนบ้าน เรือนกลายจนพังทลายไม่เหลือชิ้นดี

นอกจากนี้หมู่บ้านบางแห่งที่ชาวบ้านทำกินอยู่ในพื้นที่โครงการของรัฐ เจ้าหน้าที่จะถือว่าเป็นการทำกินผิดกฎหมาย แม้ว่าชาวบ้านจะแจ้งการถือครอง เจ้าหน้าที่กลับระบุว่าไม่มีที่ดิน จึงทำให้ได้ที่ทำกิน เพียงแปลง เดียว ส่วนชาวบ้านที่ไม่มีที่ดินหรือมีเพียง 2-3 ไร่ เช่น อ.ปราสาท จ.สุรินทร์ ได้ที่ดินครอบครัวละ 3.5 ไร่ เท่านั้น และเป็นดินที่มีคุณภาพไม่ดี เช่นเดียวกับชาวบ้านในบ้านซำผักหนาม จำนวน 157 ครอบครัวที่ได้ที่ดินจัดสรร เป็นดิน ไม่สามารถเข้าไปทำกินได้

จะเห็นได้ว่า การจัดสรรได้พิจารณาถึงความอยู่รอดของประชาชน เพราะไม่ได้จัดสรรโดยพิจารณาจากจำนวนสมาชิกของครอบครัวและคุณภาพของที่ดิน

การดำเนินการอย่างกระตั้นหัน ทำให้เกิดปัญหาสำคัญอีกประการหนึ่ง คือ ทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านด้วยกันเอง เพราะก่อนที่จะมีการเตรียมพื้นที่ให้แก่ผู้อพยพอย่างดีพอ ซึ่งทหารต้องเข้าไปปรับสภาพในพื้นที่รองรับ เพื่อให้ทันการอพยพ ทำให้พื้นที่ผลของชาวบ้านที่อยู่เดิม ยังไม่ทันเก็บเกี่ยวนั้นเสียหาย ผู้ที่อยู่ เดิมก็ เกิดความรู้สึกบาดหมางต่อผู้อพยพ เข้ามาใหม่ ในหลายกรณี พื้นที่จัดสรรให้แก่ผู้อพยพนั้น เจ้าของ เดิมไม่ยินดีให้ทำกิน บ่อยครั้งผู้อพยพเข้าไปใหม่จะถูกข่มขู่¹⁵

แม้ว่าปัจจุบัน ยังไม่มีการประเมินว่า ผู้ใดได้ประโยชน์และเสียประโยชน์จากโครงการ คจก. ออกมาอย่างแน่ชัด แต่สิ่งที่ปรากฏให้เห็นก็คือ ประชาชนผู้ถูกอพยพได้รับผลในทางลบมากกว่าผลดี ภายหลังจากที่รัฐบาลนายกรัฐมนตรี อานันท์ ปันยารชุน มีคำสั่งประกาศยกเลิกโครงการ คจก. เมื่อวันที่ 23 มิถุนายน 2535 และให้ชาวบ้านกลับไปทำกินเดิมได้ ก็เชื่อว่าความขัดแย้งในการแย่งชิงทรัพยากรป่าจะสิ้นสุด เพราะรัฐบาล เองยังต้องหาทางออกเกี่ยวกับปัญหาการจัดการป่า ซึ่งกำหนดไว้ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ฉบับที่ 7

¹⁵ พินยา ว่องกุล (บรรณาธิการ). อ้างแล้ว. หน้า 74.

แต่ปัญหาทั้งหลายก็ยังไม่ยุติลง เนื่องจากชาวบ้านที่ถูกอพยพออกมาจากพื้นที่ ไม่สามารถกลับเข้าถิ่นฐานเดิมของตนได้ เพราะมีชาวบ้านบางส่วนซึ่งเข้าไปจับจองพื้นที่ก่อน ทำให้ชาวบ้านจำนวนมากไร้ที่อยู่ ไร้ที่ทำกิน ในขณะที่การแก้ไขปัญหของรัฐบาล เป็นไปอย่างไร้ประสิทธิภาพที่สุด ความขัดแย้งก็ปะทุขึ้นอีกครั้ง

11-12 มีนาคม 2536 ที่บ้านคาน้อง อ.หนองกุงศรี จ.กาฬสินธุ์ ชาวบ้านจากโครงการ คจก. 160 คน บุกเข้าเผาบ้านพักคนงาน และตัดต้นยูคาลิปตัสสวนหนึ่งที่กรมป่าไม้ปลูกไว้ ณ อุทยานแห่งชาติดงมูลพระมาณ 8,000 - 10,000 ไร่ แต่ผู้ว่าราชการจังหวัดสามารถตกลงกับชาวบ้านได้ โดยรับจะจัดสรรที่ดินทำกินให้ครอบครัวละ 15 ไร่

14 มีนาคม ชาวบ้านกว่า 1,000 คน จาก 14 หมู่บ้านใน อ.สีชมพู จ.ขอนแก่น รวมตัวกันปิดถนนสายชุมแพ-เลย และบุกเข้าโค่นไม้สัก และกระถินยักษ์กว่า 400 ต้น ณ เขตอุทยานแห่งชาติดงลาน ต่อมากลุ่มผู้ประท้วงยื่นข้อ เสนอให้รัฐบาล เร่งจัดหาที่ทำกินและจ่ายเงินชดเชยค่าเสียหายให้แก่ชาวบ้านที่ถูกอพยพออกมาจากพื้นที่เดิมในโครงการ คจก. มิฉะนั้นจะบุกยึดสวนป่า

เหตุการณ์ยืดเยื้อถึงวันที่ 20 มีนาคม ที่สุดกรมป่าไม้รับข้อ เสนอของชาวบ้านโดยให้สำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตรกรรม (สปก.) เร่งออกเอกสารสิทธิ สปก.4-01 ให้แก่ชาวบ้านภายใน 1 เดือน พร้อมกันนี้กรมป่าไม้ก็ได้แจ้งความดำเนินคดีกับชาวบ้านกลุ่มที่บุกทำลายทรัพย์สินของราชการ

6 พฤษภาคม เกิด "ม็อบชนม็อบที่ดงลาน"

หนังสือพิมพ์ ตั้งข้อสัง เกตการแก้ปัญหาด้วยการออก สปก.4-01 ว่า สปก.คงจะต้องทำงานอย่างยากลำบาก เนื่องจากต้อง เผชิญกับชาวบ้าน 2 กลุ่มที่ขัดแย้งกัน มีการข่มขู่ทำลายขวัญ การติดสินบนเจ้าหน้าที่ อิทธิพลในระดับท้องถิ่น รวมไปถึงเจ้าหน้าที่จากกระทรวงเดียวกันที่ทำหน้าที่ปลูกป่า (ทับที่ทำกิน) กำหนดเขตป่าอนุรักษ์เพิ่มเติม นอกจากนี้ ยังคาดว่าว่าปัญหาอาจจะเกิดขึ้นอีก เพราะถ้าปัญหาระดับท้องถิ่นยังไม่ได้รับการแก้ไข การเรียกร้องให้ผู้มีอำนาจจากส่วนกลางหันมาสนใจย่อม เป็นผลตามมา

รายชื่อ 17 พื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจาก คจก. 16

1. ป่านายางกิลิต อ. เทพสถิตย์ จ. ชัยภูมิ
2. ป่าครบุรี อ. ครบุรี อ. เลิงสาบ จ. นครราชสีมา
3. ป่าดงลึกที่ฝั่งซ้ายห้วยทม อ. ชานุมาน จ. อุบลราชธานี
4. ป่าดงลาน อ. สีชมพู อ. ชุมแพ กิ่ง อ. ภูพาน จ. ขอนแก่น
5. ป่าดงชมพูวาน และป่าดงกะเดอ อ. เมือง อ. กุดบาก จ. เลย
6. ป่าดงภูหลวงและภูหอ อ. วังสะพุง จ. เลย
7. ป่าบุณฑริก อ. บุณฑริก จ. อุบลราชธานี
8. ป่าบ้านกรวดแปลง 5 อ. บ้านกรวด จ. บุรีรัมย์
9. ป่าภูเม็ง อ. หนองเรือ อ. บ้านฝาง จ. ขอนแก่น
10. ป่าดงมูล อ. ทาคันโท อ. ยางตลาด อ. สหัสขันธ์ อ. หนองกุงศรี จ. กาฬสินธุ์
11. ป่าซา และป่าซ่า อ. โนนสะอาด อ. กุมภวาปี จ. อุดรธานี
12. ป่าภูลิงกา อ. บ้านแพง จ. นครพนม
13. ป่าดงหมู กิ่ง อ. หัวางใหญ่ อ. เมือง จ. มุกดาหาร
14. ป่าดงปักอ้อ อ. เลิงนกทา จ. ยโสธร
15. ป่าทุ่งมน-ปักไค อ. ปราสาท จ. สุรินทร์
16. ป่าฝั่งขวาห้วยศาลา อ. ชุขันธ์ จ. ศรีสะเกษ
17. ป่าดงแม่เผด จ. ร้อยเอ็ด

16 เรียบเรียงจากกรุงเทพมหานคร 20/03/36, แนวหน้า 14/03/36,

มติชน 15/03/36, มติชน 18/03/36

เมื่อพิจารณาทางด้านกฎหมายแล้ว โดยหลักการแล้ว โครงการนี้ขัดต่อแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 7 และไม่เป็นธรรม นั่นคือ โครงการบริหารจัดการและจัดการทรัพยากรที่ดินตามแผนพัฒนาฯ จะมีการเร่งรัดการปฏิรูปที่ดินในพื้นที่ 30 ล้านไร่ให้แล้วเสร็จภายใน 7 ปี และต้องมีการดำเนินการอย่างเป็นขั้นตอน เพื่อให้ราษฎรได้รับเอกสารสิทธิ โดยเน้นการนำที่ดินดังกล่าวไปใช้ประโยชน์ทางการเกษตร ซึ่งต้องการที่ดินรองรับเป็นจำนวนมาก และแก้ไขปัญหาการบุกรุกป่าสงวนแห่งชาติแต่โครงการ คจก. ภาคตะวันออกเฉียงเหนือไม่เป็นธรรม ในการจัดสรรที่ให้ราษฎร ครอบครัวละไม่เกิน 15 ไร่ (สมาชิก 3-6 คน) จำนวน 250,000 ครอบครัว รวม 4.87 ล้านไร่ ขณะที่รัฐกลับให้เอกชนหรือบริษัทแต่ละรายใช้ที่ดินเพื่อทำสวนป่า รายละไม่ต่ำกว่า 2,000 ไร่ จำนวนไม่กี่ราย ใช้ที่ดินรวมถึง 9 ล้านไร่ ซึ่งจะเห็นว่าไม่สอดคล้องและเหมาะสมกับเจตนารมณ์ที่รัฐอ้างว่ากระทำเพื่อจัดที่ทำกินให้เกษตรกรผู้ยากไร้ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ซึ่งกรณีนี้เราจะพบได้ว่ามีเงื่อนไขทางการเมืองแอบแฝงอยู่ ดังเช่น กรณีแจก สปก.4-01 ให้แก่นายทุน ซึ่งสื่อมวลชนได้กระตุ้นให้ประชาชนรับทราบความเป็นจริงไป เมื่อไม่นานมานี้

บมประ เต็นป่าท่าชนะถูกโยง เข้าสู่กระแสสถานการณ์การเมือง ก่อนเปิดสภาสมัยสามัญที่จะถึงในเดือนมีนาคม 2539 ซึ่งแท้จริงแล้ว เป็นเรื่องเก่าที่ถูกหยิบยกเอา เพื่อหยุดกระแสการอภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐบาล จนคราวนี้ นายบรรหาร ศิลปอาชา นายกรัฐมนตรี และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ลงมือ เปิด เกม เอง โดยชักกลุ่ม 16 เป็นผู้เดินเกมรุก เปิด เกมโจมตีข้อผิดพลาดของพรรคประชาธิปัตย์ที่เคยมีมาก่อน ตั้งแต่การอภิปรายไม่ไว้วางใจ ก่อนที่นายชวน หลีกภัยจะยุบสภา

รายงานจากจังหวัดสุราษฎร์ธานี แจ้งว่า ขณะนี้ป่าท่าชนะ บริเวณ ต.ประสงค์ อ.ท่าชนะ จ.สุราษฎร์ธานี กำลังถูกทำลายอย่างหนักด้วยฝีมือของเจ้าหน้าที่ป่าไม้ร่วมกับเจ้าหน้าที่ อ.อ.ป. และบริษัทเอกชน โดยมีตระกูล "เอกวานิช" ถือเป็นเศรษฐีใหญ่ในภูเก็ตตระกูลหนึ่ง และมีปัญหาอื้อฉาวเรื่องกรณีได้เอกสาร สปก.4-01 ที่จังหวัดภูเก็ตมาแล้ว

พื้นที่แห่งนี้ เคย เกิดปัญหาขัดแย้งระหว่างชาวบ้านในพื้นที่กับบริษัทที่ได้รับอนุญาตให้ เข้าพื้นที่จากกรมป่าไม้มาแล้วหลายครั้ง โดยในปี 2534 บริษัทเอกชน 2 แห่งได้ เข้าไปรังวัดกำหนดแนว เขตในพื้นที่ แต่ถูกต่อต้านจากชาวบ้าน ถึงขั้นรวมตัวยึดรถแทรกเตอร์ของบริษัทที่เข้าไปในพื้นที่ของชาวบ้าน โดยอ้างว่าดำเนินการตามสิทธิที่ได้รับจากรัฐถูกต้องตามกฎหมายมาแล้ว ต่อมาในปี 2535 ชาวบ้านได้รวมตัวคัดค้านอีกครั้งที่บริเวณหน้าที่ว่าการอำเภอท่าชนะ กระทั่งนายสุเทพ เทือกสุบรรณ อดีตรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวง เกษตรฯ ได้ เข้าไปมีบทบาทไกล่เกลี่ยชาวบ้านกับตัวแทนบริษัท จนที่สุดมีข้อตกลงว่าในการ เข้าไปของ บริษัท จะไม่มีการทำลายพืชผลของชาวบ้าน รวมทั้งให้ชาวบ้านมีรายได้จากการขายไม้ที่มีอยู่ในพื้นที่ที่ชาวบ้านทำประโยชน์อยู่กับบริษัท รวมถึงว่าจ้างให้ชาวบ้านตัดไม้ให้กับบริษัทด้วย

ในปี 2536-2537 มีเจ้าหน้าที่ของรัฐแจ้งให้ชาวบ้านในพื้นที่ให้ เร่งตัดไม้ออกจากแปลงที่ทำกิน เพราะเจ้าหน้าที่สำนักงานปฏิรูปที่ดินจะ เข้าไปรังวัด เพื่อ เตรียมการออก เอกสาร สปก. 4-01 เพื่อให้ชาวบ้านส่วนใหญ่ที่ เข้าไปทำกินในพื้นที่ป่าแห่งนี้ที่ไม่มี เอกสารสิทธิถูกต้องตามกฎหมายสามารถนำที่ดินออก สปก.ได้ แต่ปรากฏว่าได้ เกิดปัญหา กับ เจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติ เขาสะกกับชาวบ้านบางส่วนขึ้นอีกครั้ง เนื่องจาก เจ้าหน้าที่พยายามกันพื้นที่ต้นน้ำลำธารเอาไว้ ขณะที่ชาวบ้านพยายาม เข้าไปบุก เบิกครอบครองพื้นที่ เพื่อตัดไม้ไปขายให้กับบริษัทอย่างหนัก พร้อมหวังจะนำที่ดินที่บุก เบิกครอบครองไปขอออก สปก. ตามที่เจ้าหน้าที่แจ้งไว้

เรื่องนี้เกี่ยวข้องกับนายสุเทพ เทือกสุบรรณ อดีตร มช. เกษตรฯ เพราะมีส่วนเกี่ยวข้องกับ การออก สปก. 4-01 ซึ่งตามมติ 4 พ.ค. 2536 ที่กำหนดจะออก สปก. 4-01 ในพื้นที่ป่าเสื่อมโทรม อ.ท่าชนะและต้อง เตรียมออก เอกสารสิทธิให้แก่ผู้ที่ครอบครอง ไม้ฯ ให้อนุญาตให้มีการทำสัมปทานป่าไม้โดยบริษัทเอกชน 2 ราย เรื่องนี้แสดงให้เห็นชัดเจนว่าผิดหลักการ เพราะการยกเลิกสัมปทานป่าไม้สมัยรัฐบาล พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ ปี 2532 นั้น ไม่สามารถที่จะให้ใครนำไปเช่าหรือทำสัมปทานได้อีก

จะเห็นได้ว่า การที่รัฐบาลบริหารให้ความสำคัญกับเรื่องนี้ อาจเพราะต้องการ แสดงผลงานและสร้างปัญหาที่รัฐบาลสะสมและแก้ไม่ได้ให้ถูกปัญหาที่กลบแทน ทาให้สื่อมวลชน สนใจประเด็นใหม่ที่มี เจื่อนงากว่า ความจริง แล้วความสนใจที่ไม่รู้จบของกรณีป่าท่าชนะนี้ เนื่องมาจาก เจื่อนงากที่ว่า เกิด เสียงวิพากษ์วิจารณ์ถึงพฤติกรรมของบุคคลบางกลุ่มใกล้ชิดนักการเมือง ที่พยายามผลักดันให้พื้นที่นี้อยู่ใน เขตปฏิรูปที่ดิน อัน เกี่ยว เนื่องด้วยผลประโยชน์มหาศาล นั้นเอง

ปัญหา"ความขัดแย้ง" ที่สื่อมวลชนสงสัยพฤติกรรมของนักการเมือง และ เจ้าหน้าที่ของ รัฐบาลนี้ จึงอยู่ที่ว่า กรณีพิพาทระหว่างบริษัทเอกชน 2 รายที่เช่าพื้นที่จากกรมป่าไม้ เพื่อปลูก ยางพารา ยึดเยื้อกว่า 2 ปีกับประชาชนที่ครอบครองอยู่ก่อน โดยมี "เสี่ย ค." ซึ่งเป็น ญาติกับรัฐมนตรีท่านหนึ่ง เข้าไปมีบทบาทสำคัญในฐานะแห่งตัวแทนประชาชน กระทั่งผู้เช่าต้อง ยินยอมกันพื้นที่บางส่วนให้กับชาวบ้าน พร้อมกับนาย สุเทพ เทือกสุบรรณ ให้สัญญากับชาวบ้าน ว่าจะออกพระราชกฤษฎีกาในท้องที่นี้เป็น เขตปฏิรูปที่ดิน เพื่อออกสปก.ได้ แต่ในที่สุด ก็มี การชักจูงชาวบ้านให้เช่าตัดไม้ให้กับ "เสี่ย ค." โดยแลกกับการได้เอกสารสปก. ที่นักการเมือง ผู้นี้สัญญาว่าจะให้ และกลุ่มอิทธิพลดังกล่าวยังได้รับความร่วมมือจาก เจ้าหน้าที่บางส่วน ของกรมป่าไม้อีกด้วย ทั้งๆ ที่ทำนั้น และผู้ใหญ่บ้านไม่เห็นด้วยและยืนยันสนับสนุนบริษัทที่เช่า มาทำสัมปทานตามที่รัฐกำหนดข้อตกลงให้เช่าพื้นที่ไว้มากกว่า

การรื้อฟื้นประเด็น "ป่าท่าชนะ" ขึ้นมาครั้งนี้ จึงนับเป็นความขัดแย้งทางการเมือง อย่างหนึ่งที่รัฐบาลมุ่งจะ เล่นงานคนของพรรคประชาธิปัตย์ โดยนักวิเคราะห์การเมืองชี้ว่าจะ ส่งผล 2 ประการ คือ ประการแรก รัฐบาลต้องการ "บล็อก" นายสุเทพ เทือกสุบรรณ และหวังจะปรามท่าทีพรรคประชาธิปัตย์ ก่อนที่จะมีการอภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐบาลอย่างได้ผล ประการที่สอง ผลพวงจากกรณี สปก.4-01 ทาให้สมัย เลือกลงที่ผ่านมา พรรคประชาธิปัตย์ ไม่ได้เป็นรัฐบาล สร้างกระแสความไม่พอใจอีกๆ ให้กับ ส.ส. ประชาธิปัตย์กลุ่มหนึ่ง อันมี ส.ส.ภาคใต้รวมอยู่ด้วยกว่า 10 คน

* เรื่องนี้เข้ามาซึ่งการวาง เจยของคนประชาธิปัตย์หลายคน นั้นหมายถึงกระแสแตกแยก งานพรรคประชาธิปัตย์ย่อมหลีกเลี่ยงไม่พ้นด้วยนั่นเอง

ส่วนที่ 2 สาเหตุความขัดแย้งอันเนื่องมาจากความรับผิดชอบของประชาชน

โดยแท้จริงแล้ว สาเหตุของความขัดแย้งระหว่างรัฐกับประชาชนในเรื่องการกำจัดวัชพืชป่า นั้น มีส่วนเกี่ยวข้องที่สัมพันธ์กับประเด็นเรื่อง "การบุกรุกทำลายป่า" เป็นอย่างมาก เพราะต่างฝ่ายต่างโทษกันว่าเป็นผู้ทำลายป่า ฝ่ายหนึ่งคือรัฐ อ้างว่าต้องการสงวนป่าเอาไว้เพื่อการทําประโยชน์ทาง เศรษฐกิจในระดับชาติ จึงมีนโยบายให้สัมปทานและโครงการปลูกป่าออกมา แต่เมื่อจะดำเนินงานตามนโยบายดังกล่าวก็เกิดปัญหาชาวบ้านที่ทํากินอยู่ก่อน จึงต้องมีโครงการ คชก. ออกมา เน้น เต็ม เพื่ออพยพคนออกนอกพื้นที่ป่า และเกรงว่าหากให้ประชาชนอยู่ต่อไปในพื้นที่ เดิมก็จะยิ่งมีการขยายการบุกรุกทำลายป่า เน้นมากขึ้น แต่ในขณะเดียวกัน อีกฝ่ายหนึ่งคือประชาชน ก็อ้างว่าตนเองทํากินในพื้นที่ป่ามานานแล้ว ไม่เห็นมีปัญหาอะไร และก็ไม่ได้ เป็นฝ่ายทำลายป่าอย่างมหาดลตามที่รัฐกล่าวหาด้วย ซึ่งตรงกันข้าม ฝ่ายรัฐต่างหาก ที่มีนโยบายออกมาไม่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริง ทําให้เกิดการสูญเสียพื้นที่ป่าเพิ่มขึ้น และผลของการรุกรานพื้นที่ป่าของรัฐจนเกินขอบเขต ก็เข้าไปทำลายความเป็นอยู่ของประชาชน ดังนั้น จึงต้องมีการประท้วง คัดค้าน และต่อสู้ เพื่อให้ได้มาซึ่งสิทธิในการครอบครองพื้นที่ป่าเพื่อการใช้ประโยชน์ของฝ่ายตน และเมื่อต่างฝ่ายต่างแย้งพื้นที่ป่ากัน จึงหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องกล่าวโทษอีกฝ่ายหนึ่งว่าเป็นผู้กระทำผิด กล่าวคือ เป็นตัวการสำคัญในการบุกรุกทำลายป่าให้มีจำนวนลดน้อยลง

จากการศึกษา เราจึงพอจะสรุปประเด็นความขัดแย้งอันเนื่องมาจากการจัดการป่าของประชาชนที่มีส่วน เกี่ยวข้องกับการบุกรุกทำลายป่า ดังนี้

1. การขยายที่ทํากินของประชาชนอันเนื่องมาจากจำนวนประชากรของประเทศเพิ่มขึ้นจนอัตราสูงนับ เป็นปัจจัยสำคัญที่สุดในการบุกรุกทำลายป่า แม้ว่าภาคอุตสาหกรรมจะรับเอาแรงงานไปบางส่วนแล้วก็ตาม แต่จะต้องยอมรับว่าขณะนี้ประชาชนชนบทซึ่ง เป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศ ยังต้องอาศัยการบุกรุกแผ้วถางป่าทํากิน เกษตร เป็นหลักสำคัญในการยังชีพ ดังจะ เห็นได้จากตัวเลขการลดลงของพื้นที่ป่าไม่มีส่วนสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดกับการขยายพื้นที่ของพืช เกษตร และจำนวนประชากร

การที่ราษฎรไม่สามารถใช้ที่ดินให้ได้ผลผลิตต่อหน่วย เนื้อที่ได้พอ เลี้ยงชีพ เนื่องจากขาดแคลน เทคโนโลยีหรือดินเสื่อมคุณภาพ ผลผลิตที่ได้จึงอยู่ในระดับต่ำไม่พอ เพียงที่จะเลี้ยงดูสมาชิกในครอบครัวที่เพิ่มขึ้น ทำให้ราษฎรต้องขยายพื้นที่เพาะปลูก เข้าไปในพื้นที่ป่าไม้¹⁷

ในขณะที่ประชากรเพิ่มขึ้น พื้นที่เพาะปลูกก็เพิ่มขึ้นตามตัวด้วยเช่นกัน นักวิเคราะห์บางท่านโทษการขยายตัวทางการเกษตรว่า เป็นต้นเหตุของการตัดไม้ทำลายป่า ในระหว่างทศวรรษที่ 1960 และ 1970 รัฐบาลไทยได้พยายามอย่างยิ่งยวดให้มีการขยายตัวทางการเกษตรเพื่อสนองตอบ เป้าหมายในการส่งออก และนำมาซึ่งการแลกเปลี่ยนเงินตราระหว่างประเทศ นโยบายขยายตัวทางการเกษตรนี้ดำเนินรอยตามโครงการสร้าง เขื่อนและถนน ซึ่งเริ่มในทศวรรษที่ 1960 เกษตรกรสนองตอบนโยบายด้วยการย้าย เข้าไปในพื้นที่ป่าที่ถูกตัดไม้ไปเรียบร้อยแล้ว ซึ่งเรียงรายบนเส้นทางตัดไม้

กรณีต่อไปนี้เป็นตัวอย่างหนึ่งที่แสดงถึงว่าประชาชนไม่ปฏิบัติตามคำสั่งของรัฐตั้งแต่แรก ทำให้มีการบุกรุกทำลายป่ามาโดยตลอด จนเมื่อรัฐขับไล่ก็อ้างว่าอยู่มานานแล้ว ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในกรณีนี้ จึงมีสาเหตุหนึ่งมาจากตัวประชาชนเองด้วย ที่ไม่รับผิดชอบดูแลป่าร่วมกัน

ตั้งแต่ช่วงปี 2480 ชาวบ้านเข้าบุกเบิกทำกินตั้งชุมชนบ้านหนองใหญ่ แม้จะมีประกาศเขตป่าสงวนออกมาในปี 2507 ชาวบ้านก็ยังคงทำกินต่อไป โดยเข้ามาบุกเบิกทำไร่ข้าวทด และพืชไร่อื่นๆ คำว่าอุทยานแห่งชาติ หรือป่าสงวนฯ เป็นสิ่งที่พวกเขาไม่รู้จัก นอกจากตั้งใจทำไร่ และปลูกบ้านสร้างเรือนพอให้เป็นที่อยู่อาศัย เท่านั้น

¹⁷ ทิวา สรรพกิจ ดร. การบุกรุกป่าสงวนแห่งชาติ เพื่อ เข้าทำประโยชน์. กรุงเทพฯ : กรมป่าไม้, ธันวาคม 2534, หน้า 8.

แต่เมื่อปี 2512 พื้นที่ดังกล่าวก็เริ่มมีปัญหา เมื่อพื้นที่ดังกล่าว เป็นบริเวณสีแดงที่เต็มไปด้วยผู้ก่อการคอมมิวนิสต์ ทหารจึง เข้ามาปฏิบัติภารกิจให้ชาวบ้านต้องอพยพออกจากพื้นที่ ทหารได้เข้ามากวาดล้างอย่างหนัก พร้อมกับ "ขอ" ให้ชาวบ้าน ซึ่งขณะนั้นมียู่ประมาณ 100 ครอบครัว ออกจากพื้นที่ดังกล่าว เป็นการชั่วคราว ชาวบ้านไม่มีทางเลือกอื่น นอกจากปฏิบัติตามคำสั่ง

การต่อสู้ระหว่างทหารและฝ่ายคอมมิวนิสต์ดำเนินไปจนกระทั่งปี 2525 เหตุการณ์สงบ ชาวบ้านจึงหวนกลับไปทมาหากินในพื้นที่เดิมของตัวเอง และมีการขยายที่ทำกินออกไปขณะเดียวกัน มีชาวบ้านจากต่างถิ่น เริ่มอพยพเข้ามาร่วมทมาหากินด้วย จากชุมชนเล็กๆ กลายเป็นชุมชนใหญ่ และก่อรูปก่อร่าง เป็นหมู่บ้าน ในนามบ้านห้วย เตยพัฒนา

การเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็วของชุมชนแห่งนี้ ทำให้มีปัญหานาน เรื่องการบุกรุกทำลายป่าติดตามมา ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นส่วนหนึ่งจึง เป็นผลมาจากการอพยพ เข้ามาอยู่และบุกเบิกพื้นที่ป่าเพิ่มขึ้นของชาวบ้าน

จากรายงานของ เจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชน ระบุว่าชาวบ้านในหมู่บ้านห้วยเตยพัฒนา แบ่ง เป็น 2 กลุ่ม กลุ่มแรก เป็นชาวบ้านที่ต้องการที่ดินทำกินเป็นของตัวเอง มีประมาณ 250 ครอบครัว ชาวบ้านกลุ่มนี้ได้บุก เบิกที่ดินมาแต่เริ่มแรก และได้ตัดไม้สร้างบ้านเรือน เพื่ออยู่อาศัย เท่านั้น

กลุ่มที่สอง เป็นชาวบ้านที่อพยพเข้ามาที่หลังประมาณ 50 ครอบครัว ชาวบ้านส่วนนี้ได้ร่วมกับเจ้าหน้าที่ของทางราชการในพื้นที่ ตัดไม้จากป่าแล้วแปรรูปขายให้นายในจังหวัดนครราชสีมาอย่าง เบ็ด เผย

ด้วย เหตุดังกล่าว ป่าไม้ในเขตป่าที่บลานจึงลดลงอย่างรวดเร็ว และ เริ่มถูกทางจังหวัดและกรมป่าไม้จับตาดูว่า ชาวบ้านห้วย เตยพัฒนา เป็นตัวการทำลายป่าที่สำคัญ ด้วยเหตุดังกล่าว จึงมีการ เตรียมแผนที่จะอพยพชาวบ้านในหมู่บ้านดังกล่าวออกจากพื้นที่ทั้งหมด เพื่อป้องกันรักษาป่าเอาไว้ ความขัดแย้งจึง เกิดขึ้น เมื่อประชาชนต้องการที่ทำกิน แต่รัฐเห็นว่าเป็นการไม่ถูกต้อง จึงต้องอพยพคนออกไป ป่าจึงจะสมบูรณ์ต่อไปได้

2. ปัญหาการกำจัดไม้เพื่อเผาถ่าน และเป็นวัตถุดิบป้อนโรงงาน เช่น โรงงานทำปูนขาว โรงงานเผาอิฐ โรงงานแปรรูปยาสูบและต้มเกลือ นับว่าเป็นปัญหาสำคัญ เพราะบุกรุกป่าประเภทนี้เป็นการทำลายสภาพป่าไม้โดยสิ้นเชิง เพราะไม้ตั้งแต่ขนาด เล็กถึงขนาดใหญ่ อดสาหรณร เหล่านี้อาศัยราษฎรที่ยากจน เป็นผู้หาวัตถุดิบป้อนโรงงาน เป็นตัวการที่ทำลายป่า ไม้อย่างกว้างขวาง และยากต่อการปราบปราม เป็นอย่างยิ่ง¹⁸

การลักลอบตัดไม้ประเภทนี้ระบาคอยู่ทั่วไปในป่า เต็งรังหรือป่าแล้งทางภาคอีสาน ภาคกลาง ฯลฯ กรมป่าไม้ก็ได้ดำเนินการป้องกันและปราบปราม เสมอมา เพราะมีกฎหมาย ป่าไม้และระเบียบปฏิบัติควบคุม แต่ก็ประสบกับปัญหาบางประการ เช่น ช่องโหว่ในกฎหมาย บางข้อ ผู้กระทำความผิดที่จับได้แต่ละครั้งนับ เป็นร้อยรายแล้วก็ไม่สามารถจะส่งสถานีตำรวจได้ ทั้งหมด เมื่อจับได้แล้วก็ไม่มี การชดทอดถึงนายทุนผู้ว่าจ้าง¹⁹ เป็นต้น

3. การบุกรุกทำลายป่าโดยชาวเขา มีการประมาณจำนวนชาวเขาในประเทศไทย ว่ามีทั้งสิ้น 5 แสนคน การเพิ่มประชากรของชาวเขาเป็นไปอย่างรวดเร็ว เพราะขาดการวางแผนครอบครัว ส่วนใหญ่ชาวเขาดำรงชีพด้วยการ เกษตร โดยการเปิดป่าเพื่อขยายที่ทำกิน ทำให้มีการอพยพและตั้งถิ่นฐานใหม่ การเคลื่อนย้ายของประชากรแบบนี้ทำให้มีการถางป่าทั้งหมด จนบริเวณรอบๆ นั้นที่พวกเขาตั้งหลักแหล่ง ซึ่งมีอยู่ในเขตต้นน้ำลำธาร ซึ่งส่งผลกระทบต่อพื้นที่ราบเบื้องล่าง

¹⁸ ทิวา สรรพกิจ. อ้างแล้ว, หน้า 9.

¹⁹ ดุสิต นานิชพันธ์. "ข้อเท็จจริงที่ป่าไม้ถูกทำลายและมาตรการที่ควรนำมาแก้ไข"

นอกจากนี้ ส่วนที่เป็นป่าไม้ต้นน้ำลำธารบนภูเขาสูงก็ถูกแผ้วถางโดยชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ถึงแม้ว่าชาวเขาเผ่ากระเหรี่ยงที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานก่อนชาวเขาเผ่าอื่น เมื่อประมาณ 200 ปีมาแล้ว จะทำการปลูกพืชหมุนเวียนจนแปลงเดิม เมื่อเข้ารอบปีที่ 5-6 ก็ตาม แต่เมื่อจำนวนประชากรเพิ่มขึ้น ความต้องการพื้นที่ก็จะเพิ่มตามไปด้วย จนขณะที่ชาวเขาเผ่าอื่น ๆ ใช้วิธีการเลื่อนลอยโดยการถางป่าเพิ่มขึ้นทุก ๆ ปี ทำให้พื้นที่ป่าถูกทำลายขยายวงกว้างมากขึ้น จนปัจจุบันยังคงมีชาวเขาอาศัยอยู่ในพื้นที่อุทยานแห่งชาติและเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า โดยเฉพาะทางภาคเหนือและภาคตะวันตกของประเทศ²⁰

4. ผู้มีอิทธิพลท้องถิ่นในพื้นที่ต่าง ๆ ทั่วประเทศมีการซื้ออิทธิพลค้ำไม้ ทรายไม้ ทรายแร่ และส่งออกพืชไร่ เช่น มันสำปะหลัง ข้าวโพด และปอแก้ว เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้อัตราการบุกรุกแผ้วถางป่าเพิ่มขึ้น เมื่อทางการมีการปราบปรามอย่างเข้มแข็ง ก็จะปลุกระดมมวลชนซึ่งเป็นราษฎรยากจนในพื้นที่หรือ ร้อยละ ๖๐-๗๐ ชัดขวางการทํานาหากินของราษฎร บางครั้งมีการบุกเข้าทําร้ายเจ้าหน้าที่ป่าไม้หรือ เผาทำลายที่ทำการป่าไม้ ทรายหายากแก่การปราบปราม และยากที่จะได้รับความร่วมมือจากส่วนราชการอื่น

ศูนย์วิทยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

20 สืบ นาคะเสถียร. "ปัญหาป่าไม้กับทางออกของชาวบ้าน". เอกสารประกอบการประชุมระดมความคิดเห็นเพื่อแก้ไขปัญหาล่าช้า ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ : โครงการฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติ, 2532, หน้า 52.

ตัวอย่างที่เห็นได้ชัด คือ ป่าแม่ยม จังหวัดแพร่ ซึ่งเป็นผืนป่าธรรมชาติที่ถูกทำลายอย่างรุนแรงมากที่สุดของประเทศไทยในปี 2532 ปัญหาที่ป่าแม่ยม ก็คือ การลักลอบทำไม้เถื่อน โดยเฉพาะไม้สักทำกันอย่างจริงจัง เป็นลำเป็นเส้น มีขบวนการที่สลับซับซ้อนจนเกินกำลังความสามารถของ เจ้าหน้าที่อุทยานจะควบคุมได้ มีการลักลอบตัดโดย เลื่อยยนต์แล้วแปรรูปกันจนป่าทุกชั้นตอนมีเจ้าหน้าที่ของรัฐทั้งป่าไม้ ตำรวจ ทหารให้ความร่วมมือ ส่วนชาวบ้าน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เป็นผู้ตัดไม้และแปรรูป และยังมีนักรบ เมืองช่วยกันให้ความคุ้มครองและมักจะ เป็นเจ้าของกิจการอีกด้วย

อีกตัวอย่างหนึ่งที่เป็น การตัดไม้ทำลายป่าที่จังหวัดลำปาง ก็เป็นกระบวนการที่แยบยล หมายถึง และมีกลุ่มอิทธิพล เข้าไปหนุนหลังอยู่แทบทุกกลุ่ม นับแต่เจ้าหน้าที่ป่าไม้บางคน เจ้าหน้าที่ตำรวจบางนาย นักรบ เมืองท้องถิ่นและระดับชาติบางคน รวมไปถึงผู้นำท้องถิ่นอย่างกำนัน และผู้ใหญ่บ้านด้วย ทำให้การปฏิบัติงานของผู้ว่าราชการจังหวัดต้องประสบกับปัญหาตั้งแต่เริ่มต้น เพราะขาดกำลังคน ยานพาหนะ และอาวุธสำหรับเจ้าหน้าที่ และที่สำคัญคือขาดความร่วมมือจากเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องบางหน่วย เพราะการจับกุมบางครั้งเร็ว ชั่วเร็ว จนในที่สุดมีการต่อต้านทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น มีการยิงปืนชู้หน้าบ้าน ทรยศหักหลังให้เหตุการณ์ปราบปราม แจ้งข่าวความเคลื่อนไหวให้ฝ่ายตรงข้ามรู้ล่วงหน้า เหล่านี้เป็นต้น นอกจากนี้ก็มักจะมีข่าวออกมาโจมตีว่าแม่แจ เป็นหน้าที่ของผู้ว่าราชการจังหวัดที่จะลงไปทำการจับกุมเอง และแม้กระทั่งมีการเรียกย้ายตำแหน่งป่าแม่แจจังหวัดบ่อยครั้งที่สุด หากป่าแม่แจคนใดปฏิบัติงานด้วยความเจียมขนาดต่อการปราบปรามจะถูกเรียกย้ายโดยอิทธิพลของขบวนการไม้เถื่อนทันที

นอกจากนี้ นายทุนอิทธิพลท้องถิ่นและระดับชาติยังหนุนหลังให้ราช दर ยึดถือครอบครอง
ป่าของรัฐ เพื่อทำการเกษตร เช่น การทำไร่อ้อย และมันสำปะหลัง ราช दर ผู้บุกรุกต้องดำเนินการ
การ โดยกู้เงินจากนายทุนในอัตราดอกเบี้ยที่สูงมาก และนำเอาที่ดินที่ตนบุกรุกแล้วถางนั้น
ไปทำหลักฐาน เป็นประกันการกู้ยืม ดังนั้นจึง เป็นสาเหตุที่ราช दर ผู้กู้เงินทุนมาไม่สามารถที่จะ
ขาดที่ดินทุนทั้งหมดไปได้ มีแต่จะทับถมทวีและดอกเบี้ย เติมเต็มขึ้นเรื่อยๆ จนในที่สุดก็จะถูกยึด
พื้นที่ไป ราช दर ดังกล่าวก็ต้องไปบุกรุกแล้วถางพื้นที่ป่าแห่งใหม่และกู้เงินทุนมาใหม่ เป็น เช่นนี้
ตลอดไป²¹ และบางครั้งการบุกรุกพื้นที่ป่าก็ เข้าไปในเขตที่รัฐหวงห้ามเอาไว้ โดยที่ประชาชน
เองไม่รู้ว่พื้นที่นั้น เป็นป่าสงวนฯ หรืออุทยานแห่งชาติที่รัฐห้ามประชาชน เข้าไปใช้ประโยชน์จาก
ทรัพยากรป่าจวนบริเวณนั้น ทำให้ เกิดการต่อสู้ขัดแย้ง เกิดขึ้นในหลายพื้นที่

เมื่อได้ศึกษาสาเหตุของความขัดแย้งที่เกิดจากการกระทำของทั้งสองฝ่ายไปแล้ว จะ
เห็นได้ว่า จริงๆ แล้ว เราไม่อาจแยกได้เลยว่าปัญหาของความขัดแย้งในแต่ละพื้นที่นั้น เกิดจาก
สาเหตุหนึ่งสาเหตุใดโดยเฉพาะ เพราะว่า จะเป็นสาเหตุจากการปล่อยปละละ เลຍของรัฐ
สาเหตุจากนโยบายของรัฐ หรือสาเหตุจากความรับผิดชอบของประชาชนก็ตาม ดังนั้น ต่อไป
เราจึงจะพิจารณาความขัดแย้งในระดับพื้นที่ ซึ่ง เป็นกรณีศึกษาที่นับได้ว่า เป็นชนวนแห่งความ
ขัดแย้งระหว่างรัฐกับประชาชนที่ลุกลามอย่างใหญ่โต จนกระทั่งกระทบกระ เทือนกับความมั่นคง
ของรัฐอย่างไม่อาจ เลี่ยงได้ และมีสาเหตุของความไม่เข้าใจกันของทั้ง 2 ฝ่าย มาเป็น
ปัจจัยผลักดันให้ เกิดการปะทะและต่อสู้กันในพื้นที่ จนในที่สุดรัฐต้องทบทวนนโยบายใหม่ แต่
ปัญหาการไม่มีกรรมสิทธิ์ทำกินในป่าสงวนดงใหญ่-ทับลานของประชาชนก็ยังมีอยู่ตราบนานทุกวันนี้

* 21 ทิวา สรรพกิจ. อ้างแล้ว, หน้า 8.

แม้รัฐบาลโดยการนำของนายเกษม หลีกภัย จะคลี่คลายปัญหาความขัดแย้งในพื้นที่ได้ ก็แต่เพียงการใช้อำนาจกำลังของทหาร และใช้อำนาจกฎหมายในการบังคับประชาชนให้ยินยอมเท่านั้น แต่นั่นก็ไม่ใช่ความสมัครใจของประชาชนที่จะให้ความร่วมมือกับรัฐบาลอย่างแท้จริง โอกาสของความไม่พอใจที่ฝ่ายประชาชน เก็บสะสมไว้มากๆ และนานเกินพออาจจะปะทุขึ้นมาใหม่ก็ได้ อาจส่งผลกระทบต่อ เสถียรภาพทางการเมืองของรัฐบาลในการบริหารประเทศได้ เช่นกัน ดัง เช่นกรณี สปก. 4-01 ที่สื่อมวลชนกระตุ้นให้ประชาชนรับรู้ จนมีผลทำให้รัฐบาลของนายเกษมต้องไปไม่รอด ต้องประกาศยุบสภา และเมื่อมีการเลือกตั้งใหม่ พรรคประชาธิปัตย์ และพรรคร่วมรัฐบาลหลายพรรคในคราวนั้น ต้องกลายเป็นฝ่ายค้านในรัฐบาลชุดบริหารแทน

จนกระทั่งศึกษาต่อไปนี้ จึงจะแสดงถึงรายละเอียดของการคัดค้าน ประท้วงของฝ่ายประชาชนที่มีต่อนโยบายของรัฐ และมุมมองและมาตรการของรัฐที่มีต่อการจัดการกับ "ประชาชนป่า" จนกระทั่งนำไปสู่วิกฤตการณ์ทางการเมือง ในเรื่อง "การแย่งชิงทรัพยากรป่า" ระหว่างรัฐกับประชาชน ทำให้เกิดองค์การของฝ่ายประชาชนที่จัดตั้งขึ้นมาเป็นทางการ จนสามารถต่อรองและกดดันให้รัฐบาลต้องยอมผ่อนปรน และให้ความสนใจกับความสำคัญของปัญหาของประชาชนในพื้นที่ป่าที่เจ้าหน้าที่ทางราชการได้ เข้าไปดำเนินการตามนโยบายของรัฐ

เราจึงอาจคาดคะเนได้ว่า ถ้าหากรัฐยังไม่ตระหนักและเรียนรู้ถึงการแก้ปัญหาดังกล่าวอย่างถูกวิธีแล้ว บางทีประชาชนอาจลุกฮือขึ้นมาต่อต้านกับอำนาจรัฐได้ไม่วันใดก็วันหนึ่ง เพราะปัจจุบันองค์การที่เกิดจากปัญหาป่าสงวนตงใหญ่-ทึบลาน และปัญหาโครงการ คจก. ในพื้นที่อื่นๆ ที่ตามมา ก็กำลังขยายตัวใหญ่ขึ้นทุกขณะ โดยจะเห็นได้ว่ามีจำนวนประชาชนเข้าร่วมจำนวนมากเรื่อยๆ จนเป็นหมื่นกว่าคนแล้ว และการทำงานยังมีประสิทธิภาพ เพราะได้รับความร่วมมือจากหลายฝ่าย เช่นองค์กรเอกชน สถาบันสงฆ์นักศึกษา และนักวิชาการ เป็นต้น และเมื่อถึงวันนั้น อำนาจของรัฐที่เคยใช้แต่กำลังและกฎหมายก็คงไม่สามารถหยุดยั้งพลังของมวลชนที่มีเป็นจำนวนมากได้อีกต่อไป และอาจนำไปสู่การสิ้นสุดของคณะรัฐบาลแต่ละคณะ เร็วขึ้นทุกที จนทำให้ประเทศไทยขาดความมั่นคงและไม่เป็นปึกแผ่นอย่างทุกวันนี้

กรณีศึกษา : ความขัดแย้งระหว่างรัฐกับประชาชน

กรณี ป่าสงวนแห่งชาติใหญ่ ถึง ทับลาน

โดยลักษณะพิเศษของงานวิจัยนี้ คือ จะพยายามนำเสนอข้อมูลสรุปจากทั้งมุมมองของฝ่ายรัฐและของฝ่ายประชาชนควบคู่กันไป โดยจะ เริ่มต้นจากข้อมูล เกี่ยวกับพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติตองใหญ่ ถึง ทับลาน อย่างย่อๆ ดังนี้

ป่าสงวนแห่งชาติตองใหญ่ และ เขตอุทยานแห่งชาติทับลาน ครอบคลุมพื้นที่ 3 จังหวัด คือ อ.ปะคำ และ อ.ละหานทราย จ.บุรีรัมย์ อ.เสิงสาง จ.นครราชสีมา และ อ.ตาพระยา จ.ปราจีนบุรี มีความกว้างใหญ่กว่าล้านไร่ ขณะนี้ไม่มีราษฎรเข้ามาอาศัยอยู่กว่า 800 ครอบครัว จนจุดบุกเบิกต่างๆ 10 จุด บางครอบครัวได้เข้ามาอยู่เป็นเวลานานแล้ว แต่ส่วนใหญ่เพิ่ง เข้ามาทำกินในระยะ เวลา 2 ปีที่ผ่านมา โดยมีผู้นำชาวบ้าน ทั้งที่เป็นผู้ร่วมพัฒนาชาติไทย และอดีตอาสาสมัครรักษาดินแดน

ป่าสงวนแห่งชาติ ประกาศเป็นเขตป่าสงวนแห่งชาติ เมื่อ ปี 2502 มีเนื้อที่รวมทั้งสิ้น 631,250 ไร่ ซึ่งจากการสำรวจของกรมป่าไม้ เมื่อ ปี 2530-2531 พบว่ามีพื้นที่ป่าที่ยังคงความอุดมสมบูรณ์อยู่เพียง 212,500 ไร่ เท่านั้น²² และในปี 2534 เหลือพื้นที่เพียง 200,000 กว่าไร่

²² ศูนย์ข่าวภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. สมรภูมิป่าเถื่อน "ตองใหญ่-ทับลาน".

ความขัดแย้งหลักและสาเหตุ

กรณีดังกล่าว เป็นตัวอย่างของความขัดแย้งพื้นฐานระหว่างประชาชน ซึ่งเข้ามาอาศัย และทำกินอยู่ในเขตป่าสงวนด้วย เหตุแห่งความยากจนและไม่มีที่ทำกิน กับรัฐโดยมีเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติภารกิจต้องปฏิบัติตามนโยบายในฐานะผู้ดูแลทรัพยากรของชาติและปฏิบัติตามกฎหมาย คือ ตำนานการทำให้ผู้บุกรุก เขตป่าสงวนต้องออกไปให้พื้นที่เขตดังกล่าว

ประเด็นหลักที่ทำให้เกิดปัญหาความขัดแย้ง ได้แก่

1. นโยบายที่ผิดพลาด

มีต้นตอของปัญหาอยู่ที่นโยบาย 2 ประการ คือ

1.1 พ.ร.บ. เขตป่าสงวนแห่งชาติ พ.ร.บ. ฉบับนี้ ออกมาจากนโยบายที่ คำนึงถึงป่า แต่ไม่คำนึงถึงสังคม กล่าวคือ เมื่อกำหนดเขตป่าสงวนฯ นั้น มีประชาชนจำนวนมากอาศัยอยู่ในเขตที่เรียกว่าป่าสงวนฯ ซึ่งกลายเป็นผู้ผิดกฎหมายไปทันที เกิดเป็นเงื่อนไขที่ทางราชการจะขับไล่ประชาชนออกจากพื้นที่ที่ถูกกำหนดว่าเป็นป่าสงวนฯ เมื่อเรก็ได้ ทั้งโดยผู้ที่ตั้งใจรักษากฎหมายและโดยผู้ที่หวังผลประโยชน์ต่างๆ ประชาชนจำเป็นต้องมีที่อยู่และที่ทำกิน เมื่อถูกขับไล่ออกจากพื้นที่ จึงประสบความเดือดร้อน และก่อปัญหาขัดแย้งกับรัฐอยู่เสมอ

โครงการพัฒนาป่าดงใหญ่ก็เป็นโครงการที่เริ่มขึ้นเนื่องมาจากการประกาศเขตป่าสงวนแห่งชาติดงใหญ่ ภายหลังจากที่รัฐอ้างว่ามีการบุกรุกเข้าไปทำกินของประชาชนจนพื้นที่บางส่วนกลายเป็นป่าเสื่อมโทรม จึงดำเนินการให้มีโครงการพัฒนาป่าดงใหญ่ดังกล่าวขึ้น จากการทำงานประสานกันระหว่างกรมป่าไม้และกองทัพภาคที่ 2 และก็ได้เกิด 4 โครงการขึ้นเมื่อปี 2521 โดยแบ่งพื้นที่ความรับผิดชอบ 2 ส่วน คือ โครงการพัฒนาป่าดงใหญ่ 1 และ 3 อยู่ในเขต อ.ละหานทราย และ โครงการพัฒนาป่าดงใหญ่ 2 และ 4 อยู่ในเขต อ.ปะคำ จ.บุรีรัมย์

ที่สำคัญ พื้นที่ทำงานของโครงการพัฒนาป่าดงใหญ่ 2 และ 4 เป็นใบเพื่อรองรับ "ผู้ร่วมพัฒนาชาติไทย" ที่เข้ามามอบตัวต่อทางราชการตามนโยบาย 66/2523 ความตั้งใจเดิมจึงต้องการพัฒนาเป็นหมู่บ้านป่าไม้ และเพื่อการอนุรักษ์ป่า เป็นป่ากันชนเพื่อความมั่นคงด้วย

ปัจจัย เรื่องความมั่นคงก็เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดการปล่อยปละละเลยของรัฐ ที่ช่วย เสริมให้ประชาชนกับรัฐมีความไม่ลงรอยกันมากขึ้น เนื่องจากที่ดินใน เขตป่าที่มีจะถูกบุกรุก อีกประการหนึ่ง คือ ที่ดินของกองทัพ ทั้งกองทัพบก กองทัพเรือ และกองทัพอากาศ ที่สงวนไว้ เพื่อใช้ประโยชน์ตามโครงการในอนาคต เวลาที่ยังไม่ได้ใช้ก็ไม่ได้สนใจอะไร ทั้งเอาไว้ให้ชาวบ้านบุกรุก เข้ามาอยู่อาศัย ปลุกต้นไม้ทำนาไปพลางๆก่อน เวลาผ่านไปหลายสิบปี กองทัพ จะกลับไปใช้ที่ดิน เพื่อต้องการ เคลียร์พื้นที่ ที่เป็นอันตรายต่อการคุกคามของคอมมิวนิสต์ จึงขอให้ชาวบ้านเข้ามาช่วยในการปราบปรามพวกคอมมิวนิสต์ที่อยู่ในป่า แต่เมื่อเหตุการณ์ก่อการร้ายหมดไป ราชการก็หมดความจำเป็นในการดึงมวลชน เข้าร่วมโครงการ เมื่อนโยบายและมาตรการของรัฐ เปลี่ยนไป จากการอึดุมอ่วยผ่อนปรนอย่างแต่ก่อนก็กลายเป็นการใช้ความแข็งแกร่งมากขึ้น หลังจากทีขอให้ประชาชนออกไปจากพื้นที่แล้วไม่สำเร็จ ก็ทำให้เกิดปัญหาไม่ยอมออกบ้าง ต้องการให้อยู่หมั่งบ้าง ถูกหาว่าทหารรังแกประชาชนบ้าง โครงการที่กำหนดไว้ก็ชะงักงันไป กว่ากรณีขัดแย้งจะเสร็จสิ้น ป่าก็เสียหายไปไม่น้อย ฝ่ายรัฐและฝ่ายประชาชนก็เดือดร้อนไม่แพ้กัน เลย

1.2 นโยบายป่า เศรษฐกิจ นโยบายนี้เกิดจากความคิดที่ว่าทางราชการไม่มีทางปลูกป่าได้ทันกับความต้องการ ควรให้ธุรกิจ เอกชน เข้ามาปลูกและได้รับผลประโยชน์ทาง เศรษฐกิจ ฉะนั้น จึงมีการให้บริษัท เข้าที่ป่า เลือกรมธรรม์ไร่ละ 10 บาท และบริษัทปลูกต้นยูคาลิปตัส เพื่อส่งไม้ออกไปทำเยื่อกระดาษ ตอบสนองความต้องการทาง เศรษฐกิจ อันนำไปสู่การกระทำผิดและความขัดแย้ง ดังนี้

- (1) บริษัท เข้าไปซื้อที่ เกิน เลขที่ได้รับอนุมัติ
- (2) มีการ เข้าไปซื้อพื้นที่ป่าที่ไม่เสื่อมโทรม
- (3) มีการโค่นป่าธรรมชาติ เพื่อ เอาไม้ไปขายและ เพื่อให้เกิด เป็นป่าเสื่อมโทรม จะได้ปลูกยูคาลิปตัส
- (4) มีการไล่ชาวบ้านออกจากพื้นที่ เพื่อปลูกยูคาลิปตัสและมีการปลูกยูคาลิปตัส เข้าไปใกล้พื้นที่ของ ชาวบ้านและชาวบ้านกล่าวว่า ได้รับความกระทบกระเทือนจากความแห้งแล้งที่เกิดจากการปลูกยูคาลิปตัส²³

รัฐ-ราชการ มีความมุ่งมั่นที่จะปลูกยูคาลิปตัสในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ เสื่อมโทรม อันเนื่องมาจากการบุกรุกแผ้วถางทำกินของราษฎรจาก 25 หมู่บ้าน ใน 4 ตำบล คือ ต.โคกมะม่วง ต.หนองบัว ต.หูกานบ และ ต.ไทยเจริญ รวมประมาณ 5,000 ไร่ บนเนื้อที่ 40,000 ไร่ ติดแนวชายขอบป่าสงวนฯ ดงใหญ่ 2 และ 4 อ.ปะคำ จ.บุรีรัมย์ ส่วนป่าสงวนฯ ดงใหญ่ 1 และ 3 อยู่ในเขต อ.ละหานทราย จ.บุรีรัมย์

นโยบายการปลูกป่านี้ เริ่มมาตั้งแต่ปีงบประมาณ พ.ศ.2521 โดยได้เริ่มในโครงการ 1 ก่อน จนปีงบประมาณ พ.ศ.2524 ได้เริ่มในโครงการ 2 ด้วยการปลูกกระถินยักษ์และลีเสียดแก่กัน นับแต่ปี พ.ศ.2525 เป็นต้นมา ได้มีการปลูกยูคาลิปตัสมากขึ้นเป็นลำดับ โดยในปี พ.ศ.2525 ปลูกยูคาลิปตัสในโครงการ 2,500 ไร่ และ เพิ่ม เป็น 1,000-1,500 ไร่ในปี พ.ศ.2526 และ 2527 การปลูกยูคาลิปตัสมีอย่างต่อเนื่องในปี พ.ศ.2528 เป็นต้นมา ทั้งในโครงการ 2 และ เริ่มในโครงการ 4 โดยเฉพาะในโครงการ 4 ส่วนใหญ่เป็นการปลูกยูคาลิปตัส ซึ่งในปี พ.ศ.2534 ประชาชนได้ทำลายต้นยูคาลิปตัสที่ปลูกอยู่ในโครงการ 4 จนหมดสิ้น

²³ ประเวศ วะสี. "วิธีแก้ปัญหาความขัดแย้ง เรื่องป่าไม้". มติชนรายวัน ฉบับวันที่ 3 พฤษภาคม 2534, หน้า 8.

ในปี พ.ศ. 2530 ซึ่งไม่มีเหตุการณ์อะไรนั้น ได้มีการปลุกยาคาลิปตัล เนืองในโครงการป่าดงใหญ่ 2,800 ไร่ และในโครงการป่าดงใหญ่ 4,900 ไร่ เมื่อพิจารณาบัญชีรายชื่อผู้ขอรับอนุญาต เข้าทำประโยชน์ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ป่าดงใหญ่เพื่อการปลูกสร้างสวนป่าที่จังหวัดบุรีรัมย์แล้ว เกือบทั้งหมด เป็นบริษัททนายมีทั้งสิ้น จึงไม่เป็นที่สงสัยว่า เหตุใดประชาชนจึงถูกแย่งที่ทำกินไป เพราะกรมป่าไม้ได้ยื่นพื้นที่ป่าสงวนใบให้เอกชนเพียง 5 ราย ทว่าการปลูกป่า เป็นจำนวนมากนั้นเอง

2. แรงกดดันเรื่อง "การบุกรุกทำลายป่า" ของประชาชน

ข้อมูลจากกองกำลังสุรนารี เมื่อวันที่ 14 มกราคม 2537 สรุปได้ว่า มีราษฎรจากหลายท้องที่ โดยการสนับสนุนจากกลุ่มทุน กลุ่มผู้มีอิทธิพล และกลุ่มผู้แสวงผลประโยชน์ ได้เข้าไปตั้งถิ่นฐานและบุกรุกทำลายป่า จนเกิด เป็นชุมชนกลางป่าใหญ่กระจายหลายกลุ่มในพื้นที่ประมาณกว่า 1,000 ครัวเรือนได้ทำการหักร้าง โค่นป่า ถากถาง อย่างขนานใหญ่ ดังต่อไปนี้²⁴

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

²⁴ เรียบเรียงจาก ศูนย์ข่าวภาคตะวันออกเฉียงเหนือ .สมรภูมิไม้เถื่อน "ดงใหญ่-ทับลาน". ผู้จัดการรายวัน ฉบับวันอังคารที่ 5 กันยายน 2538, หน้า 13.

พื้นที่บุกรุกป่าสงวนดงใหญ่ จำนวน 5 พื้นที่ คือ

1. พื้นที่หนองใหญ่สวายสอ กิ่ง อ.โนนดินแดง จ.บุรีรัมย์ ราษฎรจำนวน 800 คน แยกนารราษฎรที่บุกรุกส่วนใหญ่นี้เป็นผู้ร่วมพัฒนาชาติไทย ปลุกสร้างบ้านเรือนประมาณ 800 หลัง ทุนเนื้อที่ประมาณ 500 ไร่ จัดสรรและจับจองพื้นที่ทำกินในเนื้อที่ประมาณ 3,500 ไร่ ราษฎรที่บุกรุกส่วนใหญ่นี้มีภูมิลำเนาอยู่ที่ อ.ปะคำ อ.ละหานทราย อ.นางรอง และ อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์ นอกนั้นได้แก่ ราษฎรจากหลายอำเภอใน จ.ปราจีนบุรี จ.อุดรธานี จ.นครราชสีมา จ.ศรีสะเกษ จ.ขอนแก่น จ.จันทบุรี จ.เลย จ.ฉะเชิงเทรา และ จ.เพชรบูรณ์
2. พื้นที่หนองตุมเห็ด กิ่ง อ.โนนดินแดง จ.บุรีรัมย์ เป็นราษฎรที่ขยายการบุกรุกต่อจากพื้นที่หนองใหญ่สวายสอไปทางทิศใต้ มีราษฎรบุกรุกประมาณ 252 คน ส่วนใหญ่เป็นราษฎรจาก อ.นางรอง อ.ละหานทราย และ อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์ นอกนั้นได้แก่ ราษฎรจาก จ.สุรินทร์ และนครราชสีมา ปลุกสร้างบ้านเรือน 130 หลัง เป็นบ้านไม้ 10 หลัง นอกนั้นเป็นกระท่อม ทุนเนื้อที่ประมาณ 50 ไร่ และอยู่ในการบุกเบิก เป็นที่ทำกินอีก 3,000 ไร่
3. พื้นที่ร้อยรู กิ่ง อ.โนนดินแดง จ.บุรีรัมย์ มีราษฎรบุกรุกจำนวน 72 คน ส่วนใหญ่มาจากบ้านป่าไม้สหกรณ์ กิ่ง อ.โนนดินแดง และ จ.ชัยภูมิ ปลุกสร้างกระท่อมอยู่จำนวน 100 หลัง
4. พื้นที่บริเวณถลุงมาศ ท้ายอ่างเก็บน้ำลานางรอง (ในช่วงเดือนตุลาคม 2535) มีราษฎรจาก อ.ละหานทราย และ อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์ จำนวน 300 คน บุกรุกถากถางพื้นที่ประมาณ 200 ไร่ ปลุกกระท่อมจำนวนประมาณ 200 หลัง ต่อมาเจ้าหน้าที่ได้ดำเนินการผลักดันออกจากพื้นที่สำเร็จ และยังมีบางส่วนกลับเข้ามาบุกรุกใหม่อีก
5. พื้นที่บริเวณตลาดควาย ท้ายอ่างเก็บน้ำลานางรอง ในช่วงเดือนตุลาคม 2536 มีราษฎรจาก อ.ละหานทราย ประมาณ 200 คน บุกรุกเข้าอยู่อาศัยและทำกินในเนื้อที่ประมาณ 150 ไร่

ที่อยู่อาศัยแห่งชาติ "ทับลาน" มีการบุกรุกที่ป่าอยู่ 7 แห่ง สาเหตุ คือ

1. พื้นที่บ้านหนองใหญ่หรือห้วยเตย บริเวณเหนืออ่างเก็บน้ำห้วยเตย เป็นราษฎรจาก อ.เลิงสาง และ อ.ปะคำ จำนวน 1,000 คน บุกรุกเข้าอยู่อาศัยและทำกิน เมื่อประมาณปลายปี 2535 เนื้อที่ป่าถูกบุกรุกประมาณ 600 ไร่ มีการปลูกสร้างบ้านเรือน 300 หลัง
 2. พื้นที่หนองคล้า ต.โนนสมบูรณ์ อ.เลิงสาง จ.นครราชสีมา ทางทิศใต้อ่างเก็บน้ำห้วยเตย มีราษฎรบุกรุกประมาณ 500 คน ส่วนใหญ่มาจากบ้านทรัพย์เจริญ บ้านหนองตะแบก บ้านโคกน้อย โนนสมบูรณ์ และบ้านสันติสุข อ.เลิงสาง นอกนั้นมาจาก อ.ครบุรี ปลูกสร้างบ้านเรือนอยู่ประมาณ 250 หลังในเนื้อที่ประมาณ 300 ไร่ ตั้งแต่ปี 2535
 3. พื้นที่บ้านนาดี ต.โนนสมบูรณ์ อ.เลิงสาง จ.นครราชสีมา มีราษฎรบุกรุกจำนวน 105 คน จาก อ.เลิงสาง มีการปลูกสร้างบ้านเรือนอยู่ในพื้นที่จำนวน 100 หลัง เนื้อที่ประมาณ 50 ไร่ และถากถาง เป็นพื้นที่ทำกินอีก 200 ไร่
 4. พื้นที่บริเวณลุ่มมะไฟทิศตะวันออกของเขื่อนลุ่มปลายมาศ มีราษฎรบุกรุกประมาณ 300 คน ปลูกสร้างบ้านเรือนประมาณ 100 หลัง และถากถางป่าประมาณ 500 ไร่
- นอกนั้นอีก 3 แห่ง เป็นพื้นที่บุกรุกใหม่ แห่งละประมาณ 200 ไร่ ผู้บุกรุกทั้ง 3 แห่งรวมประมาณ 300 คน อยู่บริเวณทิศใต้ของอ่างห้วยเตย

สรุปข้อมูลราษฎรบุกรุกทำลายป่าสงวน "ดงใหญ่" จำนวนประมาณ 1,624 คน ปลูกสร้างบ้านเรือนและกระท่อม จำนวนประมาณ 1,230 หลัง และมีเนื้อที่ที่ถูกบุกรุกและถากถางป่า รวมประมาณ 20,000 ไร่ ส่วนอุทยานแห่งชาติ "ทับลาน" มีราษฎรบุกรุกทำลายป่าจำนวนประมาณ 2,205 คน มีการปลูกสร้างบ้านเรือนและกระท่อมจำนวน 850 หลัง และมีเนื้อที่ที่ถูกบุกรุกและถากถางป่ารวมประมาณ 20,000 ไร่เศษ

จากข้อมูลดังกล่าวนี้ เองจึงนำข้อมูลแผนผังที่ดินราษฎรผู้บุกรุกทำลายป่าออกจากพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ "ดงใหญ่" และป่าอุทยานแห่งชาติ "ทับลาน" เพราะรัฐเกรงว่าหากปล่อยทิ้งไว้เป็นเวลานาน ป่าไม้ที่มีความอุดมสมบูรณ์ด้วยพันธุ์พืชหลายชนิด ซึ่งเป็นป่าต้นน้ำลำธารและเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่านานาชนิดจะถูกทำลายเสียหาย จนไม่สามารถจะฟื้นคืนสู่สภาพเดิมได้
อีกเลย

เหตุการณ์ความขัดแย้ง

ต่อไปนี้จะ เป็นการ เปรียบ เทียบการรายงานปัญหาระหว่าง เจ้าหน้าที่ของรัฐกับ ประชาชนสะท้อนให้เห็นถึงความแตกต่างกันจน เป็น เหตุที่ เกิดการตัดสินใจที่ใช้ความรุนแรงของ ฝ่ายรัฐ และก่อให้เกิดการโต้ตอบจากฝ่ายประชาชน โดยที่รายงานของ เจ้าหน้าที่ระบุ เจาะ การที่ประชาชนมีพฤติกรรมรุนแรง เสมือนหนึ่งว่าการกระทำต่างๆ เป็นการกระทำขึ้นก่อนโดย ปราศจากความกดดันจากฝ่ายรัฐ แต่ เมื่อ เปรียบ เทียบรายงานของฝ่ายประชาชนแล้ว "การบุก รุกและทำลายทรัพย์สินของทางราชการ" เป็นปฏิกิริยาที่ประชาชนโต้ตอบกับฝ่ายรัฐมากกว่า

ลำดับเหตุการณ์ แสดงการระบุนโยบายโครงการพัฒนาป่าดงใหญ่ 2 และ 4 ระหว่าง เมษายน 2529²⁵

ฝ่ายรัฐ

25 เม.ย. 2529 ราษฎรบ้านเทพพัฒนา ต.โคกมะม่วง อ.ปะคำ เดินทางไปร้องเรียน ณ ที่ว่าการอำเภอ ขอให้จัดการปลูกป่าของโครงการหมู่บ้านป่าไม้ดงใหญ่ 4 แล้วจะขออนุญาต ปลูกยางพาราและยอมชำระค่าธรรมเนียม

29 เม.ย. 2529 ราษฎรเดินทางไปร้องเรียนต่อผู้ว่าราชการจังหวัด ในกรณีเดียวกัน

²⁵ ดูรายละเอียดใน ชัยอนันต์ สมุทวณิช และ กุสุมา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา.

สิ่งแวดล้อมกับความมั่นคง : ความมั่นคงของรัฐกับความมั่นคงของราษฎร. กรุงเทพฯ :

สถาบันศึกษาความมั่นคงและนานาชาติ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2535, หน้า 61-70.

ฝ่ายประชาชน

22 ธ.ค. 2528 คณะชาวบ้านรวมตัวพบนายอำเภอปะคายี่หนังสือหรือมลายู เช่นของผู้เดือดร้อนกว่า 700 ราย นายอำเภอให้หรือคำตอบจากหัวหน้าโครงการพัฒนาป่าดงใหญ่ 4

24 ธ.ค. 2528 หัวหน้าโครงการฯ ให้คำตอบว่าสามารถจัดสรรที่ดินทำกินได้ทั้งหมด

15 ม.ค. 2529 พบนายอำเภออีกครั้งยังไม่มีค้ายี่อันอะไรเพิ่ม

22 ม.ค. 2529 ผู้ใหญ่บ้านขอพบนายทหารที่กองพันภาคที่ 2 แต่ไม่ได้รับคำตอบชัดเจน

1 เม.ย. 2529 ส่งคำร้องทุกชั้นผ่านนายทหารที่เกี่ยวข้อง ได้รับคำอธิบายว่า "จุดมุ่งหมายของการจัดสรรที่ดิน เพื่อให้ราษฎรได้รวมตัวกัน เป็นกลุ่มก้อนง่ายต่อการรักษาความปลอดภัยในการปราบคอมมิวนิสต์และ เพื่อให้ราษฎรที่เดือดร้อนได้มีที่ทำกิน"

22 เม.ย. 2529 เจ้าหน้าที่ป่าไม้ดงใหญ่ 4 มอบหมายให้หัวหน้าคนงาน จำนวนหนึ่งนำรถไปทำการไถพรวนไร่ของชาวบ้านที่ปลูกไว้ ชาวบ้านจึงรวมตัวกันขับไล่คนงาน และยึดรถไถเพื่อต่อรองเจรจากับเจ้าหน้าที่โครงการ

25 เม.ย. 2529 ชาวบ้านไปรพบเจ้าหน้าที่สำนักงานป่าไม้ดงใหญ่ 4 แต่เจ้าหน้าที่ไม่มาตามนัด

29 เม.ย. 2529 ชาวบ้านประมาณ 300 คน เดินทางไปพบผู้ว่าราชการจังหวัดบุรีรัมย์ยื่นข้อเสนองานให้ทำการจัดสรรที่ดินก่อนปลูก ขอให้ชาวบ้านเข้าทำกินในพื้นที่โครงการจัดสรรยกเว้นภาษีจับกุมขอให้ป่าไม้ทำเขตป่าสมบูรณ์ให้ชัดเจน

ผู้ว่าฯ ขอเวลาว่าจะให้เจ้าหน้าที่ป่าไม้และทหารมาชี้แจงกับชาวบ้านในวันที่ 26 พ.ค.

เมื่อพิจารณา เปรียบ เทียบรายงานของแต่ละฝ่ายในระยะเวลาข้างต้นก่อน ฝ่ายรัฐ นั้น เริ่มต้น เมื่อ เกิดปัญหาการร้อง เรียนแล้ว ซึ่ง เป็นพฤติกรรมของข้าราชการโดยทั่วไป สำหรับ ฝ่ายประชาชนนั้น เริ่มแสดงออกซึ่งปัญหาความเดือดร้อนให้ทางการได้รับรู้ก่อนตั้งแต่ 22 ธ.ค. 2528 เป็นเวลาประมาณ 4 เดือน ก่อนที่จะไปร้อง เรียน และตลอดเวลานั้นฝ่ายประชาชน ได้พยายามขอพบและร้อง เรียนข้าราชการทุกแหล่งที่เกี่ยวข้องกับโครงการ คำตอบที่ทางทหาร ให้กับประชาชน เมื่อ 1 เมษายน 2529 น่าสนใจมาก เพราะได้ลำดับความสำคัญของวัตถุประสงค์ของโครงการไว้อย่างชัดเจน โดย เน้นการรวมกลุ่มราษฎรให้ช่วยต่อการรักษาความปลอดภัยง่ายต่อการปราบคอมมิวนิสต์ ส่วนการให้ราษฎรที่เดือดร้อนได้มีที่ทำการนั้น มีความสำคัญรองลงมาจาก เป้าหมายด้านความมั่นคง

การลำดับ เหตุการณ์ของฝ่ายรัฐ และฝ่ายประชาชนในระหว่าง เดือนพฤษภาคม-กรกฎาคม 2529 ก่อนจะเกิดความขัดแย้งอย่างรุนแรงในอีกสองปีต่อมา มีรายละเอียดของฝ่ายประชาชนมากกว่าฝ่ายรัฐ ดังนี้

การระบุปัญหาโครงการพัฒนาป่าดงใหญ่ 2 และ 4 ระหว่าง เมษายน ถึง กรกฎาคม 2529

ฝ่ายรัฐ

ระหว่าง 26 เม.ย. 2529 ถึง ก.ค. 2529 ไม่มีการระบุปัญหา

ฝ่ายประชาชน

2 พ.ค. 2529 มีการประกาศไล่ชาวบ้านออกจากพื้นที่ภายในวันที่ 15 พฤษภาคม ชาวบ้านไม่ยินยอม จึงมีการจับกุมประมาณ 20 คน ผู้นำบ้านและผู้นำชาวบ้านอื่นได้ เดินทางไปเจรจา กับ เลขาธิการนายกรัฐมนตรี จนได้รับการปล่อยตัวทั้งหมด

25 พ.ศ. 2529 ทางราชการส่งตัวแทนที่เกี่ยวข้องมาพบชาวบ้านที่ชุมนุมคอย ณ วัดบ้าน
เทพพัฒนาประมาณ 3,000 คน ฝ่ายชาวบ้านมีผู้แทนไป เจรจา 3 คน พร้อมข้อเสนอคือมติของ
สภาตำบลมีมติไม่ห้ามปลูกยูคาลิปตัส แต่จะปลูกป่าทดแทนเอง เพื่อมิให้สิ้นเปลืองงบประมาณโดย
การนำยางพารามาปลูก โดยทุกคนที่ปลูกจะช่วยดูแลในพื้นที่ของตน ผลการเจรจายังไม่สามารถตกลง
กันได้

มี.ย. 2529 ชาวบ้านได้เสนอข้อเรียกร้องอีกครั้งผ่านผู้ช่วย เลขาธิการนายกรัฐมนตรี ซึ่งรับ
ว่าจะส่งเรื่องไปกรมป่าไม้

21 ก.ค. 2529 มีหมายเรียกชาวบ้าน 10 คนในข้อหาบุกรุกเขตป่าสงวน แต่ชาวบ้านไม่มี
หลักฐานใดๆ จึงพากันรวมตัวประมาณ 600 คน โดยใช้ตัวเองเป็นตัวประกันให้กับผู้ที่ถูกจับ
มีการเจรจากันที่อำเภอ ขอให้ปล่อยชาวบ้านที่ถูกจับ และชาวบ้านจะขอให้เช่าที่จากรัฐบาล
เพื่อปลูกยางพาราเอง

ในปี พ.ศ. 2530 ไม่มีเหตุการณ์พิเศษใดๆ ทางฝ่ายราชการไม่มีการบันทึกเหตุการณ์
ส่วนฝ่ายชาวบ้านมีการเคลื่อนไหวอย่างสงบ 2 ครั้ง คือ เมื่อ 8 กันยายน 2530 สภาตำบล
มีมติสนับสนุนให้ประชาชนปลูกยางพาราโดยการขอเช่าพื้นที่จากรัฐบาล ขอให้ยกเลิกโครงการ
ปลูกยูคาลิปตัส และเมื่อ 30 กันยายน 2530 ได้มีการส่งเรื่องขอเช่าพื้นที่เพื่อปลูกยางพารา
ผ่านสภาผู้แทนราษฎร ทำเรื่องถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวง เกษตรและสหกรณ์ เพื่อให้กรมป่า
ไม้ทบทวนแก้ไขนโยบายปลูกยูคาลิปตัสให้เป็นปลูกยางพาราแทน

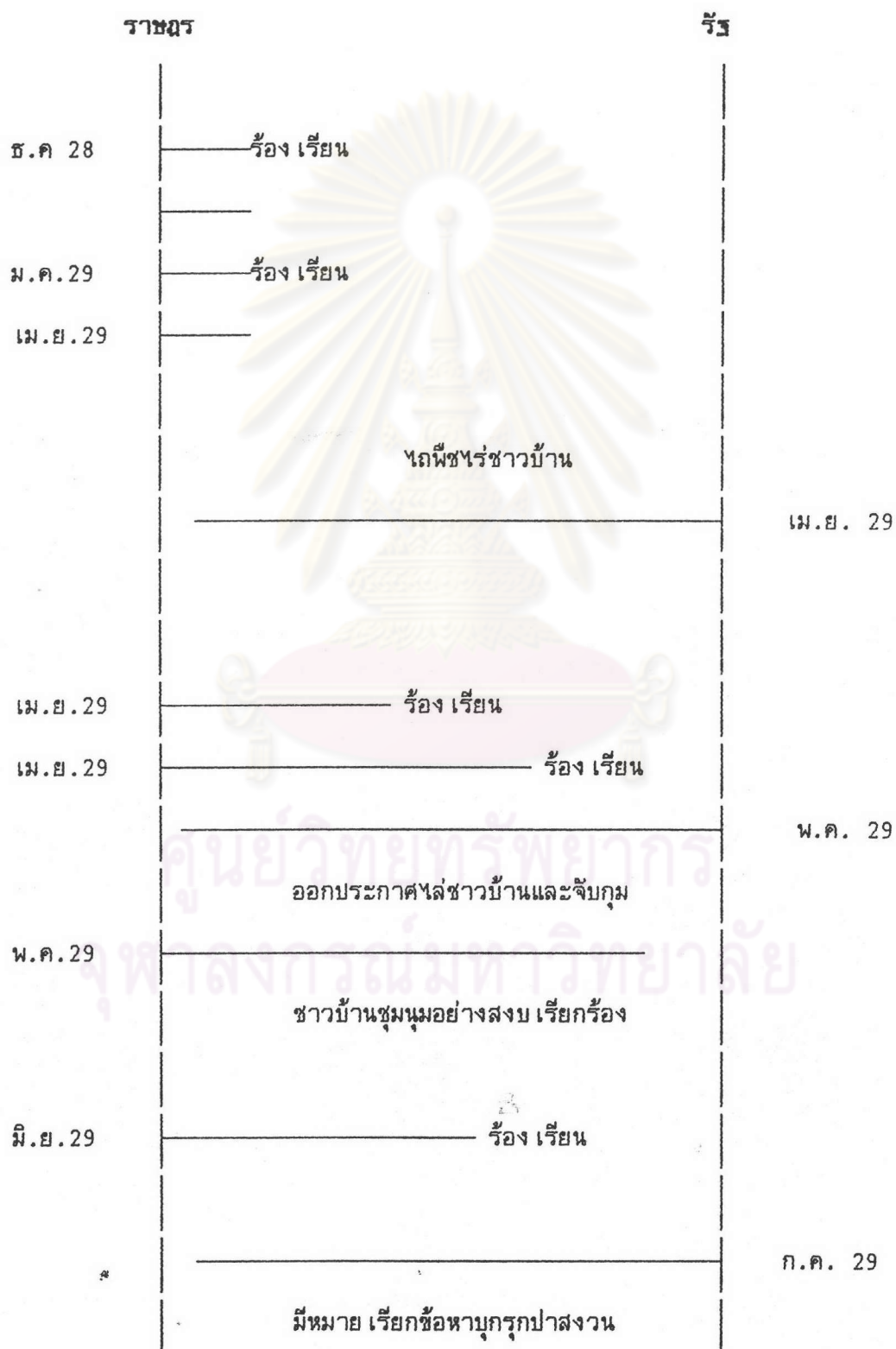
ตั้งนั้น เมื่อ เริ่มปี 2531 ทางราชการซึ่งได้ออกใบอนุญาตให้บริษัทต่างๆไป จึง เริ่มมี
 มาตรการแข็งกร้าวโดยจับกุมชาวบ้าน 38 คน ในเดือนกุมภาพันธ์ 2531 และวันที่ 16 มีนาคม
 2531 ชาวบ้านจึงใช้ความรุนแรง เป็นครั้งแรก โดยมีการชุมนุมกว่า 3,000 คน ชุมนุมหน้า
 โครงการตงใหญ่ 4 แล้วรวมกันตัดต้นยูคาลิปตัสประมาณ 20 ไร่ รวมทั้งทำลาย เรือนเพาะ
 กล้าด้วย ต่อจากนั้นก็มีความขัดแย้งอย่างรุนแรงระหว่างราชการกับประชาชนเรื่อยมา โดย
 เฉพาะอย่างยิ่งนับตั้งแต่ เดือน เมษายน 2532

ความขัดแย้งระหว่างประชาชนกับ เจ้าหน้าที่ เริ่มขยายตัวรวดเร็วและรุนแรงขึ้น เมื่อ
 ฝ่ายรัฐใช้มาตรการทางกฎหมายมาใช้และทำการทำลายพืชไร่ของประชาชน ผู้มีอำนาจ
 ตัดสินใจระดับสูงใน ส่วนกลางรับรู้ปัญหาต่อ เมื่อ เกิดความขัดแย้งในระดับพื้นที่อย่างไม่มีอาจประนี
 ประนอมกันได้แล้ว ทางฝ่ายประชาชน เริ่มใช้วิธีการต่อสู้แบบรุนแรง เพื่อโต้ตอบกับฝ่ายรัฐ
 มากขึ้น เป็นลำดับ โดยเฉพาะ เมื่อฝ่ายรัฐ เร่งรัดขับไล่ประชาชนออกนอกพื้นที่ การขัดกันระดับ
 นโยบายมีผลทำให้ เจ้าหน้าที่ระดับพื้นที่ต้อง เข้าสู่ความขัดแย้งกับประชาชนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้
 และ เมื่อปัญหาเกิดขึ้น กองทัพอากาศที่ 2 ก็ได้มีบทบาทในการช่วยปกป้องประชาชน เหมือนดัง
 ที่เคยกระทำ ในสมัยที่มีการก่อการร้าย ตั้งนั้น ประชาชนจึง เลือกลงนามสมัครกับองค์กรพัฒนา
 เอกชน และพระสงฆ์ เพราะหมดหนทางอื่นที่จะพึ่งรัฐแล้ว

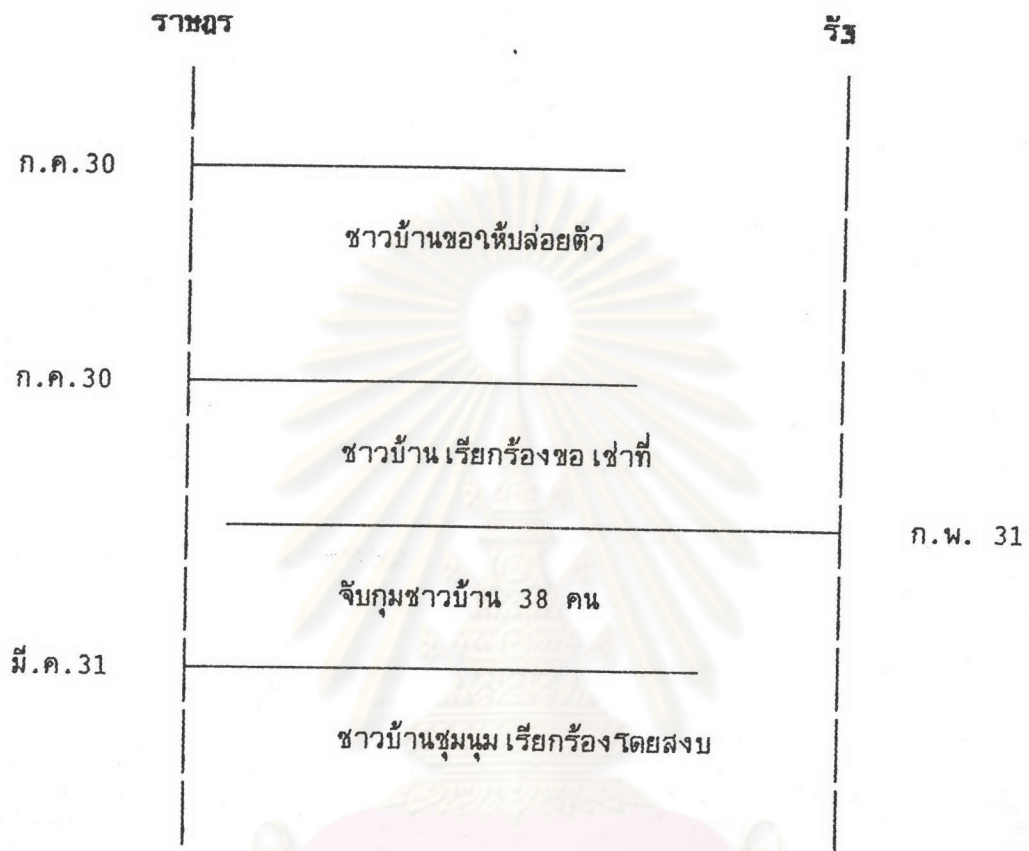
แผนภาพข้างล่าง แสดงความขัดแย้งระหว่างรัฐกับราษฎรสองระยะ คือ ระยะ
 ไฟกตัว (ตั้งแต่ธันวาคม 2528 ถึง มีนาคม 2531) และระยะ เผชิญหน้า (ตั้งแต่มกราคม 2532
 ถึง กันยายน 2534)

แผนภาพที่ 9

ความขัดแย้งระหว่างรัฐกับราษฎร, 2528-2531 : ระยะพักตัว

แผนภาพที่ 9 (ต่อ)

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนภาพที่ 10

ความขัดแย้งระหว่างรัฐกับราษฎร, 2532-2534 : ระยะ เผชิญหน้า

	ราษฎร	รัฐ
จัดตั้งกลุ่ม อนุรักษ์	ม.ค.32	
	มี.ค.32	
	เม.ย.32	พระประจักษ์ เข้ามาในพื้นที่
	มิ.ย.32	พิธี เปิดสำนักสงฆ์ห้วยน้ำมุด มีผู้ใช้ปืนครกและปืนกลยิง เข้ามาใน บริ เวณศาลาที่หักพระและ เณร
		มิ.ย.32
	มิ.ย.32	บุกไฟน้มียูคาลิปตัสและทาลาย เรือน เพาะชา
		พ.ย.32
		จังหวัดให้พระประจักษ์ขอ อนุญาตสร้างสำนักสงฆ์
ราษฎรบุก	25 ม.ค.33	
ตัดฟันต้น	21 ก.พ.33	
ยูคาลิปตัส	22 ก.พ.33	
		พระประจักษ์จัดที่ดินให้ชาวบ้าน
	ก.ค.33	5 ก.พ.33
		ทางราชการ เริ่มกล่าวโทษ
		9 ส.ค.33
		พระประจักษ์
		6 ก.ย.33

แผนภาพที่ 10 (ต่อ)

ราษฎร	รับ
	ตำรวจจับกุมราษฎร 20 คน
9 ม.ค.34	7 ม.ค.34
	สส. และพระประจักษ์นาราชวรคดีค้ำ การจับกุม
	28 มี.ค.34
	ตำรวจจับนายคา บุตรศรี
	29 มี.ค.34
7 เม.ย.34	พระประจักษ์ให้รณฤ เข้าถางที่ เจ้าหน้าที่ เข้าจับกุมรณฤและคนขับ พระประจักษ์ขัด ขวาง และหลบหนีไป
ส.ค.34	ตำรวจและทหารร่วมกันจับพระประจักษ์ และส่งฟ้องศาล
4 ก.ย.34	พระประจักษ์กับกลุ่มอนุรักษ์ตรวจปา บริ เวณอุทยานแห่งชาติทับลานและจับกุม ราษฎรที่ลักลอบตัดไม้
	พระประจักษ์และชาวบ้านปะทะกับ เจ้าหน้าที่ จับพระประจักษ์
	5 ก.ย.34
	เรืออนส้านักสงฆ์ห้วยน้ำมุด
	6 ก.ย.34
	อพยพรราษฎรออกจากพื้นที่
	10-19ก.ย.34

ตารางที่ 1 แสดงความขัดแย้งระหว่างรัฐกับราษฎร กรณีป่าดงใหญ่, 2529-2534

ลักษณะของความขัดแย้ง	จำนวนครั้ง	ระยะเวลา
นิกตัว		
- ร้องเรียน	6	ธ.ค. 2528 - พ.ค. 2529
- เรียกร้อง	4	พ.ค. 2529 - มี.ค. 2531
เผชิญหน้า		
- รุนแรง	7	มี.ค. 2531 - ก.ย. 2534

จะสังเกตเห็นได้ว่าการนิกตัวของความขัดแย้งนี้กินเวลานานเกือบ 3 ปี ประชาชนเริ่มจากการร้องเรียน และต่อมาจึง เรียกร้อง การเรียกร้องครั้งแรกเมื่อ 16 มีนาคม 2531 มี 4 ประการ คือ

1. ให้ระงับการจับกุมผู้บุกรุกป่าสงวน
2. ให้สืบสาววจที่ดินทำกินในเหม่ทั้งหมด และตรวจตราความเป็นจริง
3. เมื่อสำรวจแล้วจัดสรรให้ราษฎรโดยทั่วถึง หรือให้เช่าจากรัฐโดยตรง
4. ขอทราบคำตอบเวลา 14.00 น.

เมื่อพิจารณาจากลำดับเหตุการณ์ เราจะพบว่า ที่ผ่านมามีประชาชนได้มีการร้องเรียน และ เรียกร้องมาโดยตลอด แต่มีได้กำหนด เงื่อนไข เหมือนกับครั้งนี้ เพราะประชาชนรู้ว่ารัฐ มักจะไม่ให้คำตอบหรือให้คำตอบช้าอยู่ เสมอ และในขณะเดียวกันทางราชการกลับยังคงใช้ มาตรการทางกฎหมายและใช้ความรุนแรงในการ เข้าจับกุมฝ่ายประชาชนในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง อยู่ตลอดเวลา การแสวงหายุทธวิธีการต่อสู้อย่างสงบ เป็นเวลา 1 ปี คือ ระหว่าง มีนาคม 2531 ถึง กุมภาพันธ์ 2532 กลับไม่มีอะไรดีขึ้น แม้ว่าประชาชนจะพยายามแสวงหาทางออก โดยการจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์ธรรมชาติขึ้น เพื่อหวังว่ารัฐจะ เห็นความสำคัญและ เข้าใจว่าประชาชน ไม่ได้ เป็นผู้ทำลายป่า ก็ยังไม่สามารถทำให้ เหตุการณ์ที่รุนแรงขึ้นนี้บรรเทาลงไปได้

จุดของการ เผชิญหน้าอย่างรุนแรง เริ่มในกลางปี 2532 เมื่อพระประจักษ์ เข้ามาใน พื้นที่ เมื่อ เดือน เมษายน เราจะ เห็นได้ว่าจุดนี้ เป็นจุดหลักที่สำคัญที่ทำให้ประชาชนมีกำลังใจ และ เชื่อว่าตนเอง เป็นผู้บริสุทธิ์มากขึ้น เนื่องจากสถาบันสงฆ์เป็นที่เคารพนับถือของชาวบ้านมา นาน เมื่อมีพระมาช่วย เหลือย่อมแสดงว่าตนเอง เป็นฝ่ายถูก ไม่ใช่ผู้กระทำความผิด และรัฐต่างหาก ที่กำลังจะสลายกำลังใจ ของพวกเขาและทำลายทรัพย์สินป่า นอกจากนี้ปัจจัยในเรื่องพระประจักษ์ ยังทำให้การดำเนินการของประชาชนรุนแรงขึ้น โดยมีการอภิปรายต่อต้านการปลุกยุคาลิปตัส อย่างกว้างขวาง มีผลให้รัฐต้อง เปลี่ยนยุทธวิธีการต่อสู้ใหม่ เริ่มใช้ความรุนแรงหนักข้อขึ้น นอก หนือจากการจับกุมแบบ เดิม ทางราชการได้มีการยิงปืนครกและปืนกล เข้าไปในบริเวณศาลา และที่น้กของพระและ เณร ทำให้จุดปะทะความรุนแรงของฝ่ายประชาชนก็ เริ่มขึ้นบ้าง เช่นกัน คือ หลังจากนั้นอีก 5 วัน ประชาชนก็บุกทำลายป่าของโครงการฯ ป่าดงใหญ่ 2 และ 4

จากลำดับ เหตุการณ์ที่ผ่านมา จะสัง เกต เห็นได้ว่าประชาชนจะไม่ใช้ความรุนแรง เลย จนกระทั่ง เมื่อใดที่พระประจักษ์ได้รับความ เดือดร้อน ประชาชนจะใช้ความรุนแรงทันที โดยจะดู ได้จากหลัง เหตุการณ์คืนวันที่ 4 มิถุนายน ประชาชนก็มีได้ใช้กำลัง เข้าบุกรุกทำลายป่ายูคา ลิปตัสอีก จนกระทั่ง 6 เดือนต่อมา เมื่อทางราชการไม่มีการตอบสนองข้อ เรียกร้องและ ประกาศว่าจะจัดการกับพระประจักษ์ในระหว่าง เดือนมกราคม ถึง กุมภาพันธ์ 2533 ประชาชน จึงมีการบุกรุก เข้าตัดฟันต้นยูคาลิปตัส เป็นจำนวนมากกว่า เดิม

จะเห็นได้ว่าเมื่อถึงกลางปี 2532 การจัดที่ดินในป่าดงใหญ่ยังคงล้มเหลว เพราะไม่สามารถจัดให้ประชาชนลงแปลงที่ทากินได้ ความขัดแย้งจึงกลายเป็นการเผชิญหน้ากัน และในปี 2534 ทั้งปี ก็มีการเผชิญหน้าอย่างรุนแรงแบบตาต่อตา ฟันต่อฟัน นามาสู่การใช้กำลังปะทะกันถึงขั้นเลือดตกยางออก และในที่สุดก็มีการจับพระประจักษ์ รื้อถอนสำนักสงฆ์ และอพยพประชาชนออกจากพื้นที่

ผู้สื่อข่าวจากแทบทุกสำนักข่าว เดินทางมาทากินอย่างครึกโครม เพราะถือว่าเป็นคดีใหญ่ที่ส่งผลสะเทือนต่อขบวนการอนุรักษ์และสะท้อนปัญหาความล้มเหลวในการปฏิบัติงานตามโครงการ คจก. ของรัฐอย่างสิ้นเชิง

ทัศนะของทั้ง 2 ฝ่าย

เป้าหมายของรัฐ คือ เป้าหมายด้านความมั่นคง เป็นหลัก มิใช่เป้าหมายการจัดที่ทากินให้แก่ประชาชน ในขณะที่ ฝ่ายประชาชนมีเป้าหมายอยู่ที่การต้องการความมั่นคงด้านที่ดินทากิน

มุมมองของรัฐ รัฐมองว่าการที่ประชาชนไปขอแจ้งตบลูกป่า และขออนุญาตปลูกยางพาราและยอมชำระค่าธรรมเนียม เป็นเพราะ "ราษฎรและกลุ่มนายทุนหวังที่จะได้สิทธิครอบครองพื้นที่ป่าในลักษณะขออนุญาตเข้าทำประโยชน์ (เช่า) ตามที่ครอบครองอยู่จริง" และการประท้วงของราษฎรได้รับการสนับสนุนจากนักการเมืองและนายทุนท้องถิ่น

ในขณะเดียวกัน การที่รัฐยืนยันที่จะปลูกต้นยูคาลิปตัส ก็เป็นเหตุให้ฝ่ายประชาชนตั้งข้อสงสัยฝ่ายรัฐได้เช่นกันว่า เป็นไปเพื่อสนองตอบนโยบายการพัฒนาอุตสาหกรรม โดยจะป้อนไม้ยูคาลิปตัสกับนายทุนระดับชาติและข้ามชาติ

ปัญหาหลักของทั้งสองฝ่าย

ปัญหาหลักของประชาชนในทุกสมัยไม่ว่า เขาจะพบกับ เจ้าหน้าที่ของรัฐฝ่ายใด ก็คือ ปัญหาความยากจนและการไม่มีที่ดินทำกินที่ เป็นกรรมสิทธิ์ของตนเอง ในขณะที่ปัญหาหลักของ ราชการได้ผันแปรไปจากการปราบปรามการก่อการร้ายมา เป็นการฟื้นฟูอนุรักษ์ธรรมชาติ ใน ระหว่างการเปลี่ยนแปลงนโยบายหลักของรัฐนี้ รัฐไม่มีกลไก กระบวนการ และมาตรการ ที่จะช่วยแก้ไขปัญหาหลักของประชาชน แต่กลับบังคับใช้กฎหมายภายใต้สถานการณ์ปกติ คือ หมดยุคคอมมิวนิสต์ไปแล้ว ดังนั้น ราชการจึงกลายเป็นคู่ขัดแย้งกับประชาชนโดยตรง ในขณะที่ ก่อนหน้านั้นราชการ เป็นคู่ขัดแย้งกับพรรคคอมมิวนิสต์

เบื้องหลังความขัดแย้ง

จากการให้สัมภาษณ์ของชาวบ้านผ่านสื่อมวลชน พบว่า ในพื้นป่าดงใหญ่และทับลาน นั้นมีความไม่ชอบมาพากลและเงื่อนงำซ่อนอยู่ กล่าวคือ มีการเรียกลินบนจากเจ้าหน้าที่เพื่อละเว้นการจับกุม บางครั้งขณะที่ชาวบ้านถางไร่อยู่ ก็มีเจ้าหน้าที่ตามไปรีดไถเงินถึงที่ ทั้งที่ชาวบ้านเองจะกินก็ลำบากอยู่แล้ว เมื่อไม่ได้เงิน ก็ต้องแลกด้วยการให้ เบ็ด เถ่ ที่ชาวบ้านเลี้ยงเอาไว้ หากมีการขัดขึ้นก็จะถูกจับกุมหรือกลั่นแกล้ง

นอกจากนี้ ยังมีการตัดไม้ทำลายป่าในตอนกลางคืน โดยมีรถซุงลาเลี้ยงไม้ออกมาป้ายหน้าไปทางอำเภอนางรอง จ.บุรีรัมย์ โดยมีเจ้าหน้าที่รัฐนั่งคุมมาด้วยอย่างสม่ำเสมอ แต่ก็มีชาวบ้านบางส่วนที่ร่วมกับขบวนการก๊วนนายทุน ซึ่งมีหลักฐานยืนยันในเรื่องนี้ได้ก็คือ ตอไม้และเศษซากกลางดงป่าลึก ซึ่งยังคงมีให้เห็น โดยเฉพาะบริเวณทางกิ่งด้านทิศตะวันตกป่าดงใหญ่ ผลประโยชน์แอบแฝงจากป่าไม้ที่เห็นได้ชัดอีกประการหนึ่ง คือ การสร้าง เขื่อนห้วยเตยพัฒนา ในหมู่บ้านหนองใหญ่ติดกับอุทยานทับลาน ซึ่งจนถึงนี้ไม่มีน้ำเลย ชาวบ้านแถบนั้น เรียกว่า "เขื่อนลม" และในขณะที่เดียวกันก็มีบริษัททำไม้แห่งหนึ่งใน จ.นครราชสีมา ซึ่ง เจ้าของก็คือ บิดาของ ส.ส.คนหนึ่ง ตามตัวเลขบอกว่ามีสัมปทานไม้ในบริเวณสร้าง เขื่อนประมาณ 3,000 ไร่เท่านั้น แต่ว่าการล่าเลี้ยงไม้มีตลอดปี ชาวบ้านจึงสงสัยว่าทำไมการขนไม้ออกมาไม่รู้จักหมด ในขณะที่ตอไม้กลางดงมีมากขึ้นทุกวัน

จุดนี้เองสร้างความชิงชังเจ้าหน้าที่ของรัฐมากยิ่งขึ้น ซึ่ง นายแดง ชุมศิริณ ผู้นำชาวบ้านหนองแหบบอกว่า หากพวกตนยอมย้ายออกไปในช่วงนั้น ป่าไม้จะถูกทำลายมากกว่านี้ เพราะชบวนการตัดไม้เถื่อนจะทำงานได้สะดวกยิ่งขึ้น

เมื่อต้นปี 2532 นายคำ บุตรศรี และชาวบ้าน 3 ตำบล ใน อ.ปะคำ จ.บุรีรัมย์ ได้ประชุมหารือกันที่เชิง เขาหัวน้ำผุด เขตป่าดงใหญ่ จึงตกลงร่วมกันจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์ป่าดงใหญ่ ต่อมาอีก 3 เดือนพระประจักษ์ได้เข้ามาในพื้นที่ จึงทำให้เกิดคณะกรรมการอนุรักษ์ป่าเขาหัวน้ำผุดขึ้น โดยวิธีการทำงาน จะร่วมกันเดินตระเวนตรวจป่า นับแต่ป่าดงใหญ่ไปจนถึงรอยต่ออุทยานทับลาน เพื่อปิดเส้นทางซุกฉวยไม้พบว่า มีเจ้าหน้าที่และนายทุนร่วมมือกันลักลอบตัดไม้มีค่าจำนวนมากกว่า 500-600 ต้น อย่างไม่เกรงกลัวต่อกฎหมายบ้านเมือง ดังนั้น ชาวบ้านจึงนำเรื่องดังกล่าวเข้าร้องเรียนนายกรัฐมนตรี พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ และ พล.ต.ท. ประทีป สันติประภพ ประธานงานกับกองทัพภาคที่ 2 นำกำลังเจ้าหน้าที่เข้าทำการกวาดล้างและปราบปรามการลักลอบและทำลายทรัพยากรป่าไม้ ยึดของกลางคือไม้จำนวนมากหลายร้อยท่อนที่หมู่บ้านหนองแหบ ต.สระตะเคียน อ.เสิงสาง จ.นครราชสีมา

แต่การกระทำของนายคำ บุตรศรี และพระประจักษ์ ดังกล่าวนี้อาจนำไปสู่ความขัดแย้งและขัดขวางชบวนการ "กินป่า" ของกลุ่มอิทธิพลท้องถิ่น และเจ้าหน้าที่รัฐที่มีส่วนร่วมด้วยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ และถึงกับประกาศว่า ชาวบ้านและกลุ่มอนุรักษ์จะตั้ง "อาเภอ เขาหัวน้ำผุด" ขึ้นมาแข่งกับรัฐบาลอีก

จึงเห็นได้ว่า กลุ่มนายทุน นักการเมือง และกลุ่มอิทธิพลท้องถิ่น เป็นปัจจัยหนึ่งที่อยู่ระหว่างกลางความขัดแย้งของรัฐและประชาชนในกรณีดังกล่าว และเป็นตัวการสำคัญที่ทำให้ความขัดแย้งมีความซับซ้อนของปัญหาเพิ่มยิ่งขึ้น

ผลกระทบจากความขัดแย้ง

จากกรณีความขัดแย้งป่าดงใหญ่-ทับลานนี้ แม้ว่าจะเป็นการเผชิญหน้าของประชาชนในระดับพื้นที่บริเวณที่ได้รับความเดือดร้อนเท่านั้น แต่ถึงกระนั้น ก็ยังก่อให้เกิดผลกระทบหลายด้านด้วยกัน ดังต่อไปนี้

ผลกระทบด้านกฎหมาย

การกระทบกระทั่งกับกลุ่มอิทธิพลที่ได้กล่าวไปแล้ว ทำให้ชาวบ้านต้องมีความขัดแย้งกับกลุ่มอิทธิพลที่มีผลประโยชน์การทำงานป่าดงใหญ่และการทำตน เป็นผู้ตรวจป่าของนายคา บุตรศรี นอกจากนี้ การเปิดเผยข้อมูลการทำงานนี้ แก่คนที่ผู้มีส่วนร่วม เป็นทั้งชาวบ้าน นายทุน และเจ้าหน้าที่รัฐบาล จนทำให้เกิดกรณีถูกใส่ร้ายป้ายสีกันขึ้นประกอบพยานหลักฐานที่ผู้ถูกมัดและแกนนำกลุ่มอนุรักษ์ก็ถูกจับกุมและดำเนินคดี ดังนี้²⁶

นายคา บุตรศรี ถูกจับทั้งสิ้น 11 ข้อหา และหลวงพ่อบระจักษ์ คุดตจิตโต ถูกจับทั้งสิ้น 5 ข้อหา (คดีอยู่ในระหว่างการพิจารณาในศาล ที่ จ.นครราชสีมา และที่ จ.บุรีรัมย์) และมีผู้นำชาวบ้านคนอื่นร่วมถูกจับด้วยอีก 23 คน

กรณีของนายคา บุตรศรี และผู้นำชาวบ้านกลุ่มอนุรักษ์เกือบทั้งหมด ศาลชั้นต้นมีการตัดสินออกเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ขณะนี้กำลังอยู่ในชั้นอุทธรณ์

เว้นแต่เมื่อวันที่ 11 พฤษภาคม 2538 การพิจารณาคดีของศาลฎีกา โดยนิพากษาโทษจำเลยที่ 1 นายคา บุตรศรี ต่อจากโทษในคดีอาญา หมายเลขที่ 32,732,734/2534 จำเลยที่ 2 นายบุญ ทอง เทพ ต่อจากคดีอาญาหมายเลขที่ 958,1649,1653/2534 (ของศาลชั้นต้น) ข้อหาบุกรุกก่อสร้างแนวถางป่าสงวนแห่งชาติโดยไม่ได้รับอนุญาต และทำให้เสียทรัพย์สินที่ใช้หรือมีไว้เพื่อสาธารณประโยชน์

ศาลฎีกา (จ.บุรีรัมย์) นิพากษาจำคุกผู้ต้องหาทั้ง 2 คน คนละ 3 ปี ขณะนี้ผู้ต้องหาทั้ง 2 คนถูกคุมขังอยู่ที่เรือนจำ จ.บุรีรัมย์

²⁶ ตูร์ายละ เอียดาน ศูนย์ข่าวภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, อ้างแล้ว, หน้า 13.

คดีอาญาหมายเลขคดีที่ 34,733,1653/2534 (นิตรวมคดี) ข้อหาร่วมกันมั่วสุ่มกัน ตั้งแต่สิบคน กระทำให้เกิดความวุ่นวายในบ้านเมือง ฯลฯ จำเลยมีนายคำ บุตรศรี และพวกอีก 13 คน ศาลชั้นต้นพิพากษายกฟ้อง เมื่อวันที่ 29 ธันวาคม 2537 ตามสำนวนคดีหมายเลขคดีที่ 3846,3847,3848/2537 พนักงานอัยการยื่นอุทธรณ์ ขณะนี้คดีอยู่ในระหว่างการอุทธรณ์ผู้ต้องหาทั้งหมด 14 คน

คดีความอาญา หมายเลขคดีที่ 1649,32,/2534 (ศาลสั่งรวมคดี) ข้อหาร่วมกันตั้งแต่สิบคน วางเพลิงเผาทรัพย์สินผู้อื่น จำเลย นายคำ บุตรศรีและพวกรวม 20 คน ศาลชั้นต้นพิพากษายกฟ้อง ในวันที่ 27 ธันวาคม 2537 ตามสำนวนคดีหมายเลขแดงที่ 3579,3580 /2537 พนักงานอัยการยื่นอุทธรณ์ขณะนี้อยู่ในระหว่างการอุทธรณ์ผู้ต้องหาจำนวน 20 คน

และคดีอาญาหมายเลขคดีที่ 33,734,1651/2534 (ศาลสั่งรวมคดี) ข้อหาร่วมกันตั้งแต่สิบคนวางเพลิงเผาทรัพย์สิน ฯลฯ คดีนี้ นายคำ บุตรศรี จำเลยที่ 10 และพวกอีก 10 คน ตกเป็นผู้ต้องหา

ศาลชั้นต้นพิพากษายกฟ้องเมื่อวันที่ 16 สิงหาคม 2538 แต่ให้ชัง เฉพาะจำเลยที่ 10 ไว้ระหว่างอุทธรณ์

ปัจจุบันคดีส่วนใหญ่ศาลชั้นต้นพิพากษายกฟ้องและรออุทธรณ์ มีเพียงคดีเดียวเท่านั้นที่นายคำ บุตรศรี และนายบุญ ทอง เทน ต้องโทษตามคำพิพากษา ศาลฎีกาให้จำคุกคนละ 3 ปี

จากผลของการใช้มาตรการทางกฎหมาย เข้าจับกุมและดำเนินคดีกับประชาชน ทำให้ในปัจจุบันฝ่ายประชาชนเกิดความท้อถอย และไม่กล้าหันมาทำงานอนุรักษ์ป่าด้วยจิตใจที่เข้มแข็งอีกต่อไป แม้แต่กลุ่มนายคำ บุตรศรี และหลวงพ่อบรรณกิจ ก็ยังต้องเก็บตัวเงียบ และในที่สุดพระประจักษ์ถึงกับต้องสีกจากการเป็นพระไปแล้ว

ผลกระทบด้านสังคม

ปัญหาที่เห็นได้ชัด เชนยั้ง คือ ความลำบากยากแค้นของชาวบ้านที่ถูกอพยพลงมาทางโครงการไม่สามารถแก้ไขปัญหาความอดอยากได้ เนื่องจากชาวบ้านทั้งหมดไม่มีที่ทำกิน มีเพียงที่สำหรับอยู่อาศัยกันอย่างแออัด เท่านั้น

ขณะเดียวกัน การจัดสรรที่ทำกินให้ครอบครัวละ 15 ไร่ ก็ไม่สามารถทำสำเร็จ แม้ว่าจะยึดที่ดินเดิมของชาวบ้านจัดสรรทั้งหมดก็ไม่มีเพียงพอ ทางโครงการต้องไปป่าในเขตอุทยานแห่งชาติทับลานกว่า 1 หมื่นไร่ ซึ่งมีป่าสมบูรณ์อยู่เป็นจำนวนมาก เพื่อให้ชาวบ้านตามโครงการเข้าไปทำกิน นับว่าเป็นการสูญเสียทรัพยากรธรรมชาติมหาศาล จนบัดนี้ยังไม่มีใครออกมารับผิดชอบกับผลกระทบที่เกิดขึ้นนี้

นอกจากนี้ สิ่งที่น่าเป็นห่วงมาก ก็คือ เด็กนักเรียนจำนวน 200 คนที่อยู่ในโรงเรียนที่ชาวบ้านช่วยกันสร้างขึ้นมา จะถูกทำลายลงไปด้วย เพราะปัจจุบันโรงเรียนของหมู่บ้าน เป็นโรงเรียนเถื่อน ที่ไม่มีอุปกรณ์การเรียนการสอนอย่างพอเพียง และยังไม่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐอีกด้วย แต่โรงเรียนก็มีความหมายต่อเด็ก ๆ ในหมู่บ้านมากมาย หากมีการอพยพชาวบ้านออกไป โรงเรียนนี้ก็ต้อปิดไปโดยปริยาย และเด็กนักเรียนย่อมได้รับผลกระทบไปด้วย

เพราะเหตุนี้ ชาวบ้านจึงยื่นกรานกับรัฐที่จะไม่ยอมย้ายออกจากพื้นที่ พร้อมกับยื่นข้อเสนอให้รัฐบาลประกาศออกมาให้ชัดเจนว่า บริเวณใดเป็นเขตป่าสงวนฯ ถ้าที่ตั้งของหมู่บ้านอยู่ในเขตนั้น ควรให้มีการผ่อนผันหรือยกเว้น เพื่อตั้งเป็นหมู่บ้านถาวรต่อไป และไม่ให้มีการทำลายวิถีชีวิตของประชาชนที่ยากจนอยู่แล้วอีกด้วย

ผลกระทบทางการเมือง

จากคามผิดพลาดในการดำเนินงานตามโครงการ คจก. สร้างความเดือดร้อนให้ชาวบ้านที่ถูกอพยพจากป่าสงวนฯ 17 จังหวัดภาคอีสานมาโดยตลอด ความอดกลั้นสิ้นสุดลง เมื่อชาวบ้านกลุ่มแล้วกลุ่มเล่าถูกจับตาเนินคดี เพราะกฎหมายล่าหลัง แม้แต่พระก็ไม่มีละเว้น การชุมนุมใหญ่ ณ สนามหน้าศาลากลาง ก็มาถึง เพื่อเรียกร้องให้รัฐบาลยกเลิกโครงการ คจก. อย่างเด็ดขาด

ในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2535 การประท้วงใหญ่เกิดขึ้นเพื่อบีบบังคับให้รัฐบาลทบทวนนโยบายใหม่ โดยชาวบ้าน 17 จังหวัดได้รวมตัวกันหลายพันคน เดินเท้าเข้ากรุงเทพ เมื่อมาถึงบริเวณเขาน้อย อ.ปากช่อง จ.นครราชสีมา ก็ทำการปิดถนนกวดตันรัฐบาล จนที่สุด รัฐบาลอาวันที่ 2 ต้องส่งตัวแทนมาเจรจา ยินยอมให้ชาวบ้านกลับเข้าไปทำกินในที่ดินเดิม และยกเลิกโครงการ คจก. อย่างสิ้นเชิงในเวลาต่อมา

ในการประชุมครั้งนั้น ก่อให้เกิดองค์กรของฝ่ายประชาชน ขึ้น ชื่อว่า "สมัชชาชนวนาชาวไร่ภาคอีสาน" ถูกจัดตั้งด้วยความร่วมมือของหลายองค์กร เพื่อเป็นแกนหลักในการเคลื่อนไหวและตามผลการแก้ไขปัญหารของรัฐบาล

แต่แล้วปัญหากลับไม่ยุติแค่นั้น เพราะยังปรากฏว่าเจ้าหน้าที่ไม่ยินยอมให้ชาวบ้านเข้าไปทำกินในที่ดินเดิม และยังมี การจับกุมในข้อหาบุกรุกอุทยานแห่งชาติอีก เช่น เคย ความรุนแรงจึงเกิดขึ้นอีกครั้ง ท้าให้ชาวบ้านยกขบวนเข้าไปประท้วงต่อที่หน้าทำเนียบรัฐบาล ซึ่งรัฐบาลก็รับปากว่าจะแก้ไขปัญหารภายใน 15 วัน แต่เมื่อเวลาผ่านพ้นกำหนด ก็ยังไม่มีวิ้วว่ารัฐจะจัดการกับปัญหานี้อย่างไร

สมัชชาเกษตรกรรายย่อยภาคอีสาน จึงตัดสินใจชุมนุมใหญ่วันที่ 19 ตุลาคม 2536 หลังจากที่ได้ยื่นข้อเสนองาน 9 ข้อให้รัฐบาล โดยผ่าน นายสุเทพ เทือกสุบรรณ รัฐมนตรีกระทรวงเกษตรฯ นำเข้าสู่การพิจารณาของคณะรัฐมนตรีเพื่อหาทางช่วยเหลือ แต่ก็ปรากฏว่าไม่ได้รับการบรรจุเข้าไว้ในวาระการประชุมคณะรัฐมนตรี

จะเห็นได้ว่า ในระยะหลังนี้ฝ่ายประชาชน เริ่มรวมตัวกันเป็นกลุ่มใหญ่ และมีประสิทธิภาพในการเรียกร้องมากขึ้น เนื่องจากการต่อสู้ของขบวนการสมัชชาเกษตรกรฯ ได้ดำเนินการอย่างต่อเนื่อง มีลักษณะเป็นขบวนการที่มีระเบียบ มีเป้าหมายการต่อสู้ที่ชัดเจน ปัญหาและข้อเรียกร้องในการแก้ปัญหาเป็นรูปธรรมสมเหตุสมผลมากขึ้น มีพลังเข้มแข็งและมั่นคง ความสำเร็จในการต่อสู้ของตน จนรัฐบาลตกเป็นฝ่ายรับตั้งแต่เริ่มแรก และตกเป็นฝ่ายรับทุกครั้งที่มีการเคลื่อนไหวของกลุ่มเกษตรกรรายย่อย เหล่านี้ ขณะที่กลุ่มเกษตรกรที่ผ่านการต่อสู้แต่ละครั้งมีความเข้มแข็งและเชื่อมั่นในพลังของตนมากขึ้นเรื่อยๆ

ที่ผ่านมากลุ่มสมัชชาเกษตรกรรายย่อยภาคอีสาน ได้มีการชุมนุมไปแล้ว 4 ครั้ง ในรอบ 3 ปี

- ครั้งที่ 1 ชุมนุมเรียกร้องที่จังหวัดกาฬสินธุ์ ให้กระทรวงพาณิชย์รับข้อเรียกร้องไปดำเนินการ ซึ่งก็ทำได้ดีสำเร็จ และได้สลายตัวการชุมนุมชั่วคราว
- ครั้งที่ 2 นัดชุมนุมใหญ่ที่ อ.สีคิ้ว จ.นครราชสีมา และเคลื่อนขบวนมาปักหลักที่บ้านทรีนัยห้วยปากช่อง ขณะที่ชาวบ้านมาสมทบมากขึ้นเรื่อยๆ ทำให้รัฐบาลยอมรับข้อเสนอนี้จะตั้งคณะกรรมการไตรภาคีมาพิจารณา และนัดติดตามผลอีก 1 เดือนข้างหน้า
- ครั้งที่ 3 ในเดือนกุมภาพันธ์ 2536 มีการเดินทัพทางไกล 200 กิโลเมตร จาก อ.ครบุรี จ.นครราชสีมา มาสิ้นสุดที่ อ.แก่งคอย จ.สระบุรี ขณะกำลังมุ่งหน้าเข้ากรุงเทพฯ มีผลทำให้รัฐบาลโดยกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ยอมลงนามรับข้อตกลงการแก้ไขปัญหา 9 ข้อ กับฝ่ายสมัชชาเกษตรกรฯ ในวันที่ 15 เดือนกุมภาพันธ์ ปีเดียวกัน

และการต่อสู้ครั้งล่าสุด เริ่มขึ้นเมื่อ 24 มกราคม 2538 ถือเป็นการประชุมครั้งที่ 4 เพื่อติดตามการแก้ไขปัญหา 9 ข้อที่เรียกร้องเอาไว้ โดยชุมนุมจุดแรกที่ปากทางเข้าเขื่อนลาคะคอง และค่อยเคลื่อนตัวไปตามจุดที่เหมาะสม จำนวนผู้เข้าร่วมเริ่มจากประมาณ 5,000 คน เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ จนเป็นหมื่น ท้าให้รัฐบาลโดยกระทรวง เกษตรฯ ซึ่งครั้งนั้น นายประจวบ ไชยสาส์น พรรคชาติพัฒนา เป็นรัฐมนตรี ต้องเข้ามารับมือประกาศแก้ไขปัญหาล้ำหน้า โดยเอาเก้าอี้รัฐมนตรี เกษตร เป็นเดิมพัน หากไม่สำเร็จยื่นดีลาออก ซึ่งในความเป็นจริง นายประจวบก็หลุดจากเก้าอี้โดยรัฐบาลประกาศยุบสภาหลังจากนั้นเพียง 3 เดือน ด้วยสาเหตุเรื่องเงื่อนงำการแจก สปก.4-01 ซึ่งเป็นที่ดินในเขตป่าสงวนอย่างไม่ถูกต้องตามกฎหมายของรัฐมนตรีช่วยกระทรวง เกษตรฯ เดียวกัน

จะสัง เกตได้ว่า เมื่อมีการชุมนุมแต่ละครั้ง จะมีจำนวนประชาชน เข้าร่วมในการประท้วงและ เรียกร้องมากขึ้นทุกครั้ง และครั้งหลังสุดก็มีจำนวน เกือบหมื่นคน นี่ย่อมแสดงถึง หลังการต่อรองของฝ่ายประชาชนที่แปรมาจากความอดอยากให้ เป็นการต่อต้านกับอำนาจรัฐ ด้วยวิธีการที่มีขั้นตอนอย่างได้ผลมากขึ้นกว่าแต่ก่อนซึ่งใช้ความรุนแรงก็ยังไม่ได้ผล แต่เมื่อประชาชนรู้จักเอาสื่อมวลชน นักวิชาการ และกลุ่มองค์กรเอกชนอื่น ๆ เข้ามาเกี่ยวข้องมากขึ้น ท้าให้เกิดการกดดันและบีบบังคับรัฐบาลจ้ต้องยอมรับ เงื่อนไขที่ฝ่ายประชาชน เสนอมาอย่างหลัก เลี่ยงไม่ได้ แม้ว่าปัญหาความขัดแย้งจะมีอยู่และยังไม่สิ้นสุดลงไป เสียทีเดียว แต่อย่างน้อยที่สุด ก็แสดงให้เราเห็นได้ว่า หลังของประชาชนนั้นน่ากลัว เพียงไร หากรัฐยังไม่มีการปรับท่าที หรือประนีประนอมกับประชาชนมากขึ้น ก็คาดได้ว่าจะนำไปสู่วิกฤตการณ์ทางการเมืองในอนาคตอันใกล้นี้ได้